

Mataayo

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē ki wuunto :ng'aleek ām taay: Kurubta keey āk wōlēē kimwooytooy :booyikaab biikaab Kiriistō, ku kisirē :lēbkēēyiintēēt Mataayo kitaabuuni ibooru soboonto āk yiisyēētaab Yēesu nyoo ki kāāruruukiintēētaab syuuruut / ānkikēēkuurē ām kaayneet ake kule Laawi. /Kiisōōtyēēchinē kule / kisimkeesir kitaabuuni ām kitaabuunek ang'wan choo bo Lōkōōywēk chēē Kāroomēch. /Kisimkeesir ām Māārko, Luuka āk Yoowaana. Tookunoot kule kisiree :Mataayo kitaabuuni kuutiitaab Araameek nto nyēbo Iburaneek ām kwēēnuutaab kēnyiitaab 45 ākoy 50 /kumānāākēēsich Kiriistō (KK) nto yityo, /bokēēwēēkyi kuutiitaab Kirikiik. Wōlēē /kikeetetita ng'aleek āk wōlēē rōōtitooy, kubo kuutiitaab Iburaneek āmēēbērē nyēbo Kirikiik /ānkikēēsirchinē Yuutayeek. Bo koomānuut ām wōlēē mii :Mataayo kōōkiimchi Yuutayeekyii choo kiikōōyēnchi Kiriistō kule mēēbērē kitay :Yēesu kiruutēk (siruutēkaab Muusa) kule mā kiy nto kule mātinyē manta. (Ng'ālyoontooni bo kiruutēk kuwēēku ng'ālyoontēētaab Iburaneek (Toora) nyēē ibooru ārōōruutēk nto mākuutēk.) /Kēēyēyiisyēē ng'ālyoontooni kooyum kitaabuunek muut choo bo taayta ām Biibilyaa nto ām bārooyinto, kōōbooru kiyēē mākyinē biich :Yēyiin ānkōōmuuchē kōōbooru Kirootyeet nyēbo Kēny.

Ānkoo ku wuu nyooto, i-ārōōru :Mataayo kule ng'alyoo nyēbo koomānuut kule leelach :kānēētēywēēkaab Yēesu kusiir ātēbuutēkaab Yuutayeek. / Kisimkeeng'oor ng'aleechu ām Kiirootyeet nyoo bo Kēny. Kiityiich :chōōnēētaab Yēesu kiyēē / kikeeng'oor ām kitaabuunek muut choo bo taayta ām Biibilyaa. Kichāmchiin :Yēesu āk kiyēē kiirābchinē :kiruutēk yu kibo taay nteenee tāchiintōōs āk alak choo / kibokēēmwoowunēē kuutuw buch choo / kibokēētāsyi. Kiitabaanee key :Yēesu kēelto nyēē miyaat nyoo kibokootaam :Farisaayeek chēē chaang' āk kānēētikaab kiruutēk. Mānāābāybāychi :Mataayo Farisaayeek choo kiyibē key kule churtootiin. Kinyalil ku kāāruruukiin bo syuuruut kubo kāāntosuurrāt nyēē kinyōōr.

Kiyēē mii āriit: Ng'ālōolēē :kitaabuuni soboontaab Yēesu kung'eetee / kākēēsich ākoy yoo / kikēēkwērtoochinē murtooywoontēēt, ng'eeteetaab meet āk yoo kiwēētii kibkōōnkōy. Ng'ālōolēē bāytooyiisyēēt nyēē lēēl nyēbo Yēyiin nyēē kiiboorunēē key Yēesu. Tēērchiintōōs :kānēētēywēēkaab Yēesu āk chēbo Farisaayeek āk kānēētikaab kiruutēk ām kēelwookik chēē chaang' kurubta key āk kule nee :nyēē māchāktōōs :chiito kuyey sukuchamta :Yēyiin. Ikērkeēyēē :Yēesu kānēētiisyēēnyii āk 'tifaayiik chēē leelach' chēē māyēmē / kēēroonkyi wōōnkiichēk chēē kimōkōkāniis ānku yōōsēch (kur. 9:17). Chuunnyēē :kānēētiisyēēnyii ntāsimumut bo saayeet nto ām kēelto kōōtyiichē ng'al chēē chaang' chēē / kiikeeng'ooraan. Iyumē :ng'ālōoluutēk choo / kēērāru chēbo kitaabuuni, ng'ālōoluutēkaab

Yēesu muut choo bo koomānuut nto chooto ku chu: 1. Wōlēē wuu :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin (kur. 5-7), 2. Wōlēē nērtooy :Bāytooyiisyoonoo (kur. 10), 3. Ātiintonik chēē rubtooy keey āk Bāytooyiisyooni (kur. 13), 4. Wōlēē māchāktōōs ku wuu :soboowēk ām Bāytooyiisyēētaab Yēyiin (kur. 18) nto nyēbo 5. Kurubtooy keey āk wōlēē chōōntooy :tabantaab kōōrēēt āk churtaayeetaab Bāytooyiisyoonoo (kur. 24-25). Itēryēēchēē :kitaabuuni kuursēēt nyēē wōō kule / keeba kōōrōōsyēk tukul bokeeyey biiko kuyēk rubiikaab Yēesu.

Kiyēē āmu: Kiyēē irābchinē :Mataayo ku kōōboor kule Yēesu :nyoo mwooyē :wōōrkooyoontiit nyoo mii Kirootyeet nyēbo Kēny kule kimii chokutoowu bāytooyiisyēēt nyēē kerkeey āk nyoo kibo bāytooyiintēēt Tāwuti (ām kēnyiit nyēē / kiisōōtyinē kule ki 1000 KMK). Kunyoo, kiibooru kule chōōnēē :Yēesu kōōtaab Tāwuti āk nyēbo boontēēt nyēē wōō Abraam (kur. 1:1). Binuutēk sōmōk kunyil taman āk ang'wan chēē rōōbu yyootēēt kōōbooru kiy. Ibooru :sōmōku kiyēē rubtooy keey āk Yēyiin, nto taman āk ang'wan kōōbooru bāytooyiintēēt Tāwuti. Kitōsōsyi Yuutayeek kuchāmchiin kule kimā bāytooyiintēēt :Yēesu nyēbo kōōrooni kuu wōloo kiwuunto :Tāwuti. Nteenee kichāmchiintōōs :chēē ng'eri kule kibo :Yēesu kāab Yēyiin, bāytooyiintēētaab soboontaab tāmirmiryēēt ām bāytooyiisyēētaab tāmirmiryēēt nyēē kimākuwōōyiit kusiir kiy ake tukul nyēē kikiikōōsōōtyi :icheek.

Kitwech :Mataayo wōōrkooyoontiit kunyil tāmānwookik tisab kung'eetee Kirootyeet nyēbo

Kēny kōōboorchinēē Yuutayeek kule Yēesu ku Kāārārookiintēēt man nyoo /kikēēkuurtooy kule mā kuchō. Ānkoo kuwuu nyooto, māyibē :Mataayo kule ki Kāārārookiin :Yēesu ānku bāytooyiintēētaab Yuutayeek baateey (kur. 1:21), nteenee Kāārārookiintēētaab bōrōryōōsyēk tukul (kur. 4:13-16), Bāytooyiintēētaab soboontaab tāmirmiryēēt ānku Mokoryoontēētaab kōōrēēt kumukuul (kur. 28:19).

Ibooru :ng'ālyoontēēt 'Kiriistōōs' ām kuutiitaab Kirikiik āk 'Meesyaak' (Meesaaya) ām kuutiitaab Iburaneek kule 'Nyēē ng'aabaat' ānkwoorōōru bāytooyiintēēt nyoo king'ōōrē :wōōrkooyikaab Yēyiin kule mā kuchō. Ibooru :twēkuutēkaab Kiirootyeet nyēbo Kēny kule kinyach biich :chōōnēētaab Yēesu nteenee ki chōbuutēkaab Yēyiin choo chēē kiboonto kung'eetee kēnyiis āk kēnyiis. / Kēēyēyiisyēē ng'ālyoontēēt 'wēritaab' ām kuutiitaab Iburaneek ām kēēlto ake nyēē mārōōbu ng'aleekaab yyootēēt. Ibooru kērkēēyintaab ātēbuutēk chēē mii kwēēnuutaab 'wēēriit' āk 'kwaan'. Wuu nyooto mbo ām wōlēē mii :ng'ālyoontēēt 'leekweet'. Kēēyēku lēēkōōk ām yyootēēt ānkēēyēku :tukul lōkōkaab Yēyiin kuuyu kiyeyeek ankeekerkeeye āk inee ām kēēlto ake. Biiko tukul choo iyēnchinē Yēesu ānkuyēk rubiikyii /kēēkuurē kule 'lōkōkaab Yēyiin' ām kēēltaab tāmirmiryēēt. /Kēēkuurē subak kule 'biikaab Kiriistō'.

*Sālu :Yēesu Tāwuti ānkusālu Abraam
(Luuka 3:23-38)*

¹ *Teteet :nyi nyēē rōōbu siintaaryeetaab Yēesu. Sālu :Yēesu *Kiriistō Bāytooyiintēēt *Tāwuti

ānkusālu nkinee *Abraam. ² Ki kwaaniitaab* Isaka :Abraam. Nto Isaka ki kwaaniitaab Yāākōbō. Ki kwaaniitaab Yuuta ākoo mbo ng'eetaabkaam :Yāākōbō. ³ Ki kwaaniitaab Bērēēs ākoo Seera :Yuuta. (Nto kaamet ku Tamaar.) Ki kwaaniitaab Ēsrōōn :Bērēēs. Nto Raam ku kwaan :Ēsrōōn. ⁴ Ki kwaaniitaab Aminataab :Raam. Kwaaniitaab Nāāsyōōn ku Aminataab. Kwaaniitaab Sālmōōn ku Nāāsyōōn. ⁵ Nto Sālmōōn ku kwaaniitaab Boowaas. (Ki kaametiitaab Boowaas Raab.) Ki kwaaniitaab Ōbēēt :Boowaas. (Nto kaametiitaab Ōbēēt ku Ruut.) Kwaaniitaab Yēēsē ku Ōbēēt. ⁶ Kwaaniitaab Bāytooyiintēēt Tāwuti ku Yēēsē.

Ki kwaaniitaab Sōlōmōōn :Tāwuti. (Nto kaametiitaab Sōlōmōōn ku koorcoonoo kibo chiichoo / kikēēkuurēē Uriiya.) ⁷ Kwaaniitaab Reewoboowaam ku Sōlōmōōn. Kwaaniitaab Abiyya ku Reewoboowaam. Kwaaniitaab Aasa ku Abiyya. ⁸ Ki kwaaniitaab Yeewosyafaat ku Aasa. Kwaaniitaab Yooraam ku Yeewosyafaat. Nto kwaaniitaab Usiyya ku Yooraam. ⁹ Kwaaniitaab Choosam ku Usiyya. Nto Choosam ku kwaaniitaab A-aas. Ki kwaaniitaab Esekyaa :A-aas. ¹⁰ Kwaaniitaab Mānāāsē :Esekyaa. Nto kwaaniitaab Āmōōn ku Mānāāsē. Ki kwaaniitaab Choosaaya :Āmōōn. ¹¹ Kwaaniitaab Yeekonnyaa ākoo mbo ng'eetaabkaam ku Choosaaya. Bēsyōōsyēchooto :chēē / kikēēnāmēē Yuutayeek / ānkēēyib bokuyēk motwoor ām *Bābulōōn.

1:1 Mat. 20:30-31; Yēyuut. 13:23; Yoowa. 8:39-59; Kala. 3:6-9, 14-16; Toowu. 12:3; 22:18 * **1:2** Ām tetaani bo areet ibooru ng'ālyoontooni bo 'kwaan' ām āsiiswēk alak kule kuuko. **1:2** Toowu. 21:2-3; 25:26; 29:32—30:24 **1:3** Toowu. 38:29-30 **1:6** Ruut 4:18-22 **1:6** 2Sām. 12:24 **1:11** Cherem. 24:1; 2Bāy. 24:8-16; 1Tēt. 3:10-19

¹² Yu / k̄abokēēyib kuba Bābulōōn, kunyōōr :Yeekonnyaa wēēriit nyēē / k̄ikēēkuurēē Syeeltyeel. Kwaaniitaab Sērubābēēl ku Syeeltyeel. ¹³ Kwaaniitaab Ābiyuut ku Sērubābēēl. Kwaaniitaab Elyaakim :Ābiyuut. Nto kwaaniitaab Asoor ku Elyaakim. ¹⁴ Ki kwaaniitaab Sātōōk :Asoor. Kwaaniitaab Ākiim ku Sātōōk. Nto kwaaniitaab Elyuut ku Ākiim. ¹⁵ Kwaaniitaab Elyeeser :Ēlyuut. Kwaaniitaab Maatan ku Elyeeser. Kwaaniitaab Yāākōbō ku Maatan. ¹⁶ Nto kwaaniitaab Yōōsēēf ku Yāākōbō. Nto Yōōsēēf ku saanteetaab Maaryaa nyoo kaametiitaab Yēēsu nyoo /kēēkuurē kule *Kiriistō.

¹⁷ Kunyoo kung'eetee Abraam ākoy Tāwuti, ku binuutēk taman āk ang'wan. Kung'eetee Tāwuti ākoy bēsyōōsyēchoo /k̄ikēēyibēē Yuutayeek kuba Bābulōōn, ku binuutēk taman āk ang'wan. Nto kung'eetee bēsyōōsyēchooto /k̄ikēēyibē Yuutayeek kuba Bābulōōn ākoy yoo /k̄ikēēsichē Kiriistō, ku binuutēk alak taman āk ang'wan.†

*Wōlēē /k̄ikēēsikto Yēēsu
(Luuka 2:1-7)*

¹⁸ Wōlēē /k̄ikēēsikto Yēēsu Kiriistō kumii kule: Kikiikuwo :Yōōsēēf m̄ākiisyō kumāchē koomut Maaryaa. Nteenee kutoombo kōōmutē keey, kutook kule kinyikiis :Maaryaa. Kinyikiis ām k̄āāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin. ¹⁹ Ki chii :Yōōsēēf nyēē churtaat. Koosoot koochuchuuy keey simēēntosuur Maaryaa.

1:12 1Tēt. 3:10-19   **1:12** Akaay 1:1   **1:16** Luuka
1:27   † **1:17** Kas ām k̄āāboorunēētaab ng'aleek yoo ng'aloolēē
'k̄āāyiitiisyēēt'.   **1:18** Luuka 1:35

²⁰ Nto yu tākumii kōōsōōtē :Yōōsēēf ng'aleechu, kuchōōnchi *:malayikeet ām kiirwootik ānkumwoochi kule, “Yōōsēēf nyēbo kōōtaab Tāwuti, -meetay Maaryaa. Ntēē Tāmirmiryēētaab Yēyiin :nyēē kayey kumanach :Maaryaa.
²¹ Mākusich wēēriit ānku +mēētoochi kaayneet kule Yēēsu† kuuyu makooraach biiko ām ng'ōōkiswookikwaa.”

²² Kiyityiin :ng'aleechu tukul kubo kiyēē kimwooy :Yēyiin kubununēē *wōōrkooyoontēēt ake kule, ²³ “Mākunyikisiit *:ārung'oonyoo ānkusich wēēro nyēē +/ mākēēkuurēē Mānwēēl. (Ibooru :kaaynaani bo Mānwēēl kule ‘Kēēboontē keey Yēyiin’.)”†

²⁴ Nto mii lētuunoo yu kāwokung'eetee :Yōōsēēf rwoo, koomut Maaryaa kuu yoo kimwooytoochinē :malayikeetaab Yēyiin.
²⁵ Kiibuurto :Yōōsēēf Maaryaa nyēē mānāātuuyo :tukwaay kut / kēēsich wēēroo. Yu / kākēēsich, kutoochi :Yōōsēēf wēērooto kaayneet kule Yēēsu.

2

/Kikēēkutunkyi Yēēsu kuu Bāytooyiintēēt

¹ /Kikēēsikyinē Yēēsu kiriinkēētaab Bēētēlēyēēm ām yēēmēētaab Yuuteeya kubāytooyiisyē *:Ērōōtē. Yu / kābokēēsich Yēēsu, kukwaanee :biiko alake komostaab koong'asiis kukwa Yēērusālēm, chēē kiboonto kiirnātēētaab kookeelik.* ² Yu

† **1:21** Ibooru :kaaynaani ām kuutiitaab Iburaneek kule kāārārookiintēēt. **1:21** Tyēēn. 130:8; Luuka 1:31; Yoowa. 3:17; Yēyuut. 4:12; Tiitō 2:14 † **1:23** Isa. 7:14 **1:25** Luuka 2:21

* **2:1** Kaayneet ake ku kachayeeek. **2:1** Luuka 2:4-7

kayit, kuteeb kule, “Miitē ānō :Bāytooyiintēētaab Yuutayeek nyoo /kōkēēsichē? Kakeekasee wōlēē kēēbuurto :kookeelyeet ām koong’asiis kule / kōōkēēsich, kunyi kaakeekwaa bokēēkutunkyi inee.”

³ Yu kawokukas :Bāytooyiintēēt Ērōōtē ng’aleechaa, kwaam mēt miisin. Kiiyiimset :ng’aleechaa nkicheek biikaab Yēerusālēm tukul. ⁴ Yooto kōōruruuch :bāytooyiintonoo mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch tukul ākoo kāānēētikaab kiruutēk tukul chēbo Yuutayeek ankuteebee kule, “+/ Mākēēsikyī ānō *Kāārārōokiintēēt nyoo kōkēēkānyē?” ⁵ Kuwālchi :bichoo kule, “/Kēēsikyīnē Bēētēlēyēēm ām Yuuteeya, kuuyu kimwooy :Yēyiin kubununēē *wōōrkooyoontēēt ake kule,

⁶ ‘Bēētēlēyēēm, -mēēmining’ :inyiing’ mbo kisich
 ām kiriinkōōsyēkaab Yuuteeya,
 kuuyu mākurutunēēniing’ :bāytooyiintō
 :nyēē makubayta biikyuu bo *Isrāyēēl.’†”

⁷ Nto tēē yoo, kōōyookto *:Ērōōtē kuutiit ām kibchamumu / bokēēkuurchi bichoo kiboonto kiirnātēētaab kookeelik sukumwoochi inee āsiiswēk bakeenke chēē kitookunēē :kookeelyaanaa. ⁸ Yooto kumwoochi bichoo kule, “Obe Bēētēlēyēēm ankuboocheeng’ lakwanaa kāroomin, nto yoo kōōnyōōru, bōōmwoowo sāāwē :nkaniī wāākutunkyi.” ⁹⁻¹⁰ Yu keewaany :Bāytooyiintēēt kung’ālōolchi bichoo, kuba. Nto yu kakas :icheek kookeelyaanaa kung’ērēkiis nyēbo kwōng’uut. Kiirēētoot :kookeelyaanaa bo

---

2:2 Cherem. 23:5; Mat. 27:11 † 2:6 Miika 5:2 2:6 Yoowa.
 7:42

koong'asiis ākoy wokuteemanee barakuutaab :lakwanaa.

¹¹ Nto yu kēēwut :bichoo kō, kunyōōr leekweet ākoo kaamet Maaryaa. Kukutunkyi lakwanaa. Nto tēē yoo kootyaach tukuuk chēbo kwōng'uut choo kibokōōkātēē lakwanaata, kunam wōlēē mii *:ta-aabuut āk tukuuk alak āyēēng' chēē boong'u nyēē anyiny. ¹² Nto yu iyēēyē :bichoo kaa, kubee-tee kēēlto ake kuuyu kikiikuket icheek :Yēyiin ām kiirwootik kule -meeyeyē wōlēē miitē *:Ērōōtē.

/Kikiimwēēyto leekweet kuwo Miisir

¹³ Yu kāākubēēchi keey :bichoo kiboonto kiirnātēēt, kuchōōnchi Yōōsēēf *:malayikeetaab Yēyiin ām kiirwootik ānkumwoochi kule, “Mii :Ērōōtē wokuchēēng'ē leekweet kule kubakach. Kunyi imwēēytē lakwanaa ākoo kaamet ākoy Miisir ānkubōōbuur wōlooto ākoy āyibuung' lōkōōy.”

¹⁴ Kung'eet :Yōōsēēf kwēēmowuunooto ānkumwoochi kaametiitaab leekweet kule kōōmwēēyto tukwaay leekweet ākoy Miisir. ¹⁵ Kibokōōbuur wōlooto kut kume :Ērōōtē. Kuyityiin :yooto ākoo yoo kimwooyē :Yēyiin kubununēē *wōōrkooyoontēēt ake kule, “Kyāākuur lakwanyuu kuchōōnēē Miisir.”†

/Kikeebakach wēērin

¹⁶ Kikiikubēēr :Ērōōtē yu kibo taay kule kikēnchi inee :bichoo kibo kiirnātēēt. Yooto, kunyēēr miisin ānkumwooy kule / keebakach lēēkōōk tukul choo wēēriik ām Bēētēlēyēēm ākoo chēbo soong'wēk alak tukul choo ki laatoos. Kimwaayta / keebakach lēēkōōk choo boonto kēnyiiisyeēk āyēēng'

2:11 Tyēēn. 72:10, 15; Isa. 60:3, 6   **2:12** Mat. 27:19   † **2:15** Osee. 11:1

ānkurēk kurubta keey āk wōlēē kimwaayta :bichoo
 kibo kiirnātēēt. ¹⁷ Kunyoo kiyityiin :yooto āk kiyoo
 kimwooyē :wōōrkooyoontēēt Cheremnyaa kule,
¹⁸ “Kichōōnēē :kāānchōōyto Raama,
 nyēbo mēēysō āk ameetaab mbuy.
 Riirēē :Rāāyēēl lōkōkyii āmāchāmē /keesaaysaay
 kuuyu mēēkumii :lōkōchoo.”†

Kiiyēēwunēē :Yōōsēēf Miisir ākoo Maaryaa

¹⁹ Nto yu kāwokume :Ērōōtē, kuchōōnchi
 *:malayikeetaab Yēyiin Yōōsēēf ām kiirwootik
 kumii Miisir ānkumwoochi kule, ²⁰ “Oyeey
 kōōrēētaab Isrāyēēl kuuyu kōōkubēk :choo kimāchē
 kubakach leekweet.” ²¹ Kung'eeetita :Yōōsēēf
 leekweet ākoo kaamet ānkutākyi keey kōōrēētaab
 Isrāyēēl. ²² Nteenee kikiikookeer :Arkelaawo
 kwaan kubayta Yuuteeya. Yooto, kunyokoriit
 kuwo ākoy wōlooto. Nto subak, kikiikung'āloolchi
 inee :Yēyiin ām kiirwootik kunyoo, kiwo ākoy
 yēēmēētaab Kalilaaya. ²³ Kiwokuminy ām wōlooto
 kiriinkēētaab Nāāsārēēt. Kiyityiin :yooto ākoo yoo
 kimwooyē *:wōōrkooyik kule, “+/ Mākēēkuurēē
 Nāāsārēētiin.†”

3

Kiyēytoochi :Yoowaana Yēesu kēēlto

(Māārko 1:1-8; Luuka 3:1-18; Yoowaana 1:19-28)

¹ Yu kakeeyta :kēnyiiisyeēk chēē chaang', kutook
 :chiito ake nyēē / kikēēkuurēē Bātisāniintēēt

† **2:18** Cherem. 31:15   **2:20** Chuy. 4:19   † **2:23** Ibooru
 :yuutēyu kule sokonnyeet nyēē inkātunēē musukyēēt. Kasee Isaaya
 11:1.   **2:23** Māārko 1:24; Luuka 2:39; Yoowa. 1:45; Isa. 11:1

Yoowaana nyēē kyoomtootēē lōkōōywēk suurkwēēnēētaab Yuuteeya. ² Kimwooyē kule, “Oweeksee miyootyēēt kuuyu kaakuriik :bāytooyiisyēētaab Yēyiin!” ³ Inee :nyoo king'āloolēē *:wōōrkooyoontēētaab Yēyiin *Isaaya yoo kimwooyē kule,

“Miitē :kuut nyēē kuuru ām suurkwēēn kule,
‘Ōchōb keey,

ānkōōchuulchi Mokoryoontēēt kēelto.’ ”†

⁴ Kiiloochē :Yoowaana sireet nyēē / kikiikwoorunēē sabureekaab *tembes. Kimootee keey anweetaab suwe ānkwoomootē taalamik ākoo kimnyeteet. ⁵ Yoto kung'eētyēē :biiko Yēērusālēēm āk Yuuteeya kumukuul āk biitēētaab Yoortaan kutēē yēē tēē ānkubēēchi Yoowaana. ⁶ Kimwaayta :bichoo ng'ōōkiswookikwaa ankubatisanee :Yoowaana āynēētaab Yoortaan.

⁷ Nto bēēē kukas :Yoowaana kakwa *:Farisaayeek chēē chaang' ākoo *Satukaayeek kule /keebatisan, kumwoochi bichoo kule, “Ōyēku ng'oomng'ook kuu ēērēēnōōy! Ōbērē +moochililee ng'wooninto nyoo mākuchō ee? ⁸ Mākwook nanyuun ōyēyē ng'al chēē kāroomēch sōōtooku kule kooweeksee miyootyēēt, ⁹ āmōōkwertē keey ōmwooyē kule, ‘Ntēē kēēbooyē Abraam.’ Āmwoowook man kule imuuchē :Yēyiin kuyey rwoontōōchu kuyēk lōkōkaab *Abraam.*

3:2 Mat. 4:17; Luuka 3:3 † **3:3** Isa. 40:3 **3:4** 2Bāy. 1:8; Laawi. 11:22-23 **3:7** Mat. 12:34; 23:33; Room. 1:18 * **3:9** Ibooru 'lōkōkaab Abraam' ām yuutēyu biiko chēē kāsiyē Yēyiin kuu Abraam. **3:9** Yoowa. 8:33, 39; Room. 2:28-29; 4:12; 9:7

10 Itōrōōroot :āywēēt nyēē mächē / keeyebee kēētīt. Kunyi keet ake tukul nyoo kamayey lokoyeek chēē kāroomēch / kiiluultooy / ānkēētōōrchi ma. 11 Ābātisānēēnook :anii bēēko kōōboor kule kooweeksee miyootyēēt, nteenee miitē kuchōōnii :chiito nyēē wōō kubiira anii. -Māāyēmē mbo ārēēkyi kwēyōōnik. +Machokubatisaneenaak Tāmirmiryēētaab Yēyiin āk maata. 12 Miitē chokusēēstooy mōōrōryēēk ankubeelee mōōrōryēēchoo maataab kibchuulyo nto yityo, kukonoree nkoonuuk chookē.”

*/Kikeebatisan Yēēsu
(Māārko 1:9-11; Luuka 3:21-22)*

13 Nto mii yoo kung'eetee :Yēēsu Kalilaaya ānkuwokubatisan :Yoowaana ām āynēētaab Yoortaan. 14 Nteenee kumach kutay :Yoowaana. Kimwooy kule, “Ntēē ichōōnii wōlēē āmiitē ānku :inyiing' nyēē kātēērook ibatisanaa?” 15 Kukētyi :Yēēsu kule, “Yey :inyiing' kuu nyooto raat kuuyu wuu nyooto :wōlēē māktooy :Yēyiin.” Kucham :Yoowaana kubatisan Yēēsu.

16 Nto yu /kaakeebatisan Yēēsu, kuloong'unēē bēēko āriit. /Kēēyootyi wōliin bo barak ankukas Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē wuu chēēbtuukē kurēku ānkuchokōōbutyi inee. 17 Yooto /kēēkuur ām barak kule, “Lakwanyuu :nyi nyoo āchāmē ānkāāng'ērēkyinē.”

3:10 Mat. 7:19   **3:11** Luuka 3:16; Yēyuut. 1:8; 2:2-4; Māārko 9:49; 1Bēt. 1:7   **3:15** Mat. 6:33; Room. 9:30-32   **3:16** Yoowa. 1:51   **3:17** Tyēēn. 2:7; Isa. 42:1; Mat. 12:18; 17:5; 2Bēt. 1:17-18

4

*/Kikeetyem Yēesu ām suurkwēēn
(Māārko 1:12-13; Luuka 4:1-13)*

¹ Nto miitē yoo, kōōrēētoot :Tāmirmiryēētaab Yēyiin Yēesu ākoy wōlēē suurkwēēn suwokutyem *:Kēniintēēt. ² Nto yu kāwokubēēni :Yēesu wōlooto bēsyōōsyēk artam nyēē kimoomē kiy ake tukul, kwaam :kēmēwuut. ³ Kuchōōnchi :Kēniintēēt ānkumwoochi kule, “Yoo inyiing’ Lakwataab Yēyiin ii, iweech baa, rwoontōochu kuyēk āmiik.” ⁴ Nteenee kuwālchi :Yēesu kule, “Ntēē mwooyē :siruutēk kule,

‘Māsobēē :chii āmit baateey

nteenee sobēē ng’ālyoo ake tukul nyēē chōōnēē wōlēē mii :Yēyiin.’†”

⁵ Nto tēē yoo, kuwēēto :Kēniintonoo Yēesu ākoy Yēerusālēēm ānkōōkoochi kōōyyoonyēē yēbo kotootyēēt ām barakuutaab tōōtēētaab *Kōōtaab Yēyiin.* ⁶ Yooto kumwoochi kule, “Yoo inyiing’ man Lakwataab Yēyiin ii, ‘iraantee yuutēyu ākoy ng’wēny, kuuyu mwooyē :siruutēk kule, ‘Mākōōyook :Yēyiin malayikaanikyii bokutaaching’ simēēbutyi rwaa kutuying’.’†” ⁷ Kukētyi :Yēesu kule, “Ntēē mwooyē subak :siruutēk kule, ‘-Meetyem Yēyiintēēng’uung’.’†”

⁸ Kuwēēto subak :Kēniintonoo Yēesu lekemeet ake barak ānkōōboorchi bāytit nyēē mii kōōrōōsyēk

---

4:1 Ibu. 4:15   **4:2** Chuy. 34:28; Mat. 6:16-18   † **4:4**
Kiruu. 8:3   **4:4** Yoowa. 4:34   * **4:5** /Kikēētēēkyi yuutēyu kiy
nyēē kiiyyoonyēē :mbo *kibkōōs sukukuutē aryeambuut kumāchē
kōōbāroostoochi biikaab Yēerusālēēm ng’aleek.   † **4:6** Tyēēnwookik
91:11-12   † **4:7** Kiruu. 6:16

tukul. ⁹ Kimwoochi kule, “+Māākōōniing' bāytiniin tukul yoo 'kēēkutung'woo.” ¹⁰ Kukētyi :Yēēsu kule, “Buunyoontooni, ng'eetee yu. Mwooyē :siruutēk kule, 'Yēyiin :nyēē māchāktōōs /kiyywēyē ānku inee nkit :nyēē /kēēkutunkyinē.’†”

¹¹ Kubakaakta :Kēniintonoo Yēēsu. Nto yityo kukwa :malayikaanik ānkubokuyēētyēēchi.

Kitoowunēē :Yēēsu yiisyēēnyii yēēmēētaab Kalilaaya

(Māārko 1:14-15; Luuka 4:14-15)

¹² Nto yu kawokukas :Yēēsu kule /kookeekerta Yoowaana kō, kung'eetee Yuuteeya ankooyeey Kalilaaya. ¹³ Nteenee yēē kātāminyē Nāāsārēēt, wokuminy Kaabernaam kulēēkitēē tōōliilēēt rōōrōōkoonoo kibo Sābulōōn āk Naftaali. ¹⁴ Kiyityiin :yooto ākoo yoo kimwooyē :wōōrkooyoontēēt *Isaaya kule,

¹⁵⁻¹⁶ “Kookukas :bichoo minyē mēēnān lēbkēēyyēēt nyēē wōō

ām rōōrōōkēētaab Sābulōōn āk nyēbo Naftaali wōōloo lēēkitēē :Tōōliilēētaab Kalilaaya āk āynēētaab Yoortaan, yēēmēētaab Kalilaaya wōōloo miitē :biich chēē sobooy.

Kōōkuchōōnchi :lēbkēēyyēēt

bichoo minyē kōōr nyēē kitub :mēēnānēētaab meet.”†

¹⁷ Kyaamtaat :Yēēsu lōkōōywēk kuchakee yooto kumwooyootē kule, “Oweeksee miyootyēēt kuuyu kaakuriik :bāytooyiisyēētaab Yēyiin.”

† **4:10** Kiruu. 6:13   **4:12** Mat. 14:3   **4:13** Yoowa. 2:12

† **4:15-16** Isaaya 9:1-2   **4:15-16** Luuka 1:79   **4:17** Mat. 3:2; 4:23; 6:10; 10:7

*Kikuur :Yēesu rubiikyii chēbo taay
(Māārko 1:16-20; Luuka 5:1-11)*

¹⁸ Nto mii bēsyēēt ake, yēē kimiitē :Yēesu kuwēesyētēē sakaramteetaab Tōōliilēetaab Kalilaaya, kukas biiko alak āyēēng' chēē kituubcho. Kiwiirchinē :bichoo nēētiinēkwaa tōōliil kunāmē *burburiinēk. /Kikēēkuurēē ake Simōōni nyoo /kibokēēkuur lētuunoo kule Bētērō nto nyiin ake ku Antereeya. ¹⁹ Kukuur :Yēesu bichoo kule, “Orubaa anii! +Maaneetaak wōlēē ōyisuntooy biiko.” ²⁰ Kubākooktooy :bichoo nēētiinēkwaa bakeenke ānkurubē Yēesu.

²¹ Yu keenaata :Yēesu taay kisich, kukas subak biiko alak āyēēng' chēē kituubcho kutinyē keey kwaan ām mwēēng'. /Kikēēkuurēē ake Yāākōbō /kēelē nyiin ake Yoowaana nto kwaan ku Sebe-taayo. Kimiitē :bichoo kuyēytooy nēētiinēkwaa. Yooto kukuur :Yēesu murēchooto āyēēng' choo kituubcho. ²² Kubākookyinē :icheek kwaan mwēēng' ānkurubē Yēesu.

*Kyaamtaat :Yēesu lōkōōywēk ānkōōsooboot biiko
ām Kalilaaya kumukuul*

(Māārko 1:39; Luuka 4:42-44)

²³ Yooto nanyuun, kuwēesyētootēē :Yēesu Kalilaaya tukul kōōnēētiisyootēē kooriikaab saayeet bo Yuutayeek. Kyoomtootē lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo bāytooyiisyēetaab Yēyiin ānkōōsoobootē biiko chēē kiboonto bōōrwoonik āk tānkuusyo ake tukul. ²⁴ /Kikyaamtaat ng'alechaa bo kwōng'uut choo kiyēyē :Yēesu ākoy yēēmēetaab Siirya kutēē yēē tēē. Yooto /kiimutyi inee biiko tukul chēē kimnyoontōōs kunam wōlēē mii :chēē

kitinyē tāmirmirook chēē miyootēch, chēē kitinyē mēwuunkook āk chēē kichunkutootiin. Kiisoob :Yēesu bichoo tukul. ²⁵ King'eētyēē :biiko chēē mātēē chu Kalilaaya, Teekabooli, Yēerusālēm, Yuuteeya ākoo biitēetaab Yoortaan ankoosaab Yēesu.

5

Ng'erekweekaab manta (Luuka 6:20-23)

- ¹ Kimii :yēē kimāchē :Yēesu kwoomchi biiko lōkōōy. Kiiruruukyi keey :biiko chēē chaang'. Yu kakas kuu nyooto, kuwo :inee āk rubiikyii yēē tōrōōr ānkutēbēē ng'wēny. Kōōnookyi :rubiichoo ² ānkutoow :Yēesu kōōnēētiis. Kimwooy kule,
- ³ “Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo imoong'tēē keey Yēyiin,
kuuyu +mākōōwut bāytooyiisyēētaab Yēyiin.
- ⁴ Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo buntēē ng'woonin
kuuyu mākukārāmchi :ng'ala.
- ⁵ Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo yibē keey ng'wēny,
kuuyu mākuyēk nyeeng'waa :kōōrēēt.
- ⁶ Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo chēēng'ē churtaayeet,
kuuyu mākunyōōr.
- ⁷ Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo riirēē alak,
kuuyu +/makeeriiree nkicheek.

5:1 Mat. 15:29   **5:3** Isa. 57:15; 61:1   **5:4** Tyēēn. 126:5-6; Isa. 61:2   **5:5** Tyēēn. 37:11; Room. 4:13   **5:7** Mat. 18:33; 25:35-46; Yāāk. 2:13

- 8 Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo leelach :moonik,
kuuyu makukas Yēyiin.
- 9 Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo wuulyēē
ng'aleekaab kaalyeet,
kuuyu +/mākēēkuur kule lōkōkaab Yēyiin.
- 10 Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo /kēēwusē
yoo kayey kiyēē mächē :Yēyiin,
kuuyu mākōōwut Kaab Yēyiin.
- 11 Ōbēruurootiin sōō, kule nee :akweek choo
ōyēnwoo anii, yoo /kākēēchubook /ānkēēwusook
nto /kēēmōlōlchook ng'al chēē chaang'. 12 Yoo
/kākēēyēwook kuu nyooto, ōtyēēn kubo
ng'erekweek, kuuyu mii :kiy nyēbo kwōng'uut
nyēē mākutuwēnēēnook :Yēyiin ām kibkōōnkōy.
Ntēē /kiikēēwusoon mbo nkicheek *wōōrkooyikaab
Yēyiin choo kibo taay kuu nyooto.”

Yiisyēētaab biikaab Kiriistō

(Māārko 9:50; 4:21; Luuka 14:34-35; 8:16)

13 Kimwooy :Yēēsu kule, “Akweek :muunyeetaab
kōōrēēt.* Nteenee yoo kakuskusiit :muunyeet,
/kāmēētākīitōōysēē nteenee /kēēluluktooy kootar-
taar :biiko.

14 Akweek ku lēbkēēyyēētaab kōōrēēt.
Māwunyāktōōs *:kiriinkēēt nyoo /kikēētēēkyi

5:8 Tyēēn. 24:3-5; Ibu. 12:14   5:9 Room. 14:19; 8:14
5:10 Mat. 25:34; 1Bēt. 3:14   5:11 Luuka 6:22; 1Bēt.
4:14   5:12 2Tēt. 36:16; Luuka 11:47-51; 13:34; Yēyuut. 7:52;
1Tēēs. 2:14-16; Yāāk. 5:10   * 5:13 Kiyēyiisyēē :Yuutayeek
muunyeet kōōtiliilēē kōōrsēēkwaa kutoombo kōōkoochinē Yēyiin.
/Kikēēyēyiisyēē mbo subak kōōbooru wōlēē inēmchintooy keey :chiito
soboontaab Tāmirmiryēēt.   5:13 Chuy. 30:35; Laawi. 2:13;
Kāāyiit. 18:19; 2Bāy. 2:20; Eesra 6:9; Ēsēk. 43:24; Māārko 9:50

tulwo, ¹⁵ āmāmii :chii nyēē tābē taariit ānkōōkubuuyēē kērēbēēt, nteenee ikoochinē yēē itōrōōroot sukulēbkēchi biiko tukul ām kō. ¹⁶ Kunyoo māchāktōōs olēbkēchi biiko kubuntēē yēyutēkwook chēē kāroomēch, si yoo kakasaak kookaasta Kōōn nyoo miitē kibkōōnkōy.”

Kichokootyiich :Yēesu kiyēē /kikēēkuurto

¹⁷ “-Meesoot :chii kule kyāāchōōnii :anii chāānēmtooy ng'aleek choo kisirē *:Muusa āk chēbo *wōōrkooyik, nteenee kyāāchōōnii chāātyiichē ng'aleechaa. ¹⁸ Kubooyiit man, āmwoowook kule ākoy kukeeyta :barak ākoo ng'wēny, māmii :kiy nyēē +/- mākiinēmto ām kiruutēchoo ānkoo ku mining' nyēē tyaa, ākoy kuyityiin :ng'aleek tukul. ¹⁹ Kunyoo, chii ake tukul nyēē kāmēto kiruutēchoo ānkoo mbo nyēē mining' nyēē tyaa ankuyey biiko alak kurub ng'aleekyii kumā chii :nyoo ām bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Nto nyoo karub kiruutēchoo ankuyey alak kurub, /kiitōrōōrē nyooto ām bāytooyiisyēētaab Yēyiin. ²⁰ Āmwoowook kule, -mēēwutē :chii bāytooyiisyēētaab Yēyiin yoo kamachurta kusiir Farisaayeechaa ākoo kāānēētichoo bo kiruutēk.”

Ng'alyoo kurubta keey āk siirmōōyto

²¹ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Ābēē kyookas kule /kikēēmwoochi chiitaab kēny kule, ‘-Meebakach chii. Nto chii ake tukul nyoo

---

5:14 Yoowa. 8:12; 9:5   **5:15** Māarkō 4:21   **5:16** Ēfēēs. 5:8-9; Filib. 2:15; 1Bēt. 2:12   **5:17** Mat. 22:37-40; Room. 3:31; 7:4-6; Ēfēēs. 2:13-16; Ibu. 10:9   **5:18** Tyēēn. 119:89; Isa. 40:8; Mat. 24:35; Luuka 16:17   **5:20** Mat. 18:3; 23:23-28; Yoowa. 3:5

kābākākiis, ākoy / kiitiilchi ng'al.'† 22 Nto anii
 āmwoowook kule chii ake tukul nyoo kānyēērchi
 ng'eetaabkaamet,† +/mākiitiilchi ng'al. Nto chiito
 nyoo kāmwoochi ng'eetaabkaamet kule, 'Iberber'
 +/ mākiyyoong'tēē kōōk / sikiitiilchi ng'aleek,
 nto nyoo kālēēnchi ng'eetaabkaamet, 'Iyēku
 solwo', kumisyinē / kiimut / bokēētōrchi wōlēē
 bo maataab kibchuulyo.

23 Kunyoo, yoo imāchē ituwēnchi Yēyiin
 kiy ankiisoot kule itinyē tisyā ām wōlēē
 mii :ng'eetaabkoomēt, 24 ibākookyi kiyoo
 yooto bo *Kōōtaab Yēyiin ānkiiwē wōlēē mii
 :ng'eetaabkoomēt bōōchoomnyē kurook nto yityo
 wēētuwētē kiyooto. 25 Yoo miitē :chiito ake
 kukwēring' kōōk kubo bēsēnyii nyēē iboontē,
 kumāchāktōōs simōkāsyiinē ām kēēltaab too
 kutoombo ōyitē kōōk. Yoo kameeyey kuu
 nyooto, kukwēring' :nyiin kōōk ānkōōyokoochiing'
 boontēētaab kōōk. Makunaming' :boontoonoo
 bo kōōk ānkōōrēkēērchiing' chiito nyoo riibē
 kibratiiyek kukertiing' kō. 26 ! Kāmwoowook,
 +mēētēbii wōlooto ākoy iyaakte bēsēnoo tukul.”

Ng'alyoo kurubta keyy ākoo martaayeet

27 Kitas taay :Yēēsu kumwoochi rubiichoo kule,
 “Ābērē kyookas :akweek kule / kikēēmwooy kēny
 kule, ‘-Meemarte.’† 28 Nto anii, āmwoowook kule,
 chii ake tukul nyoo kāsē koorko ānkuchōrōkyi
 kuwuu nyēē kaakumarta. 29 Kunyi, yoo

---

† 5:21 Chuy. 20:13 5:21 Laawi. 24:17 † 5:22 Yoo
 /kākēēmwooy kule ng'eetaabkaamet ku chiitaab Kiriistō. 5:22
 1Yoowa. 3:15; Mat. 18:9; Yāāk. 3:6 5:24 Mat. 6:14-15 5:26
 Mat. 18:34 † 5:27 Chuy. 20:14 5:28 Kāālēw. 6:25; 2Bēt. 2:14

kēēsākyiing' koong'uung' isuuchi ng'ōōki, ilōōtu. Kaykay iboot komosta akeenke nyēbo bōōrng'uung' kusiir / kēēwiirchi bōōrng'uung' tukul wōlēē bo maataab kibchuulyo. ³⁰ Nto yoo kēēsākyiing' :āwung'uung' isuuchi ng'ōōki, itilte. Kaykay iboot komosta akeenke nyēbo bōōrng'uung' kusiir / kēēwiirchi bōōrng'uung' tukul wōlēē bo maataab kibchuulyo.”

Bareetaab kooyēy

(Mataayo 19:9; Māārko 10:11-12; Luuka 16:18)

³¹ Kimwooy :Yēesu subak kule, “Kyookas mbo subak / kēēmwooyē kule chii ake tukul nyēē mächē kubar kooyēy kumächāktōōs kusirchi koorkēēt barweet nyēē kakwetee. ³² Nto anii āmwoowook kule, chii ake tukul nyoo kakwet koorkēēnyii kubo ng'aleek alak chēē māmāmē keey ākoo martaayeet, kāākōōsākyi koorkoonoo kuyēk choonchooyēn. Nto chiito nyēē keemut koorkoonooto, kaakumarta :nkinee.”

Kaawaaleetaab keey

³³ Kimwooy :Yēesu subak kule, “Kyookas :akweek kule / kikēēmwoochi chiitaab kēny kule, ‘Yoo kēēwoolchi keey :chii Yēyiin kule makuyey kiy, kumāmächāktōōs kwiiri kiyooto nteenee mächāktōōs kootyiich.’† ³⁴ Nto anii āmwoowook kule mātēbi :chii kut koowaal keey. -Meewaal keey :chii kutwēchē wōliin bo kibkōōnkōy kuuyu bāytooyiisyēē :Yēyiin wōlooto. ³⁵ Āmātēbi :chii kut kulē, ‘Kwaama :teng’et’, kuuyu tyichē :Yēyiin

5:30 Māārko 9:43-47

5:31 Kiruu. 24:1-4; Mat. 19:7

5:32

Mat. 19:9; 1Kōōr. 7:10-11

† **5:33** Kāāyiit. 30:2

5:33 Laawi.

19:12; Kiruu. 23:21

wōlooto. -Meewaalee keey :chii kiriinkēētaab Yēerusālēēm kuuyu bo :wōlooto Bāytooyiintēēt nyoo wōō. ³⁶ -'Meewaalee keey mbo mēting'uung' i-asante, kuuyu -mēēmuuchē mbo kut iyey buutyoontēēt akeenke ām mēting'uung' kulēēliit nto kutuuyiit. ³⁷ Yoo 'kēēchāmē kiito ake, kuyēmē imwaay kule: 'Ēē, wuu nyooto.' Nto yoo itāyē, imwaay kule: 'Acha, māwuu nyoo.' Yoo 'keemwaay ng'al chēē siirē chuutēchu kukwoonēē :choo wōlēē miitē :Kibrōkōsyoontēēt."

*-Mēēyooku miyootyo
(Luuka 6:29-30)*

³⁸ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, "Kyookas mbo subak /kēēmwooyē kule, 'Koong' āk koong', keelta āk keelta.'† ³⁹ Nteenee āmwoowok :anii kule, -mēēkōrōmchi chii nyēē miyaat. Yoo kasyeeching' :chiito ake kibkermetuut komosta ake, iwēēkyi komosta nyiin ake kusyeech. ⁴⁰ Nto yoo kākōwēring' :chii kōōk kumāchē kaansuung'uung', imuytoochi mbo nkinee kābuutiit. ⁴¹ Yoo kākērchiing' :chii koong' ikālābchi tukuukyii ām asiista akeenke, itāsyi asiista ake. ⁴² Nto yoo kāsooming' :chii kiito ake, ikoochi. Nto yoo kēēbēsēēning' :chii kiy, ikoochi."

*Chamateetaab Yēyiin
(Luuka 6:27-28, 32-36)*

5:35 Isa. 66:1; Yēyuut. 7:49   **5:35** Tyēēn. 48:2; 76:2   **5:37** Mat. 23:16-22; Yāāk. 5:12   **5:37** Yāāk. 5:12; Mat. 6:13; Yoowa. 17:15
† **5:38** Chuy. 21:24; Laawi. 24:20; Kiruu. 19:21   **5:39** Luuka 6:29; Room. 12:17, 19; 1Bēt. 3:9   **5:40** 1Kōor. 6:7; Ibu. 10:34

43 Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Kyookas mbo subak / kēēmwooyē kule, ‘Ichāmē laaty-eeng'uung' ānkiiwēchē buunyoontēeng'uung'!†
 44 Nteenee āmwoowook anii kule, ōchāmē buunikwook ānkōōsoochinē choo wusook
 45 sookerkeyiitu Kōōn nyoo miitē kibkōōnkōy. Yēyē :Yēyiin kōōluuchi :asiisnyii biiko choo kāroomēch āk choo miyootēch. Yēyē mbo subak roobta kurōōbēnchi biiko choo kāroomēch āk choo miyootēch. 46 Ōbērē :akweek tōōs mākutuwēnook :Yēyiin yoo ōchāmē baateey biiko choo chāmook ee? Ntēē yēyē :chii ake tukul kuu nyooto. 47 Nto yoo ōng'āloolchinē biiko choo chēēkwook baateey ii, ōnyōōru nee nyēē karaam? Ntēē yēyē :nkicheek choo -mēēnkētē Yēyiin kuu nyooto. 48 Churtaat :Yēyiin nyoo miitē kibkōōnkōy, kunyoo, māchāktōōs ōchurtootiin :nkakweek.”

6

Wōlēē /kēētoorētitooy bānoonik

1 Kimwooy subak :Yēesu kule, “Ōriib keey. Mayey :chii ng'ālyoo nyēē karaam ām taayeetaab biiko kumāchē kule sukutook. Yoo kayey kuu nyooto, mānyōōru kiy ām wōlēē mii :Kwaan nyoo miitē kibkōōnkōy.

2 Yoo 'kēētoorēt banan, -mēērook ing'asaatee keey kuu wōloo yēytooy :kiblembechiisyek ām kooriikaab saayeet āk wōloo bo kēēltaab too, kule sukookaasta :biiko. Kāāmwoowook, mānyōōru kiy

---

† **5:43** Laawiik 19:18; Kiruutēk 7:1-2   **5:43** 2Sām. 22:38-43; Tyēēn. 139:21-22   **5:44** Luuka 6:27-28; Room. 12:20; 1Bēt. 2:20-23
5:45 Ēfēēs. 5:1   **5:48** Laawi. 19:2; Luuka 6:36; 1Bēt. 1:16   **6:1** Mat. 23:5

ām wōlēē mii :Yēyiin. ³ Nteenee yoo iyēētyēēchinē chiito ake, kumāmāchāktōōs ikany kukas mbo :choorweeng'uung'. ⁴ Yooto, mākutuwēniing' :Kōōn nyoo kāsē kiy ake tukul nyēbo wung'aan.”

Wōlēē /kēēsooytooy

(Luuka 11:2-4)

⁵ Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Yoo ōsooyē, marub :chii ātēbuutēkaab kiblembechiisyek. Kicham :kiblembechiis kusooyē nyēē kātōōnōōn ām kooriikaab saayeet āk wōloo chaang' :biich, sukung'eet kutook. Kāāmwoowook, kisimkunyōōr :bichoo kiyēē kimāchē. ⁶ Nteenee, ikērtooy keey :inyiing' kō ankiisaay Kōōn nyoo -/ mākēēkāsē. Nto yooto mākutuwēniing' :Kōōn nyoo kāsē kiy ake tukul nyēē wunyaat.”

⁷ Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Yoo ōsooyē, -mōōbōloobōlē kuu biich choo -mēēnkētē Yēyiin kuuyu isōōtē :choo kule yoo kāmwooy ng'al chēē chaang', / kēēkāsinyē. ⁸ Wuu nyooto kuuyu simkōōnkētē :Kōōn kiyēē -mōōboontē kutoombo mbo kut osaay. ⁹ Kunyoo māchāktōōs ōsooyē kule: Baaba Yēyiin nyoo imiitē kibkōōnkōy,

kutōrōriit :kaayneeng'uung'.

¹⁰ Kuyit :bāytooyiisyēēng'uung'

kuyeyakay ām wōlēēb ng'wēny :kiyēē imāchē kuu wōloo wuunto ām kibkōōnkōy.

¹¹ Ikōōnēēch kiyēē kyoomē ām bēsyō ake tukul.

¹² Inyōōwēēch kaat ām choolwookātēēnyoo, kuu yoo kēēnyōōchinē :nkacheek kaat

---

6:5 Luuka 18:10-14   **6:8** Mat. 6:32   **6:9** Cherem. 3:19; Mal. 2:10; 1Bēt. 1:17   **6:10** Mat. 7:21; 12:50; 21:31-32; 26:39, 42; Yoowa. 6:38   **6:11** Mat. 6:24-34

choo choolwookēnchēēch.
 13 Itiiyēēch /simakeekenteech,
 nteenee isateeneech wōlēē mii :Buunyoontēēt.*

14 Yoo ōnyōōchinē kaat biiko alak choo choolwookēnchook, kunyōōwook kaat :nkinee Kōōn nyoo mii kibkōōnkōy. 15 Nto yoo -mōōyēyē kuu nyooto kumānyōōwook kaat :Kōōn.”

*Kiriiisyēētaab āmiisyēēt

16 Kimwooy :Yēesu subak kule, “Yoo *kirē :chii āmiisyēēt, kumāmāchāktōōs kusāng'utiitu kuu wōloo yēytooy :kiblembechiisyechaa māchē kule sukukas :biiko. !Kāāmwoowook, kiikunyōōr :bichoo kuyem kiyēē kimāchē. 17 Nteenee yoo ōkirē āmiisyēēt, kumāchāktōōs ōbārē buutēēkwook, ōwuunē koonyekwook ankooyiil ōtililiitu 18 simēēnkētōok :chii kule ōkirē āmiisyēēt. Nteenee Kōōn nkityō nyoo -/ mākēēkāsē :nyēē inkētē. Nto yooto, mākutuwēning'.”

*-Mēētukuulchi keey bāytitaab kōōrooni
 (Luuka 12:33-34; 11:34-36; 16:13)*

19 Kitas taay :Yēesu kumwoochi biiko kule, “-Mōōtukuulchi keey bāytitaab kōōrooni kuuyu nyēērēē :kuutyek, tuurtōōs / ānkēēchōōrē.
 20 Nteenee ōkōnōrchi keey bāytit ām Kaab Yēyiin

* **6:13** /Kichokēētāsyinootē ām siruutēk alak ng'aleechu: “Kuuyu inyiing' nyēē ibāytooyiisyē, cheekuuk :kāāmuukēyweēk ānkiitōōroot ākookoy. Kuwuuyiit nyooto.” **6:13** Mat. 26:41; Määrkō 14:38; Luuka 11:4; 22:40, 46; Yoowa. 17:15; 1Tēm. 6:9; 2Tēm. 4:18 **6:14** Ēfēs. 4:32 **6:15** Mat. 5:24; Määrkō 11:25; Luuka 6:37 **6:15** Mat. 18:35 **6:17** Isa. 58:5; Mat. 17:20-21; Luuka 2:37; 18:12; Yēyuut. 13:2-3; 14:23 **6:19** Yāäk. 5:2-3

wōloo māmiitē :kiy nyēē nyēērēē āmāmii :chōōriin.
 21 Tiiyēē :chii mēt wōloo miitē :bāytinyii.

22 Koong'uung' nyēē ikoochinē bōōrng'uung' lēbkēyyēēt. Yoo kāstooy :koong'uung' nyēē karaam, iboontē lēbkēyyēēt. 23 Nto yoo mākāstooy nyēē karaam, imiitē mēēnān nyēē mā mining'. Kunyi, yoo kāmīis :lēbkēyyēēt nyoo 'kēēboontē, imiitē mēēnānēēt kutukul!

24 Māmii :chii nyēē imuuchē kōōmēlchiin kirōkōōn āyēēng'. Yoo kasyeem, kulāyē :ake. Kunyoo, mānoomtōōs :yiisyēētaab Yēyiin āk muchastaab beesaan.”

*Ōmoymooy bāytooyiisyēētaab Yēyiin
 (Luuka 12:22-31)*

25 Kitas taay :Yēēsu kumwoochi bichoo kule, “Kunyoo, ! kāāmwoowook, -mookany kwaamaak mēt kule ō-āmē nee, ōyyēē nee nto kule ōloochē nee. Wōō oob :soboontaab chii kusiir āmit nto ku sirooy? 26 Māchē ōkāsēē tāriitēk choo -mēēnkētē kule /kēēchoonsē kule nee /ānkēēkēsiisyē kule nee āmātinyē mbo chookēēn, nteenee bāyē :Kōōn nyoo miitē kibkōōnkōy. Chāmook akweek oob :Yēyiin kusiir tāriitēchoo? 27 Yoo keeyiimee keyy :chii ng'al chēbo kōōrooni ii, ara imuuchē :yooto kutāsyi bēsyōōsyēk chēē minyēē kōōrēēt? 28 Ām nee sōōyimēē keyy ng'aleekaab sirooy? Okas baa, wōlēē wuu :taabta ake tukul ām wuuyēēt! Māchiiryootē sukukaraaniit. 29 Kāāmwoowook, ānkoo kiboonto :Sōlōmōōn bāytit nyēē tyaa, kimāboonto sirooy

chēē kāroorānēch kuu toobtōochu. ³⁰ Nto akweek chu -mōokoosēēnoo keyy kuyem ii, yoo imuuchē :Yēyiin kookaraaran toobtōōy choo lēēltōōs nto nyēē mā tyaa kurarach ii, kucham nee wōlēē makoolaaktaak nkakweek? ³¹ Kunyoo -mooyiimee keyy kule, '+Makyaam nee?' Nto kule, 'Kēēyyēē nee?' Nto mbo kule, 'Kiiloochē nee?' ³² Biiko choo -mēēnkētē Yēyiin :chēē imoymooyē tukuuchoo tukul, nteenee inkētē :Kōōn nyoo miitē kibkōōnkōy kule misyook akweek ōnyōōru tukuuchoo tukul. ³³ Kuchamta :chii kurook bāytooyiisyēētaab Yēyiin ākoo churtaayeet. Yooto, mākurōōrōōt :tukuuk chuut alake. ³⁴ Kunyoo, -mooyiimee keyy ng'aleekaab tuun, kuuyu boonto :bēsyyēētaab tuun ng'aleekyii chēē mākubooryēē."

7

Masiming'alaalee chii nyēē miyaat

(Luuka 6:37-38, 41-42)

¹ Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Masiming'alaalee chii nyēē miyaat. ² Yoo 'keeng'alaalee chiito ake nyēē miyaat, ku +/makeeng'alaaleeniing' nkinyiing' kuu nyooto. Nto kiyoo 'kēēyēchi chiito ake, /kēēyēwuung' nkinyiing' kuu nyooto.

³ Ām nee siikāsē :inyiing' sikitityaa nyēē miitē koong'taab ng'eetaabkoomēt ameekeas musukyēēt nyēē miitē koong'ta nyeeng'uung'? ⁴ Imuuchē kule nee imwoochi ng'eetaabkoomēt kule, 'Kany

---

6:29 1Bāy. 10:1-25   **6:30** Mat. 14:31   **6:32** Mat. 6:8   **6:33** 1Bāy. 3:11-14; Tyēēn. 37:4   **6:34** Chuy. 16:4, 19-20   **7:1** Room. 14:4, 13; 1Kōōr. 4:5; Yāāk. 4:11-12   **7:2** Māārkō 4:24; Room. 2:1; 14:10-12

ānēmuung' sikitivityaa ām koong'ta,' nto kutēē yooto tukul kumiitē :musukyēēt koong'uung' nkityō?
⁵ Kiblembechaantaani! Māchāktōōs inēmu kurook musukyēēt nyoo mii koong'uung' nkityō siikaste kāroomin siinēmchi ng'eetaabkoomēt sikitivityaan-teet ām koong'nyii.

-'Mēēntosuur kiy nyēē karaam

⁶ -Mēēkoochi ng'ōōk kiy nyēē churtaat kuuyu wēēkyiing' keey ankusankataniing', nto iwiirchi sanayeeukuuk tōōrōōy kuuyu itārtoorē.”

Chiito nyoo soomsē, /kiikoochinē

(Luuka 11:1-13)

⁷ Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Yoo kēēsoom, /kēēkōōning', yoo kēēchēēng'sē, inyōōru, nto yoo kēēng'ēētiisyē, /kēēyootuung'. ⁸ Chiito nyoo soomsē, /kiikoochinē, nyoo chēēng'sē kunyōōru, nto nyoo ing'ēētiisyē, /kēēyootyinē. ⁹ Ara miitē :chiito ām akweek nyēē yoo kāsoom :lakwanyii mukaatiit kōōkoochinē rwaanteet? ¹⁰ Nto yoo kamach *bur-buryoontēēt, kōōkoochi eereeneet? ¹¹ Kunyi, yoo chāmē :biiko buch kōōkoochi lōkōkwaa tukuuk chēē kāroomēch ii, /keemwa nee nanyuun Yēyiin ām kibkōōnkōy? Mākōōnēm keey :nyoo miisin kukōōn tukuuk chēē kāroomēch yoo kōōsoom!”

Kiruutyēēt nyēbo koomānuut

¹² Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Ōyēchinē biiko alak kuu wōloo kātōōmāchē :akweek / kēēyeytoowook. Iyumē :ng'aleechuutēchu

7:7 Cherem. 29:13-14; Mat. 18:19; 21:22; Yoowa. 15:16; Yāāk. 1:5

7:11 Yāāk. 1:17

kiruutēkaab *Muusa ākoo kāānēētēywēēkaab
*wōōrkooyikaab Yēyiin.”

Mariich :oreetaab Kaab Yēyiin
(Luuka 13:24)

¹³ Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Obeetee oreet nyoo mariich. Mii :kēēlto nyēē baraay nyēē tinyē oreet nyēē baraay. Choong'ēch :biiko chēē bēētēē kēēlooto wēētii ārbub. ¹⁴ Nteenee mii :kēēlto nyēē keweel nyēē tinyē oreet nyēē mariich. Ng'erinēch :biiko chēē bēētēē kēēlooto tākyinē keey *soboontaab kibchuulyo.”

Wōōrkooyik chēē mābo man
(Luuka 6:43-45)

¹⁵ Kitas taay Yēēsu kumwooy kule, “Ōriibēē keey *wōōrkooyichoo mābo man choo iyēēloonunēē ruunkuun sumboot nteenee ām moonikwaa ku miyootēch kuu suuyiik. ¹⁶ Ōnkētēē bichoo ng'aleek chēē yēyē. Māyēyē :cheebkateet mbuuniik āmāyēyē :siikoowēēt lamayeek. ¹⁷ Mākyiintōōs keet ake tukul nyoo karaam kuyēyē lokoyeek chēē kāroomēch nto kēētīt nyoo miyaat kuyēyē lokoyeek chēē miyootēch. ¹⁸ -Mēēmuuchē :kēētīt nyēē karaam kuyey lokoyeek chēē miyootēch āmēēbērē imuuchē :kēētīt nyēē miyaat kuyey lokoyeek chēē kāroomēch. ¹⁹ Nto keet ake tukul nyoo kāmāchāktōōs kuyey lokoyeek chēē kāroomēch āmēēbērē kayey, / kiiluluto / ānkēētōōrchi ma. ²⁰ Kunyoo, ōnkētēē bichoo ng'aleek choo yēyē.”

7:12 Room. 13:8-10; Kala. 5:14   **7:14** Luuka 13:24   **7:15**
Kiruu. 13:1-3; Cherem. 14:13-15; Mat. 24:11, 24; Yēyuut. 20:29;
2Kōōr. 11:13-15; 2Bēt. 2:1; 1Yoowa. 4:1   **7:17** Kala. 5:19-23
7:18 Mat. 12:33   **7:19** Mat. 3:10; Luuka 3:9; Yoowa. 15:2, 6

*-Mēewutē :biiko tukul Kaab Yēyiin
(Luuka 13:26-27)*

²¹ Kutas taay :Yēesu kumwoochi rubiikyii kule, “-Mēewutē Kaab Yēyiin :biiko tukul choo mwooyē kule, ‘Mokoryoontēēt, Mokoryoontēēt.’ Nteenee chēē iwutē baateey ku choo yēyē kiyēē mākyinē :Baaba ām kibkōōnkōy. ²² Choong’ēch :biiko chēē mācumwoowoō ām bēsyeētaab tabanta kule, ‘Mokoryoontēēt, Mokoryoontēēt, ntēē kikyoomtēē lōkōōywēk kaayneeng’uung’, kiibēbēētēē tāmirmirook chēē miyootēch ānkēēyēyē tukuuk chēē mātēē chu chēbo kwōng’uut!’ ²³ Yooto +māāmwoochi :anii bichoo kule, ‘Kibng’ōōkisiisyēchu, -māānkētook :anii! Ōng’ēētyēē yu.’ ”

*Tēēkiik āyēēng’
(Luuka 6:47-49)*

²⁴ Kutas taay :Yēesu kumwooy kule. “Chii ake tukul nyēē kakas ng’aleekyuu ankurub kukerkeyy chii nyēē ng’oom nyēē kiteēkyi kōōnyii kitaweet. ²⁵ Yoo kārōōbēn :roobta kooyiin :āynōōsyēk kutwoor keyy :bēēko ānkōōsoonkiyy :wusōōnēēt kōyooto, māluulē :kōyoo, kuuyu /kikēētēēkyi yēbo kitaweet. ²⁶ Nto chii ake tukul nyoo kakas ng’aleekyuu amarub, kukerkeyy chii nyēē berber nyēē kiteēkyi kōōnyii yēbo ng’aayneet. ²⁷ Yoo kārōōbēn :roobta, kooyiin :āynōōsyēk kutwaarta ng’aayneet ānkōōsoonkiyy :wusōōnēēt kōōtkēy, kuluulē :kōōt!’ ”

Kāāmuukēywēēkaab Yēesu

7:21 Mat. 21:28-31; 25:11; Room. 2:13; Yāāk. 1:22-25; 2:14-26

7:23 Mat. 25:12; 2Tēm. 2:19

28 Yu keewaany :Yēesu kumwooy ng'aleechaa, koolat :biiko 29 kuuyu kimēēnēētiisyē kuu kāānēētikaab kiruutēk, nteenee kiinēētiisyē ām kāāmuukēywēēk.

8

*Kiisoob :Yēesu chii nyēbo makereen
(Māārko 1:40-45; Luuka 5:12-16)*

1 Yu kārēkunēē :Yēesu lekem barak, kurub :biiko chēē chaang'. 2 Yooto kuchō :chiito ake nyēē kiboonto makereen ānkukutunyēē taayeetaab Yēesu ānkumwooy kule, “Mokoryoontēēt, yoo ichāmē, isooboo sāātililiitu kuuyu ānkētē kule imuuchē.” 3 Yooto nanyuun kuchuul :Yēesu āwunyii kutiiny chiichoo ānkumwooy kule, “Āchāmē, kunyi itililiitu!” Kusob :chiichoo areet akeenke. 4 Nto mii yoo kumwoochi :Yēesu chiichoo kule, “-Mēētēbii kut imwoochi chii ng'aleechu, nteenee wēēboorchi keey kibkōrōs ānkiikoochi tukuuk chēē kabeelee kōrōsēēk kurub kuu yoo kimwooyē *:Muusa sukōōboor yooto kule 'kēētililiitu.”

*Kiikoosēē keey Yēesu :chii nyēē kimā Yuutāyiin
(Luuka 7:1-10)*

5 Yu kayit :Yēesu Kaabernaam, kuchō :chiito ake nyēē ki kāāntōōyiintēētaab lukēētaab booryēēt nyēbo Rooma ānkumwoochi Yēesu kule, 6 “Mokoryoontēēt, miitē :motwooriintēēnyuu kaa kusubsubē ām kitiintiri.” 7 Kumwoochi :Yēesu chiichoo kule, “Imāchē āchōō anii kang'uung' chāāsoob?” 8-9 Kuwālchi :kāāntōōyiintonoo

Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, ānkētē anii kule māyēmāktōōs iwut :inyiing' kōōng'waanii. Āmiitē :anii ng'wēnyuutaab kāāmuukēywēēk ānkāābāytooy biikaab lukēēt. Yoo kāāmwoochi chii nyēē mii ng'wēnyuunyuu kule, ‘Wē’ kuwēētii, nto yoo kāāmwoochi ake kule, ‘Chōō’ kuchōōnii. Yoo kāāmwoochi motwooriintēēnyuu kule, ‘Yey kiy’ kuyēyē. Kunyoo, imwaay baateey ng'ālyoo, yooto mākusob :motwooriintēēng'waanii.”

¹⁰ Yu kakas :Yēesu ng'aleekaab chiichoo, koolat ānkumwoochi bichoo kirubootē inee kule, “! Kāāmwoowook, kubooyiit man manaakas yēēt ake *Isrāyēēliin nyēē ikoosēēnoo keey kuu chiichi.

¹¹ Kāālēēnchook makukwaanee :biiko chēē chaang' koong'asiis āk tinkeyy ānkubokwoomchiin ākoo *Abraam, Isaka ākoo Yāākōbō ām Kaab Yēyiin.

¹² Nteenee +/- mākēētōōrchi mēēnān :biiko choo bēre nyeeng'waa :Yēyiin bokuriirunee ng'wēny.”

¹³ Yu keewaany :Yēesu kumwooy kuu nyooto, kumwoochi kāāntōōyiintonoo kibo lukēēt kule, “Iyeey kaa. Kaakuyeyakay kuu wōloo 'kēēmāktooy kuuyu 'kēēkoosēēnoo keey.” Nto yooto bakeenke kusob :motwooriintēētaab kāāntōōyiintonoo.

*Kiisoob :Yēesu biiko chēē chaang'
(Māārko 1:29-34; Luuka 4:38-41)*

¹⁴ Nto yu kāwo :Yēesu kaytaab Bētērō, kukas cheebyoosyeetaab biikooy nyēbo Bētērō kukāru ānkumnyoonē. ¹⁵ Yu kātiiny :Yēesu āwutaab cheebyoosyaanaa, kusob ānkubāyiis.

8:11 Tyēēn. 107:3; Isa. 49:12; Luuka 13:29   **8:12** Mat. 13:42, 50; 22:13; 24:51; 25:30; Luuka 13:28   **8:13** Mat. 9:22, 29; 15:28; Luuka 7:50

16 Nto miitē bēsyoonooto kosolēny kukararakta :asiista, / kiimutyi Yēesu biiko chēē chaang' chēē kiboonto tāmirmirook chēē miyootēch. Kyaankung'alaal :Yēesu, kung'eētyēē :tāmirmiroochoo biiko. Kiisoob mbo biiko tukul chēē kimnyoontōōs. 17 Kuyityiin :yooto ākoo kiyoo kimwooyē *:wōōrkooyoontēētaab Yēyiin *Isaaya kule,
 “Kikālābwēēch nyāliluutēkyoo

ānkōōmuuktoowēēch tānkuusyēēnyoo.”†

Wuuy :kēēltaab Yēesu

(Luuka 9:57-62)

18 Nto mii bēsyēēt ake, yu kēēruruukyi keey :biiko Yēesu, kumwoochi rubiikyii kule, “Okany kyaay tōōliilēēt keebe biitooniin.” 19 Nteenee kuchō :kāānēētiintēēt ake nyēbo kiruutēk ānkumwoochi Yēesu kule, “Kāānēētiintēēt, ārubing' :anii ānkoo 'kēēwē ānō.” 20 Kukētyi :Yēesu kule, “Boonto :kimōkōyīnēk ng'wēēnoonik chēē minyē, kuboonto :tāriitēk kooriikwaa, nteenee māboonto *:Wēritaab Chii wōlēē imuunyēē.”

21 Kumwoochi subak :chiito ake Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, kany kut amuy baaba, nto ārubiiing'.” 22 Nteenee kukētyi :Yēesu chiichoo kule, “Ikany kumuy keey :muuswēk, ankiirubwaa.”

Kiyey :Yēesu kuteeman :wusōōnēēt āk bēēko

(Māārko 4:35-41; Luuka 8:22-25)

23 Yooto nanyuun, kulaany :Yēesu mwēēnkēēt āk rubiikyii ankuba. 24 Kumii tōōliil kwēēn, kuchō :wusōōnēēt ānkōōsoonkiy mwēēnkēēt. Yooto tukul

† 8:17 Isaaya 53:4 8:20 2Kōōr. 8:9 8:22 Mat. 4:20, 22; 9:9; 19:21; Luuka 5:11; Yoowa. 1:43; 21:19-22

kumii :Yēesu kāruchi keey. ²⁵ Koong'eet :rubiiik Yēesu kule, “Mokoryoontēet, ntēē kākēēbēku, sār wēech!” ²⁶ Kumwoochi :Yēesu kule, “Ntēē kōomuuyē nyēē tēē nyi? Ākoo -mōōkoosēēnoo keey kuyem?” Kung'eet ānkōōburyoong'to wusōōnēēt ākoo bēēko. Yooto, kuteeman :wusōōnēēt āk bēēko. ²⁷ Koolat :rubiichoo ankuteebee keey kule, “Chii nee :chiito nyi kāsiniē mbo :wusōōnēēt āk bēy?”

Kiisooob :Yēesu chii nyēē kiboonto tāmirmirook chēē miyootēch

(Māārko 5:1-20; Luuka 8:26-39)

²⁸ Nto yu kāwokuyit :Yēesu biitēēt nyiin ake nyēbo tōōliilēēt ām rōōrōōkēētaab Kataara, * kuchuwunee :biiko alake āyēēnku kochonkoosyek chēē / kēēmuchinē biiko ānkutākyi keey Yēesu. Kiboonto :bichoo tāmirmirook chēē miyootēch ānkikōrkōrēch miisin nyēē kimāmii :chii nyēē kiimuuchē kumur yooto. ²⁹ Kubōlchi :tāmirmiroochoo miyootēch Yēesu kule, “Imāchēēnēēch nee oō, Lakwataab Yēyiin? Kēēchōō cheenyaliileech acheek kutoombo kuyitu :bēsyeēt nyoo /kiikeekwey?” ³⁰ Kilēēkitēē yooto :ākwootiitaab tōōrōōk chēē kyookēētē. ³¹ Kusoom :tāmirmiroochoo miyootēch Yēesu kule, “Yoo 'keekweteech, ikōōnēēch bokiiwut tōōrōōchuut.” ³² Kumwoochi :Yēesu kule, “Obe.” Kuchuwu :tāmirmiroochoo miyootēch bakeenke ānkubokōōwutē tōōrōōchoo. Kōōwutē kuu nyooto, kōōtuultēē keey :tōōrōōchoo tukul lekem kusoor tōōliil ānkubokutōōrchi keey āriit ānkubēk!

8:26 Tyēēn. 65:7; 89:9; 107:29; Mat. 14:30-32 :siruutēk alake kule 'Kerkeesa' nto 'Keraasa'. 1Kōōr. 15:24

* **8:28** Mwooyē **8:29** Māārko 3:11;

³³ Kukāsē :biiko chēē kyookooy tōōrōōchoo ng'aleechaa, kumwēyē ākoy kiriing' ānkwoomchinē biiko ng'aleekaab tōōrōōk āk chēbo bichoo kiboonto tāmirmirook chēē miyootēch. ³⁴ Kukāsē :biikaab kiriinkoonoo ng'aleechaa, kung'ēētōōs :tukul bokukas Yēēsu. Kunyōōru, kusaaysaay kule kung'eetee saang'waa.

9

*Kāāmuukēywēēkaab Yēēsu kunyōōchi biiko kaat
(Māārķō 2:1-12; Luuka 5:17-26)*

¹ Yooto kulaany :Yēēsu mwēēng' ankwaay āk ru-biikyii kooyeey Kaabernaam. ² Kuyitē, /kiimutyi chiito ake nyēē kisōnkōchoot /kēēkālāboonunēē tiirbeet. Nto bērē kukas :Yēēsu kule kiikoosēē keey :bichooto inee, kumwoochi chiichoo kule, “Wēnyoo, kimkim, /kāākēēnyōōwuung' kaat ām choolwookātēēng'uung'.”

³ Yooto, kumwoochi keey :kāānēētikaab kiruutēk kule, “Kāākōōwuuytēē keey :chiichi Yēyiin.”

⁴ Kōōnkēt :Yēēsu kiyēē kimiitē kōōsōōtē :bichoo ānkumwooy kule, “Ām nee yu ōsōōtēē moo ng'al chēē miyootēch?

⁵ Kuskus /kēēmwooy kule, '/ Kāākēēnyōōwuung' kaat ng'ōōkiswookikuuk' nto /kēēmwooy kule, 'Ng'eet ānkiwēēsyēt'?

⁶ Ōkāsē ra kule āboontē :anii, *Wēritaab Chii, kāāmuukēywēēk ām kōōrooni chēē āmuuchēē ānyōōchi biiko kaat.” Yooto bakeenke kumwoochi chiichoo kisōnkōchoot kule, “Yyoony ankiinam tiirbeeng'uung', ānkiwēēchi keey kaa.”

⁷ Kung'eet :chiichooto kisōnkōchoot bakeenke ānkuwēēchi

keyy kaa. ⁸ Yu kakas :biiko chēē kimii yooto ng'aleechaa, kumuuyo ānkusilto Yēyiin nyi kiikoochinē chii kāāmuukēy chēē wuu choo.

*Chāmē :Yēesu mbo choo -/mākiiriiku
(Māārko 2:13-17; Luuka 5:27-32)*

⁹ Yu katas taay :Yēesu āk baannyii, kukas chi-ito ake nyēē /kikēēkuurēē Mataayo kumii kēēbuur kēryō kōōruruuchēē *syuuruut. Yooto, kumwoochi :Yēesu chiichoo kule, “Rubwaa.” Kung'eētē ba-keenke ānkurubē Yēesu.

¹⁰ Nto yu miitē :Yēesu kwoomiisyē ām kaab Mataayo, kukwa :kāāruruukikaab syuuruut chēē chaang' ākoo biiko alak chēē -/ kimākiiriiku bokwoomiis āk Yēesu kuboonto keyy rubiikyii.

¹¹ Nto yu kakas *Farisaayee kuu nyoo, kuteebē rubiikaab Yēesu kule, “Ntēē āmiisyē :kāānēētiintēēng'woong' āk kāāruruukikaab syuuruut ākoo biich chēē -/mākiiriiku?” ¹² Kukētyi :Yēesu kule, “Chēēng'ootē :biiko choo imnyoontōōs kāānyooyiintēēt. Māchēēng'ootē :choo sobchootiin.

¹³ Ibooru nee :ng'aleechu /kikeesir: 'Ākāykooyē chamateet kusiir kōrōsēēk.'† Kyāāchōōnchinē :anii biiko choo choolwookēnootiin, āmēēbērē choo isōōtē kule churtootiin.”

*Kāānēētiisyēētaab Yēesu nyēē lēēl
(Māārko 2:18-22; Luuka 5:33-39)*

¹⁴ Kimii :yēē kikwa :rubiikaab Yoowaana ankuteebē Yēesu kule, “Ām nee yu kēēkirē :acheek āk *Farisaayee āmiisyēēt āmākirē :rubiikuuk?” ¹⁵ Kukētyi :Yēesu kule, “-Mēērukuutē

9:9 Mat. 8:21-22   **9:10** Mat. 11:19; Luuka 15:1-2; 19:7   † **9:13**
Oseeya 6:6   **9:13** Mat. 12:7

keyy :chōōrōōnuutēkaab saanteetaab leekwa
 ām saakweetaab kooyēēy yoo boonto keyy
 saanteetaab leekwa. Makuyit :bēsyeēt
 nyēē +/ mākiinēmunēē saantaanaa wōlēē mii
 chōōrōōnuutēkyii, kunyi yooto :yēē makoorkuut
 keyy :chōōrōōnuutēkyii.”

¹⁶ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “-/Mākēētilē
 ankeet nyēē tākulēēl / ānkēēkinēē sireet nyēē
 yoos. Yoo /kakeeyey kuu nyooto kusirinyāktōōs
 :ankaanaa ānkung'ēti yooto kubarayiiit :koong'ta
 miisin. ¹⁷ -/ Mākēēroonkyinē mbo kibkeetiis
 choo /kātākēēyēyē wōōnkit nyēē yoos. Yoo /
 kakeeyey kuu nyooto, kōōtōlē :wōōnkit kuwasta
 keyy :kibkeetiisyek. Nteenee / kēēroonkyinē
 kibkeetiisyek choo /kātākēēyēyē wōōnkit nyēē lēēl,
 nto yooto kumoomē :kiy tukuuchoo :tukwaay.”

*Sobē :chii nyoo ikoosēē keyy Yēesu
 (Māārko 5:21-43; Luuka 8:40-56)*

¹⁸ Kutākung'ālōolē :Yēesu, kuchō :kāāntōōyiintēēt
 ake ānkukutunyēē taayeenyii ānkumwooy kule,
 “Kaakume :chēēbnyuu! Ichōō chēētiinyēē
 āwung'uung' sukusob.” ¹⁹ Yooto, kuwēeto keyy
 :Yēesu chiichoo kuboonto keyy rubiikyii.

²⁰ Kirubaat lēt Yēesu :cheebyoosyeet ake nyēē
 kikiikunam bōōrto ake nyēē kisāyē :korotiik ām
 kēnyiiisyēk taman āk āyēēng'. Yu kāākuriikyī Yēesu,
 kutiiny *maaseekaab kotootyēētaab sireetaab
 Yēesu. ²¹ Kiisōōtoonu :cheebyoosyaanaa kule, “Yoo
 kāātiiny buch sireenyii āsobē.” ²² Yooto kuweech
 keyy :Yēesu kukas cheebyoosyeetkēy ānkumwoochi

9:15 Mat. 25:10; Yoowa. 3:29; Yēyuut. 13:2-3; 14:23; Ng'oong'. 19:7

9:20 Laawi. 15:25-27; Mat. 14:36; Luuka 6:19

kule, “Chēē, kimkim! / Kāākiisooobiing' kuuyu 'ikoosēēnoo keyy.” Kisob :cheebyoosyaanaa bakeenke.

²³ Nto yu kēēwut :Yēesu kōōtaab kāāntōōyiintonoo kunyōōr biiko chēē chaang' chēē kimēēysē. Kikuutē :alake kurēēruunēk, kōōnchōōytōōs :chuut. ²⁴ Kumwoochi bichoo kule, “Obe saang'. Manaame :chēēbi nteenee kāruchi keyy.” Kuroorichi :bichoo Yēesu. ²⁵ Nto yu kaakuba :bichoo saang', kuwo :Yēesu kisēēnkēētaab lakwanaa, kunam āwut ankoong'eet kōōyyo. ²⁶ Kiyestee :ng'aleechaa yēēmoonoo tukul.

Kiisooob :Yēesu cheebkoraatiisyek āyēēng'

²⁷ Nto yu kang'eetee :Yēesu yooto, kurub lēt :cheebkoraatiisyek alake āyēēnku. Kikuurchinootē :bichoo barak kumwooyē kule, “Iriireeneech oō, *Mōchōkōrēētaab Tāwuti.” ²⁸ Nto yu kāwokōōwut :Yēesu kō, kuba :nkicheek cheebkoraatiisyechaa kō. Yooto kuteebee :Yēesu icheek kule, “Ara ōyēnchinē kule āmuuchē :anii āsoobook?” Kuwālchi kule, “Kiiyēnchinē oō, Mokoryoontēēt.” ²⁹ Kutabtab :Yēesu koonyekwaa ānkumwoochi kule, “Kuu yoo kōōkoosēēnoo keyy, kuyeyakay kuu nyooto.” ³⁰ Kukās :cheebkoraatiisyechaa. Yooto nanyuun, kōōkālloonchi :Yēesu bichoo kule, “-Mābōōmwoochi chii ake tukul ng'aleechu.” ³¹ Ānkoo kuwuu nyooto, kibokumwaaytaat :bichoo ng'aleechaa kiyēyē :Yēesu kuyem kōōroonooto kumukuul.

Kiityaach :Yēesu ng'elyebtaab chii

³² Nto yu miitē kubēchinē keyy :mbo Yēesu, / kiimutyi Yēesu chiito ake nyēē kiboonto *tāmiriryēēt nyēē miyaat. Kikiyey :tāmiriryoonoo chiichoo kukwiilakay :ng'elyeb nyēē -mēēmuuchē kung'alaal. ³³ Nto yu / kākiibēbēeto tāmiriryoonoo miyaat kung'eetee chiichoo, kootyaak :ng'elyebta kung'alaal :chiichooto. Kiilat :bichoo kimiitē yooto kumwooyē kule, “Yyē! Manaakeekas bēsyēēt ake ng'alyoo nyēē tēē nyi ām *Isrāyēēl.” ³⁴ Nteenee kumwooy *Farisaayeeek kule, “Yyōōch! Yēyiisyēē :chiichi bāytooyiintēetaab tāmirirook chēē miyootēch sukōōbēbēeto tāmirirook chuut.”

Wōō :kēsiisyēēt, nteenee ng'ēri :kēsiik

³⁵ Kiwēesyētēē :Yēesu kiriinkōōsyēk āk soong'wēk tukul. Kiinēētiisyootēē kooriikaab saayeeet kwoomtootē lōkōōywēk chēē kāroomēch kurubta keyy āk bāytooyiisyēēetaab Yēyiin ānkōōsoobē biiko chēē kiboonto bōōrwoonik chēē makerkeyy āk tānkuusyo ake tukul. ³⁶ Nto yu kakas :Yēesu biiko chēē chaang', kukāsyi kiisayta kuuyu /kikiisomsoomē ānkunyāliltōōs kuu kēēchiir chēē kābotyi :ākiintō. ³⁷ Yooto, kumwoochi rubiikyii kule, “Wōō :kēsiisyēēt, nteenee ng'ēri :kēsiik. ³⁸ Kunyoo, osoom kutās :Chiitaab yiisyēēt kēsiik alak.”

9:34 Mat. 10:25; 12:24, 27; Yoowa. 8:48   **9:35** Mat. 4:23   **9:36** Kāāyit. 27:17; 1Bāy. 22:17; 2Tēt. 18:16; Ēsēk. 34:5; Seka. 10:2; Māārko 8:2

10

*Kiiyookto :Yēesu lēbkēyikyii taman āk āyēēng'
(Māārķō 3:13-19; Luuka 6:12-16)*

¹ Kikuur :Yēesu rubiikyii taman āk āyēēng' ānkōōkoochi kāāmuukēywēēk kōōbēbēētooy tāmirmirook chēē miyootēch ānkōōsoobē biiko choo tinyē bōōrwoon alak tukul.

² Lēbkēyichooto ku chu: Simōōni (nyoo kaayneenyii ake ku Bētērō), ng'eetaabkaamet Antereeya, Yāākōbō araab Sebetaayo kuboonto keey ng'eetaabkaamet Yoowaana. ³ Filibō ākoo Baatolomaayo, Toomaas ākoo Mataayo kāāruruukiintonoo kibo *syuuruut, Yāākōbō araab Alfaayo ākoo Taataayo, ⁴ Simōōni Kananaayo* ākoo Yuuta Iskaryoot nyoo kichokuchoomtooy Yēēsu.

⁵ Yooto, kumwoochi kule, “-Moobe wōlēē miitē :biiko choo mā Yuutayeek āmōōwut kiriinkēēt ake tukul nyēbo biikaab *Samaaryaa, ⁶ nteenee obe wōlēē miitē :biikaab Isrāyēēl choo kiikubootyo kuu kēēchiir. ⁷ Ō-āmtootē kule, ‘Kaakuyit :bāytooyiisyēētaab Yēyiin.’ ⁸ Ōsoobootē choo mnyoontōōs, ōng'ēētootēē meet choo kiikubēk, ōsoobē choo boonto *makereenik, ānkōōbēbēētootē tāmirmirook chēē miyootēch. / Kākēēkōōnook kāāmuukēywēēchu buch, kunyi ōkooytooy :nkakweek buch. ⁹ Manamaat :chii *ta-aabuut mbo kisich, *feetaanik nto ku beesaan

---

10:2 Luuka 6:13   * **10:4** Ibooru :kaaynaani ām kuutiitaab Yuutayeek kule 'nyēē kāng'unoot'.   **10:4** Yoowa. 1:40-44; Yēyuut. 1:13   **10:5** Luuka 10:33   **10:6** Cherem. 50:6; Mat. 15:24; Yēyuut. 13:46   **10:7** Mat. 4:17

alak tukul ām mbisinyeenyii. ¹⁰ Manam mbo lool nto ku sira nyēē iliiktēē keey, kwēyōōn nto mbo kirōk, kuuyu yēmē chii nyoo kāākubirto nkuruukyii /kēēkwēchi kiy.

¹¹ Yoo kōōwut kiriing' nto ku saang'ta ake tukul, ocheeng' kaytaab chii nyēē sikēn ānkōōbuur kayaata ākoy yoo ōbēēchinē keey. ¹² Yoo kōōwut kaab chii, ōsoomchi bērur. ¹³ Nto yoo nyoolchinē /kiibēruur, kunyōōr kaalyeet. Nto yoo mānyoolchinē /kiibēruur, kutēbi. ¹⁴ Yoo kamataachaak :chii nto kumakas ng'aleekwook, olelekte tēērtit ām kērēēnkōōkwook yoo ōng'ēētyēē kayaata nto kiriinkoonoto kōōboorchi kule tākōōbuurtooy ng'ōōkisng'waa. ¹⁵ Lēyyē, ! kāāmwoowook, +/ mākiing'woonchi bichoo bo kiriinkoonoto miisin kusiir ng'wooninto nyēē nyōōru :biikaab Komoora āk Sōtōm bēsyoonoo itiiilchinē :Yēyiin ng'aleek biiko ām kōōrēēt.”

Nyāliluutēk āk wusiisyēēt

(Māārko 13:9-13; Luuka 21:12-17; 12:2-9, 51-53; 14:26-27)

¹⁶ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Āyooktook :anii bōōyēyiisyootē okerkeeye kēēchiir chēē miitē suuyiik kwēēn. Kunyoo ōkāsu ānkōōyibē keey ng'wēny. ¹⁷ Ōriib keey, kuuyu mākōōyyoong'tēēnook :biiko kōōk ānkubirook ām wōloo bo kooriikwaa bo saayeet. ¹⁸ +/ Makiimutaak taayeetaab bāytooyik kubo anii. Okany kuyēk :nyooto bārooyinto nyēē kōōmwoochinēē bichooto ākoo

---

10:10 1Kōōr. 9:14; 1Tēm. 5:18   **10:13** Luuka 2:14   **10:14** Yēyuut. 13:51   **10:15** Luuka 10:4-12   **10:15** Toowu. 18:20; 19:1-29; Mat. 11:24; Luuka 10:12   **10:16** Luuka 10:3   **10:17** Yēyuut. 5:40; 2Kōōr. 11:24

choo mā Yuutayee kiyēē ōyēchinē. ¹⁹ -Mookany kooyiimaak mētēwoy :kiyēē ōmwooyē nto wōlēē ōmwooytooy kiyooto. +/ Mākiiboorwook yooto kiyēē ōmwooyē ²⁰ kuuyu mēēbērē akweek :chēē +mōōng'ālōolē, nteenee Tāmirmiryēētaab Baaba :nyēē mākung'ālōolē kubuntēēnook.

²¹ Makuchaamta :chii ng'eetaabkaamet / keebakach, kuchaamta :chii lakwanyii ānkuwēēkyi keey :lēēkōōk sikiikwaa kuyey / keebakach.

²² Mākuwēchook :biiko kubo anii. Nteenee chiito nyoo kamuyta ankookaaseenaa keey ākoy tabanta, +/makiiraraach. ²³ Yoo /kākēēwusēēnook *kiriinkēēt ake, ōmwēchi ake. ! Kāāmwoowook, -mōōmuutu kiriinkōōsyēkaab Isrāyēēl tukul kumānāāyitu *:Wēritaab Chii.”

²⁴ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Mā wōō :rubiintēēt kusiir kāānēētiintēēnyii āmā wōō :motwooriintō kusiir mokoryoontēēnyii.

²⁵ Nyoolchinē / kēēyēchi rubiintēēt kiyēē / kēēyēchinē kāāntōōyiintēēnyii, ānku ākoy /kēēyēchi motwooriin kiyēē /kēēyēchinē mokoryoontēēnyii. Yoo / kēēkuurēēnoo anii *Bēēlsēbuul ānkāāyēku chiitaab kayta ii, kucham nee biiko choo mii kanyuu?

²⁶ -Mōōmuyēē choo wusook. +/Makeeng'aany kiy ake tukul nyēē iyēēnoot ānku +/mākiiboor kiy ake tukul nyēē wunyaat. ²⁷ Obāroostooy ng'aleechu ā-āmwook kumākāsē :chii /keekas kāroomin. Nto kiyēē /kēēchoomwook, ōkuurtē kukas :biiko tukul.

10:20 Luuka 12:11-12   **10:21** Mat. 10:35; Māārko 13:12; Luuka 21:16   **10:22** Mat. 24:9-14; Yoowa. 16:1-4   **10:22** Luuka 6:22; Yoowa. 15:18-19   **10:23** Yēyuut. 8:1   **10:25** Yoowa. 13:16
10:25 Mat. 9:34   **10:26** Māārko 4:22; Luuka 8:17

28 -Mōōmuyēē choo bākāchē bōōrto āmēēmuuchē kubakach tāmirmiryēēt. Nteenee ōmuyēē nyoo imuuchē koo-armuusee bōōrto āk tāmirmiryēēt maataab kibchuulyo. 29 /Kyooltēē oob kootiiti-iyēēnik āyēēng' beesaan chēē mābo laat? Ānkoo kuwuu nyooto, -mēēsuuwu mbo :akeenke yoo manaacham :Baaba Yēyiin. 30 Ntēē inkētē mbo :Yēyiin wōlēē tēē :buutēēk ām mētitaab chiito. 31 Kunyoo, -mōōmuuyē, kuuyu chāmook akweek :Yēyiin miisin kusiir kootiitiyēēn chēē chaang'.

32 Chii nyoo kachamta ām taayeetaab biiko kule chāmoo, +maachamte :nkaniī chiichooto ām taayeetaab Baaba. 33 Nto nyoo katayeenaa taayeetaab biiko, +maatayee :nkaniī taayeetaab Baaba.”

34 Kitas taay :Yēēsu kumwoochi rubiikyīi kule, “-Moosoot kule kyāāchōōntooy :anii tāloosyēēt kōōrēēt, nteenee kyāāyibu ng'ot, 35 kuuyu kichāāwuulyē biiko. Tooytōōs :wēēro ākoo kwaan, kutooyo :chēēbto āk kaamet ānkutooyo :koorkēētaab wēēriit ākoo cheebyoosyeetaab biikooy. 36 Mākuwēchē keey :biich chēē tilyōōnuut.

37 Chii nyoo chāmē kwaan nto kaamet kusiir wōlēē chāmtoo anii, māyēmē :nyoo kuyēk rubiintēēnyuu. Nto nyoo chāmē wērinyīi nto ku chēēbnyīi kusiir wōlēē chāmtoo anii, māyēmē :nkinee kuyēk rubiintēēnyuu. 38 Nto chii nyoo

---

10:28 Tyēēn. 56:4   **10:30** Luuka 21:18   **10:33** Māarkō 8:38; 2Tēm. 2:12   **10:35** Mat. 10:21; 24:10; Māarkō 13:12; Luuka 12:52-53   **10:36** Miika 7:6   **10:37** Mat. 19:29

kamachamta soboonnyii† kubo anii sukuruba, māyēmē :nkinee kuyēk rubiintēenyuu. ³⁹ Nyoo kāyēetyi keey soboontaab kōōrooni, mākōōboot soboonnyii bo kibchuulyo. Nto nyoo kēēkooyto soboonnyii ām kōōrooni kubo anii, mākunyōōr *sobontaab kibchuulyo.

⁴⁰ Chiito nyoo kataachaak kaakutaacha nkani, nto nyoo kataacha anii kaakutaach Yēyiin nyoo kiiyookwoo. ⁴¹ Chii nyoo tōrōōchē *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin kuuyu wōōrkooyoo, kunyōōru kiyēē /kēētuwēnēē wōōrkooyoontēēt. Nto chii nyoo tōrōōchē chiito nyoo churtaat kuuyu churtaat kunyōōru kiyēē /kēētuwēnēē :chiichooto churtaat. ⁴² Kāāmwoowook, chii nyoo kārāmchi mbo bēy rubiintēenyuu ānkoo kumātookunoot :rubiintonoo, +/mākēētuwēn chiichoo.”

11

Kiititiir :Yēesu Yoowaana (Luuka 7:18-23)

¹ Yu keewaany :Yēesu kumwoochi rubiikyii taman āk āyēēng' ng'aleechaa, kung'eetee yooto ānkuwokōōnēētiisyoot kwaamtaat lōkōōywēk ām kiriinkōōsyēkaab wōloto. ²⁻³ Yu kakas :Bātisāniintēēt Yoowaana nyēē kirataat ng'aleek chēē kimii kuyēyē *:Kāārārookiintēēt, kumwoochi rubiikyii āyēēng' kule, “Obe wōlēē mii :Yēesu ankooteebee yoo inee man :Kāārārookiintēēt

† **10:38** Mwooyē :yuutēyu kule 'kamakalab murtooywoontēenyii' yoo /kākēwēēkyiin ng'ālyoo āk ng'ālyoo. Ām bēsyōōsyēchooto, ki yoo kakalabaat :chiito *murtooywoontēēt kōōbooru kule miitē /bokēēbākāchē. **10:39** Mat. 16:24-25; Luuka 17:33; Yoowa. 12:25-26 **10:40** Mat. 18:5; Yoowa. 13:20; Kala. 4:14

nyoo / kōkēēbērē mākuchō, nto tākumii :ake nyēē kēēkānyoonu.”⁴ Yu / kabokeeteabee Yēesu kuu nyooto, kuwālchi rubiichoo kule, “Oyeey ānkubōōmwoochi Yoowaana kiyēē kookas.⁵ Kāstooy ra :cheebkoraatiisyeek, bēēsyētē ra :choo kisōnkōchootiin, kōōkusobcho :choo bo makereenik, kāsē ra :cheemiinyiisyeek ng'aleek, / kookiing'eetee meet choo kikiikuba *kāābkwoombiich / ānkōōkyoomchi mbo nkicheek bānoonik lōkōōywēk chēē kāroomēch.⁶ Kunyi, bōōkiimchi Yoowaana kule ibēruuroot :chii ake tukul nyoo mānēētuyoo batay.”

*Kiyēē kimwooy :Yēesu kurubta keey Yoowaana
(Luuka 7:24-28)*

⁷ Yu kāākubēēchi keey :rubiichoo kiiyooktooy :Yoowaana, kumwoochi :Yēesu biiko kule, “Kyōōbēētii bōōkāsē nee ām kōōr nyēē suurkwēēn? Ara ki tōōywoo nyēē kiimuuchē kōōsooyēn :yoomat yoo kāwus?⁸ Ara ki chii nyēē kikiilaach sirooy chēē kāroorānēch? Acha, / kēēnyōōrchinē chēē iloochē sirooy chēbo barak kaab bāytooyik.⁹ Ara kyōōbēētii bōōkāsē ng'oo nanyuun? Ara ki *wōōrkooyoontēetaab Yēyiin :nyi kibōōnyōōru? Kubooyiit man, kyōōnyōōru wōōrkooyoontēēt nyēē wōō kusiir wōōrkooyoo ake tukul.¹⁰ Inee :nyoo ng'āloolēē :Yēyiin ām yoo / kikeesir kule, ‘+Māāyooktē kiiyookiintēēnyuu koonto wokuyēytoowuung' kēēlto.’†¹¹ ! Kāāmwoowook, māmii :chii kōōrooni nyēē wōō kusiir Yoowaana,

11:2-3 Mat. 3:11-12; 8:1—9:34; 14:3; Yoowa. 1:15, 27; 3:31; 11:27

11:5 Isa. 35:4-6; 61:1; Luuka 4:18 † **11:10** Mal. 3:1 **11:10**
Luuka 1:76

nteenee wōō :nyoo mātookunoot nyēbo laat ām bāytooyiisyēētaab Yēyiin kusiir inee.”

*Kitay :biiko chēē chaang' Yoowaana āk Yēesu
(Luuka 7:30-35)*

¹² Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Nto kucha-kee yoo kitoowu :Bātisāniintēēt Yoowaana kwoom-tooy lōkōōywēk ākoy kura, kiyōōt :bāytooyiisyēētaab Yēyiin ām wusiisyēēt ānkusyēēmē :biiko chēbo wōōrōōryēēt kōōsōrto. ¹³ King'alaalee ng'aleechu *:wōōrkooyik tukul ākoo siruutēkaab *Muusa ākoy mbo nkinee Yoowaana. ¹⁴ Nto yoo ōmuuchē ōyēnchi, inee ku *Eliiya nyoo /kikēēng'āloolē kule mākuchō. ¹⁵ Nyoo yēbē yiit kukas.

¹⁶ Kunyoo, +maakerkeeyee nee biich chēē wuu chu? Kerkeey lēēkōōy chēē mii wōlēē chaang' :biich āmāchāmē ng'aleekaab chuut yoo / kēēkuurchinē kule,

¹⁷ 'Yoo kakeekuutwaak kurēēruut
-mōōtuumē,
kēēlē kēēriiryē,
otay ōmēēysē.'

¹⁸ Wuu nyooto wōlēē kiyibto :biiko Yoowaana āk anii. Kimoomē :Yoowaana āmit chēbo leles nto kuyyēē *tifaayiin. Yooto / kēēmwooy kule, 'Boonto *tāmirmiryēēt nyēē miyaat.' ¹⁹ Kuchō *:Wēritaab Chii nyēē kyoomiis ānkuyyēē tifaayiik / kēēlē, 'Kimooroong'nyaa, kibōōkityoo ānku choor-weetaab kāāruruukikaab *syuuruut āk biich choo -/ mākiiriiku.' Nteenee inkētē :chii kiyēē yibu :ng'oomnān yoo karub kāānēētēywēēkyuu.”

Ng'wooninto nyēē mākunyōōr kiriinkōōsyēk choo kitay Yēēsu

(Luuka 10:13-15)

²⁰ Yoto kung'alaalee :Yēēsu nyēē miyaat kiriinkōōsyēk choo mēēbērē kiweeksee miyootyēt ānkoo kikiikuyeyee :inee wōlooto ng'al chēbo kwōng' uut. ²¹ Kimwooyē kule, “Wuusyō, wēē, kiriinkoonēēb Koorasiin āk Beetsaayta! Tyaa, :ng'woonin nyēē mii kukānyoonwook akweek choo kyookas ng'al chēbo nkoolat choo kyāāyēyē. Nto ki biikaab Tiirō nto ku chēbo Sitōōn chēē kyāāyēchinē ng'aleechu bo nkoolat, nto kiiloochē sirookaab mēēysō ānkōōbuurēē aryaanteet kōōboor kule kaakuweeksee miyootyēt. ²² Kiriinkōōsyēchu, ! kāāmwoowook, mākunyōōr :biikwook ng'wooninto nyēē siirē nyoo nyōōru :biikaab Tiirō ākoo Sitōōn bēsyoonoo itiiilchinē :Yēyiin biiko ng'aleek. ²³ Biikaab Kaabernaam, ōbērē :nkakweek +moobe kibkōōnkōy? Achicha, ōbēētii kāābkwombiich! Nto /kikikeeyeyee Sōtōm ng'al chēbo nkoolat, choo /kikēyēwook akweek, nto manaakarbus. ²⁴ ! Kāāmwoowook, ōnyōōru :akweek biikaab Kaabernaam ng'woonin nyēē siirē nyoo mākunyōōr :biikaab Sōtōm bēsyoonoo itiiilchinē :Yēyiin biiko ng'al.”

Imuunkyinē biich :Yēēsu

(Luuka 10:21-22)

²⁵ Nto miitē yoo, kumwooy :Yēēsu kule, “Āsiltiing' inyiing' Baaba Yēyiin, nyoo ibāwu barak āk

---

11:21 Isa. 23:1-18; Ēsēk. 26:1—28:26; Chōōw. 3:4; Āmōōs 1:9; Yoona 3:6-9; Seka. 9:2-4 **11:23** Isa. 14:13-15; Toowu. 19:24-28

11:24 Mat. 10:15; Luuka 10:12

ng'wēny, kuuyu 'kwēēboorchi biiko choo yibē keey ng'wēny kiyēē iwunyēē biiko choo isōōtē kule ng'oomēch. ²⁶ Kōōnkōy, Baaba, kuuyu wuu nyooto :wōlēē imāktooy :inyiing'.

²⁷ Kikōōno :Baaba kiy ake tukul nyēē āboontē. Baaba nkit :nyēē inkētē wōlēē āwuuyē :anii, āmēēbērē mii subak :chii nyēē inkētē wōlēē wuu :Baaba, nteenee lakwanyii nkit ākoo biiko choo kyaakwey āboorchi.” ²⁸ Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Okwaa wōlēē āmiitē :anii akweek tukul choo ōchoosyootiin ānkōōng'irook :tukun sāmūung'wook. ²⁹ Āyēku tala ānkāāyibē keey ng'wēny. Kunyi, ōrookēē keey muchōōkiinyuu ankookany aneetaak. Yoo kooyey kuu nyooto, +mōōmuung'iisyē. ³⁰ Mānyikisyinē biich :muchōōkiinyuu ānku kuskus :yiisyēenyuu.”

12

Bāwu :Yēēsu bēsyēētaab Sabaato (Māārko 2:23-28; Luuka 6:1-5)

¹ Nto mii bēsyēēt ake yēē ki *Sabaato, kumur :Yēēsu ākoo rubiikyii mbareet ake nyēē kibo nkoonuuk. Kyoomootiin rubiikyii :kēmēy yooto, kutoow kuswech mētēwookaab nkoonuuk ankwaam. ² Nto bērē kukas *:Farisaayeeek kuu nyoo, kumwoochi Yēēsu kule, “Kas, ntēē miitē :rubiikuuk kwiiryēē kiruutyēēt nyoo māchāmu / kēēkēsiiis yēē bēsyēētaab Sabaato.” ³ Kukētyi :Yēēsu kule, “Manoosuman :akweek, kiyēē kiyey

11:25 Isa. 29:14; 1Kōōr. 1:18-29   **11:27** Yoowa. 1:18; 3:35; 10:15

11:28 Mat. 23:4; Yoowa. 7:37; Ibu. 4:1-11   **11:29** Isa. 28:12; Cherem. 6:16   **11:30** 1Yoowa. 5:3   **12:1** Kiruu. 23:24-25   **12:2** Chuy. 20:8-10

:Bāytooyiintēēt Tāwuti yoo kyoome :kēmēwuut ākoo lukēenyii? ⁴ Kiwo *Kōōtaab Yēyiin / ānkiikoochi mukaatiinek choo /kikēechāmchinē mbo *kibkōrōs nkit kwaam. Kyaam :Tāwuti mukaatiinechaa ānkōōkoochi nkicheek biikaab lukēenyii kwaam. ⁵ Nto mbo subak ii, manoosuman :akweek ām siruutēkaab *Muusa kule iryēē kiruutēk :mbo kibkōrōs yoo yēyiisyēē Kōōtaab Yēyiin ām bēsyēētaab *Sabaato -/ āmākēēyibē kule kaleel? ⁶ !Kāāmwoowook, miitē yu :chii nyēē wōō kubiir Kōōtaab Yēyiin.

⁷ Nto ōnkētē kiyēē kiibooru :Yēyiin yoo kimwooyē ām siruutēk kule, ‘Ākāykooyē chamateet kusiir kōrōsēē,’† nto kāmōōng’āloolēē nyēē miyaat biich chēē māboonto lēēlis. ⁸ Bāwu *:Wēritaab Chii bēsyēētaab Sabaato.”

*Kiisobiis :Yēesu ām bēsyēētaab Sabaato
(Māārko 3:1-6; Luuka 6:6-11)*

⁹ Kutas taay :Yēesu ākoo rubiikyii ākoy kōōto ake nyēbo saayeeet. ¹⁰ Kimiitē kōyooto :chiito ake nyēē kisōnkōchoot :āwut. Yooto kuteebee *:Farisaayeeek chēē kimii kōyooto Yēesu kule, “Ara chām wēēch :kiruutēk / kiisobso yēē bēsyēētaab *Sabaato?” Kitēēbē :bichoo kuu nyooto kutēchē Yēesu subokōōyyoong’tēē kōōk. ¹¹ Yooto kumwoochi :Yēesu bichoo kule, “Yoo boonto :chii ām akweek kēechiiryēenyii ānkōōsuuchi :kēechiiryoonoo ng’wēēn yēē bēsyēētaab Sabaato, ichuutu oob ba-keenke ām ng’wēēn? ¹² Bo koomānuut :chii mi-

---

12:4 Laawi. 24:5-9; 1Sām. 21:1-6   **12:5** Kāāyit. 28:9-10   † **12:7** Osee. 6:6   **12:7** Mat. 9:13   **12:11** Luuka 14:5

isin kusiir kēēchiir. Kunyoo, chāmwēēch :kiruutēk keeyey kiy nyēē karaam bēsyēētaab Sabaato.”

¹³ Yu keewaany Yēesu kumwooy ng'aleechaa, kumwoochi chiichoo kisōnkōchoot :āwut kule, “Chuul āwut.” Yu kachuul, kukaramiit kuu nyiin ake. ¹⁴ Kukāsē :Farisaayeechaa kuu nyooto, kuchuytooy saang' ānkubokuyēchinē Yēesu ruurumuut koowaang'ta. ¹⁵ Nto yu kēēnkēt :Yēesu ng'aleek chēē kimii :bichoo kuchōbē, kung'eetee yooto.

Kiyibchi :Yēesu biiko manta

Kirub :biiko chēē chaang' Yēesu ānkōsooboot bōōrwoonik chēē kiboonto :biiko wōlēē wōō. ¹⁶ Nto yooto kōōkāloonchi :Yēesu bichooto, kumāmwoochi chii kiy kurubta keye āk :inee. ¹⁷ Kiyityiin :yooto āk yoo kimwooyē :Yēyiin kubununēē wōōrkooyoontēēt *Isaaya kule,

¹⁸ “Chiinyuu nyēbo yiisyēēt :nyi nyēē kyaakwey.

Āchāmē ānkāang'ērēkyinē.

+Māāng'oobchi Tāmirmiryēēnyuu

ānku inee :nyēē mākyibchi bōrōryōōsyēk tukul manta.

¹⁹ Mēēbērē mākuwookuutyēē chii nto kubōloot, āmēēbērē /mākēēkāsyi kēēltaab too kubōlootē.

²⁰ Mākoy kwiiri tōōywoo nyēē ng'asng'as, nto kōōmiis nōmōryoo nyēē meeymeeyaat, ākoy kukas kule kēēbēliis :manta.

²¹ Mākōōkoosēē keye inee :biiko tukul ām kōōrēēt kumukuul.”†

12:12 Luuka 13:15-16   **12:14** Māārko 11:18; Yoowa. 7:1   **12:16**

Māārko 5:43   **12:18** Mat. 3:17   † **12:21** Isaaya 42:1-4

-*Mēēntosuur :chii Tāmirmiryēētaab Yēyiin*
(Māārko 3:20-30; Luuka 11:14-23; 12:10; 6:43-45)

²² Nto mii yoo / kiimutyi Yēesu chiito ake nyēē kiboonto tāmirmirook chēē miyootēch ankukoraat amēēmuuchē kung'alaal. Yooto kōōsoob :Yēesu chiichoo kukasta ankootyaak kung'alaal. ²³ Yu kakas :biiko tukul chēē kimii yooto kiyēē kiyeyakay, kumuuyo miisin ānkumwooy kule, “Ara *Kāārārookiintēēt :chiichi nyoo kōkēēkānyoonu?” ²⁴ Nteenee yu kakas *:Farisaayeeek ng'aleechaa, kumwooy kule, “Māwuu nyoo, ntēē yēyiisyēē :chiichi *Bēēlsēbuul nyoo bāytooyiintēētaab tāmirmiroochooto yoo ibēbēetooy tāmirmiroochu miyootēch.” ²⁵ Kuuyu kiinkētē :Yēesu kiyēē kiisōōtē :bichoo, kumwooy kule, “Yoo kaakubar keey :lukēētaab booryēt nyēbo kōōrēēt ake, kuburyētē :kōōroonoo. Nto yoo kaakukwiil keey :nkinee mbo kiriing' nto ku kayta ake, kuburyētē. ²⁶ Kunyi, yoo ākoo miitē :Kibrōkōsyoontēēt kubooryēē keey nkit ii, kōōyyoonyē man :bāytooyiisyēēnyii? ²⁷ Nto yoo āyēyiisyēē :anii *Bēēlsēbuul ābēbēētēē tāmirmirook chēē miyootēch, kuyēyiisyēē ng'oo :rubiikwook yoo ibēbēetooy tāmirmirook chēē miyootēch? Oteebee, baa, akweek kumwooy chēbo man. ²⁸ Nteenee yoo āyēyiisyēē Tāmirmiryēētaab Yēyiin ābēbēetooy tāmirmirook chēē miyootēch kōōbooru kule kōōkuyityook :bāytooyiisyēētaab Yēyiin.

²⁹ Nto subak ii, imuuchāksē kule nee kutur :chii ito ake kaytaab murēnēēt ake nyēē tinyē nkuruuk

ānkōōnēm tukuukaab chiichooto? Yoo kamarat chiitaab kayta, māturē kōōto.”

³⁰ Kutas taay :Yēesu kumwoochi biiko kule, “Chii ake tukul nyoo māmii komosnyuu, ku nyooto :nyēē miitē kubāloo. Nto chii ake tukul nyoo māyēētyēēchoo kiiruruukiisyē, ku nyooto :nyēē isērēētē.” ³¹ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Kāāmwoowook, / kēēnyōōchinē kaat chiito ām ng’ōōki ake tukul āk kōchōng’nāt ake tukul, nteenee -/mākēēnyōōchinē kaat nyoo intosuurē Tāmirmiryēētaab Yēyiin. ³² Chii ake tukul nyoo kang’alaalee *Wēritaab Chii nyēē miyaat, / kēēnyōōchinē kaat, nteenee chii ake tukul nyoo koobuch Tāmirmiryēētaab Yēyiin, ku -/mākēēnyōōchinē nyoo kaat ra nto mbo ām bēsyōōsyēk choo kwoonii.”

³³ Kimwooy subak :Yēesu kule, “Yoo karaam :kēētīt ku kāroomēch :nkicheek lokoyeekyii nto yoo miyaat :kēētīt ku miyootēch :nkicheek lokoyeekyii. Kunyi /kiinkētēē kāroomnyēētaab kēētīt lokoyeekyii. ³⁴ Ōyēku sōō ng’oomng’ook nyēē tyaa! Choolwookichu, ōmuuchē :akweek omwaay ng’ālyoo nyēē karaam bēsyō? Kiyēē chōōnēē kuu-tiitaab chii ku nyēē mii mētinyii. ³⁵ Yoo karaam :mētitaab chii kuyēyē tukuuk chēē kāroomēch, nto yoo miyaat :mētīt kuyēyē tukuuk chēē miyootēch. ³⁶ Kāāmwoowook, makukwaanee chii kubo ng’ālyoo nyēē mayemaat nyēē kiikumwooy, yoo /kiitiilchinē biiko ng’aleek. ³⁷ Kunyi, mākubēēr

:ng'aleekuuk yoo ibēērē keey nto yēmē /kiiruusti-ing'."

+/Mākiing'woonchi *biiko choo tāyē Yēesu*
(*Luuka 11:29-32*)

³⁸ Yooto kumwoochi *:Farisaayeeek alake ākoo kāānēētikaab kiruutēk Yēesu kule, “Kāānēētiintēēt, kēēmāchē iyēwēech kiy nyēbo kwōng'uut nyēē iboorunēēnēech kule iboontē kāāmuukēywēek chēē kwoonēē kibkōōnkōy.” ³⁹ Kuwālchi :Yēesu bichoo kule, “Kibrōkōsiis āk choo chuunnyēē Yēyiin :chēē tēēbē /kiiboorchī kiy nyēbo kwōng'uut. Ng'al baateey chēbo kwōng'uut chēē +/mākiiboorchī ku choo kibo wōōrkooyoontēēt Yoona. ⁴⁰ Kuu yoo kibēēnnyēē :Yoona mooyēētaab tyoony bo araaray bēsyōōsyēk sōmōk, mākubēēni :nkinee *Wēritaab Chii ng'wēny bēsyōōsyēk sōmōk. ⁴¹ Mākōōyyoong'iis :biikaab Ninaawi bēsyoonoo /kiitiilchinē biiko ng'aleek ankooruusta biiko chēē wuu chutēchu, kuuyu kiweek :icheek yoo kyoomchinē :Yoona lōkōōywēk. Nteenee mii yu ra :nyēē wōō kusiir Yoona. ⁴² Mākōōyyo :cheebyoosya nyēē kibāytooy kōōrēētaab Sōōy bēsyoonoo /kiitiilchinē biiko ng'aleek. Makooruusta biiko chēē wuu chutēchu, kuuyu kichōōnēē :inee lōōyin chokuyēbchinē yiit ng'aleekaab ng'oomnān choo kimwoowu :Sōlōmōōn. Nteenee mii yu ra :nyēē wōō kubiir Sōlōmōōn.”

12:37 Yāāk. 3:6-10   **12:38** Yoowa. 6:30   **12:39** Mat. 16:1-4

12:40 Yoona 1:17; Mat. 16:21; 27:63   **12:41** Yoona 3:5-10

12:42 1Bāy. 10:1-10

*Imuuchē kōōyēēchi :tāmirmiryēēt nyēē miyaat chi-
ito*

(Luuka 11:24-26)

⁴³ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Yoo / kāakiibēbēeto *tāmirmiryēēt nyēē miyaat kuchuwunee chiito, makoombakaatee suurkwēēnēēt nyēē kilay :asiis kuchēēng'ē wōlēē kēemuunyēē. Nto yoo kāmānyōōr wōlēē kāmīny, ⁴⁴ kumwooyē kule, ‘Kaykay ayeey wōloo kyāāmīnyē.’ Yoo kēēyēēw, kunyōōru wōlooto kumasaat ankuyeytaat nyēē karaam. ⁴⁵ Yooto, kōōyēēyē ānkuwokuchōōntooy keey tāmirmirook alak tisab chēē miyootēch kusiir inee ānkōōwut :tukul chiichooto. Kunyi, miyātiitu :chiichoo kusiir yoo kibo taay. Kunyoo mākuwuuyiit nyooto ām wōlēē miitē :biiko choo kiikuchunnyēē Yēyiin.”

Tuubchēēt Yēesu nyēbo man

(Māārko 3:31-35; Luuka 8:19-21)

⁴⁶ Nto yu tākumiitē :Yēesu kung'āloolchinē biiko chēē chaang', chokōōyyoonyēē :kaamet ākoo mbo ng'eetaabkaamet saang' kumāchē kung'āloolchi. ⁴⁷ Kumwoochi :chiito ake Yēesu kule, “Mii :koomēt saang' ākoo mbo ng'eetaabkoomēt kumāchē kung'ālooluung'.” ⁴⁸ Kuwāl :Yēesu kule, “Ng'oo nyēē moomo anii ānku ng'oo :chēē mbo ng'eetaabiya?” ⁴⁹ Yooto koong'welyeel rubiikyii ānkumwooy kule, “Bichu kēēboontē keey :chēē mbo ng'eetaabiya ānku mbo moomo. ⁵⁰ Chii ake tukul nyoo yēyē ng'aleek choo māchē :Baaba ām kibkōōnkōy, nyēē ng'eetaabiya anii, cheebiya anii ānku moomo anii.”

13

Makerkeey :teng'eeek

(Māārko 4:1-9; Luuka 8:4-8)

¹ Nto ām bēsyoonooto kung'eetee :Yēesu kō ānkuwokutēbēē sakaramteetaab Tōōliilēētaab Kalilaaya. ² Yu kēēruruukyi keey inee :biiko chēē chaang', kulaany mwēēnkēēt nteenee kiiyyoong'iis :biiko chuut tukul sakaramteetaab tōōliilēēt. ³ Koonet :Yēesu bichoo ng'aleek chēē choong'ēch ām tyoonkōōchoy kule, “Kiwokuyis :kāābātiintēēt ake nkoonuuk. ⁴ Yu kāyis nkoonuuchoo, kōōsuuchi :alake kēēltaab too. Nto tēē yoo kukwa :tāriitēk ankukwey. ⁵ Kōōsuuchi :alake kitaweeet wōlēē kitewerer :teng'nyaanteet. Kubiityo :choo areet akeenke. ⁶ Nteenee yu kalay :asiista kōōsiis nkoonuuchoo kuuyu kimāmii wōlēē kikwērtōochinē keey :tiikiitēk. ⁷ Kōōsuuchi :alake wōlēē miitē :kātook. Yu kābiityo :kātoochoo kōōrēēwoon nkoonuuk kut kumanaayey āmit. ⁸ Kōōsuuchi :alake teng'eeek chēē kāroomēch. Kibiityo :choo nyēē karaam. Kiyey :alake āmiik chēē ng'ēri, kuyey :alake chēē kāykāyēch, nto alak kuyey chēē choong'ēch. ⁹ Nyoo yēbē yiit, kukas.”

Kiibāng'boonkyi :Yēesu rubiikyii ng'aleek

(Māārko 4:10-12; Luuka 8:9-10)

¹⁰ Nto mii lētuunoo, kukwoonchi :rubiik Yēesu ankuteebēe kule, “Ām nee siing'āloolchinēē :inyiing' biiko tyoonkōōchoy?” ¹¹ Kuwālchi :Yēesu kule, “/ Kookeekweyaak akweek ōnkēt kiyēē iyeelaat kurubta keey bāytooyiisyēētaab Yēyiin, nteenee /mānāākiiboorchi alak. ¹² Chiito

nyoo yēyiisyēē kiyēē inkēt +/- mākēētāsyi ake.
Nto nyoo māyēyiisyēē, +/- mākiibootēē mbo nyoo
kāboonto. ¹³ Āmwoowunēē ng'aleek tyoonkōochoy
kuuyu ānkoo kakasee koong', mākāsē kiy, nto yoo
kāyēbchi yiit, kumēēnkētē kiy. ¹⁴ Yityiintōōs ām
bichu :kiyoo kimwooyē :wōōrkooyoontēētaab Yēyiin
Isaaya kule,

‘+Mōōyēbchinē yiit,
āmoōnkētē kiy.

+Mōōkāsēē koong',
āmoōkāsē kiy.

¹⁵ Kuuyu kiyoomcho bichu :mētēwoy,
kiimiiny :bichoo yiitin
ānkiimiis koonyay.

Nto kōmāwuu nyoo,
nto kāsēē koonyekwaa,
kuyēbchinēē yiit yiitiikwaa
ānkōōnkētēē mētēwookwaa ānkuwēēkiis
ānkāāsoob icheek.†

¹⁶ Nteenee obēruurootiin sōō, :akweek nyēē
tyaa chu kāstooy :koonyekwook ānkuyēbiitē
:yiitiikwook. ¹⁷ ! Kāāmwoowook, kiikukanyaan
*:wōōrkooyikaab Yēyiin chēē chaang' āk biiko chēē
chaang' choo churtootiin, kule nto kas kiyēē ōmiitē
:akweek ōkāsē nteenee maneemuuch. Kukanyaan
kule kuyēbchi yiit kiyēē kyookas :akweek nteenee
mānēēnkēt kiyooto.”

*Kiibāng'boonkyi :Yēesu rubiikyii tyoonkōōchoonoo
(Māārkō 4:13-20; Luuka 8:11-15)*

¹⁸ “Kunyi okany baa ābāng'boong'wook
tyoonkōōchoonēēb kāābātiintooni kiyisē nkoonu.

19 Kerkeey :biiko alake āk kēēltaab too. Kāsē ng'ālyoontēēt nyēē rubtooy keey bāytooyiisyēētaab Yēyiin āmēēnkēt kiyēē mwooyē :lōkōōywēchoo. Yoo kāchō :Kibrōkōsyoontēēt kusārē. ²⁰ Kukerkeey :alake āk kitaweet. Kāsē ng'ālyoontēēt ankutorooch areet akeenke kukāng'ērēkyi. ²¹ Nteenee māchutitēē icheek :ng'ālyoontoonoo, ibuurtooy nto nyēē mā tyaa, yoo /kākēewēch / ānkēēwus kubo ng'ālyoontēēt, koochuchuuy keey. ²² Kerkeey :biiko alake teng'eeek chēē kibiitee :kātook. Kāsē ng'ālyoontēēt, nteenee bēng'tēē tukuukaab kōōrooni āk muchastaab bāytit. Irēewoonē :tukuuchoo ng'ālyoontēētaab Yēyiin kumayey kiy. ²³ Kerkeey :biiko alake teng'eeek choo kāroomēch. Kāsē ng'ālyoontēēt ānkukiilchi. Yēyiisyēē :alake ng'ālyoontēētaab Yēyiin kuyi keey kisich, kuyi keey ām alak kukaykay, nto alak kuyi keey miisín.”

Tyoonkōōchēētaab suuswoo ām mbar

²⁴ Nto mii yoo kumwoochi :Yēēsu biiko tyoonkōōchēēt ake subak kule, “King'eet :chiito ake kuchaan kēbuswēēk chēē kāroomēch mbareenyii. ²⁵ Nto mii kwēemooy kukāruuyo :biiko, kuchō :buunyoontēēt ānkuyis suuswoontēēt ake nyēē wuu nkoonnyoontēēt wōlooto bo mbareen ānkuwēēchi keey. ²⁶ Kibiityiin :nkoonuuchoo āk suuswēchoo ankuyey mētēwook. ²⁷ Nto miitē yoo, kumwoochi :motwoorik chiitaab mbareet kule, ‘Mokoryoontēēt, 'kiichaan oob :inyiing' kēbuswēēk chēē kāroomēch mbareen? So, kokwaanee ānō :suuswēk?’ ²⁸ Kuwālchi :chiitaab mbareet kule,

‘Buunyoontēēt :nyooto koyey ng'aleechaa.’ Kumwoochi :motwoorikyii kule, ‘Ara keebe :acheek bokiitutu suuswēchoo?’ ²⁹ Kukētyi motwoorik kule, ‘Acha. Yoo kōōlē boong'ey, ōmuuchē ong'eyte nkoonuuk. ³⁰ Kunyi okany kubiityiin kuu nyooto ākoy yoo /kēēkēsiisyē. Nto yooto +māāmwoochi biiko choo kēsiisyē kulēkwēl suuswēk ankurat / sikeebeel, nto yityo kōōruruuch nkoonuuk ānkuyib kukwa chookē.’ ”

*Wōlēē nērtooy :bāytooyiisyēētaab Yēyiin
(Māārkō 4:30-32; Luuka 13:18-21)*

³¹ Kumwooy :Yēesu tyoonkōōchēēt ake kurubta keey āk bāytooyiisyēētaab Yēyiin kule, “Kichaan :chiito ake mbareenyii kēbuswoontēēt ake nyēē / kikēēkuurēē *aritaaliit. ³² Ānkoo ku kēbuswoo nyēē mining' ām kēbus alak tukul chēē /kēēchoonē, biitē ku wōōyit kusiir keetiik chuut ānkuyēyē sokonaak chēē tēēkyinē :tāriitēk kooriikwaa.”

³³ Kimwooy subak :Yēesu kule, “Kerkeey :bāytooyiisyēētaab Yēyiin tukun choo yoo / kakeetankwarta bus kuchututēē busyeek tukul kukuut.”

*Kiyēyiisyēē :Yēesu tyoonkōōchoy ām wōlēē mii :bi-
iko alake
(Māārkō 4:33)*

³⁴ Kiyēyiisyootēē :Yēesu tyoonkōōchoy yoo king'āloolchinootē biiko. ³⁵ Kiyityiin yooto :kiyoo kimwooyē *:wōōrkooyoontēēt ake kule, “Āmiitē wāāmwoowunēē ng'aleek tyoonkōōchoy,

ābooru ng'al chēē kiyyēēlootiin kung'eetee /ka-
keeyey kōōrēēt.”†

*Kiibanybaany :Yēēsu tyoonkōōchoonoo kibo suus-
woontēēt*

³⁶ Yooto, kubakaakta :Yēēsu bichoo ki chaang'
ānkuwo kō. Nto tēē yoo kōōnookyi :rubiikyii
ankuteebēe inee kule, “Mwoowēēch, ibooru
nee :tyoonkōōchoonoo bo suuswoontēēt?”

³⁷ Kuwālchi :Yēēsu kule, “Chiichoo kichoonē
kēbuswēēchoo kāroomēch ku *Wēritaab Chii.

³⁸ Mbareet ku kōōrēēt, nto nkoonuuk ku biikaab
bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Nto suuswoontēēt
ku biikaab Kibrōkōsyoontēēt. ³⁹ Nto :nyēē

kichoonē suuswoontoonotoo ku *Kēniintēēt.
Kiyēē +/-makeekes ku biiko chēē +/- mākiitiilchi
ng'aleek ām bēsyēētaab tabanta. Nto kēsiik
ku malayikaanik. ⁴⁰ Kuu yoo / kēētilē

suuswoontoonoo miitē mbareen / ankeebēelee
maata, kuwuuyiitu nyooto ām tabantaab kōōrēēt.

⁴¹ Mākōōyook *:Wēritaab Chii malayikaanikyii
chokōōnēmto ām Bāytooyiisyēēnyii :biiko tukul
choo tēwēchootē biiko alak āk kibng'ōōkisiis alak
tukul. ⁴² Mākutōōrchi bichoo maata nyēē irikitiitē,

wōlēē mābokung'woonchi ankuriirunee ng'wēny.

⁴³ Mākōōluuw :choo churtootiin kuu asiista ām
Kaab Kwaan. Nyoo yēbē yiit kukas.”

Karaaran :Kaab Yēyiin

⁴⁴ Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Kerkeey
:bāytooyiisyēētaab Yēyiin yoo /kakeewunyeē tukun
chēbo koomānuut mbareen nto tēē yoo kunyōōr
:chiito ake ānkōōyēēn subak. Wēētii :chiichoo ām

† **13:35** Tyēēn. 78:2   **13:41** Mat. 24:31   **13:42** Mat. 8:12
13:43 Tān. 12:3

ng'erekweek ānkuwokwaalta tukuukyii tukul chēē boonto ankwaal mbaraanaata.”

⁴⁵ Kimwooy :Yēesu subak kule, “Kerkeey :bāytooyiisyēētaab Yēyiin āk yoo chēēng'ē :chiito ake sanayeek chēē kāroorānēch, ⁴⁶ nto yoo kānyōōr sanayaanteet akeenke nyēbo koomānuut wokwaalta kiy ake tukul nyēē boonto ankwaal sanayaantaanaata.”

Tyoonkōochēētaab lēkwēlēēt

⁴⁷ Kimwooy subak :Yēesu kule, “Kerkeey :bāytooyiisyēētaab Yēyiin yoo keelumta :biiko alake nēētiit tōōliilēēt āriit ankunam *burburiinēk chēē chaang' chēē makerkeey. ⁴⁸ Yoo kaakunyiy :burburiinēk nēētiit, kōōchuut :tēkiik kuchō sakaramteet. Nto yityo kōōbuur ng'wēny ānkulēkwēl burburiinēk choo kāroomēch ānkōōkoochi kērēb ānkumēto choo miyootēch. ⁴⁹ Wuu nyotoo ām bēsyēētaab tabantaab kōōrooni! Makukwa :malayikaanik ānkulēkwēlunēē biiko choo miyootēch wōlēē mii :choo churtootiin. ⁵⁰ +/ Mākēētōōrchi biiko choo miyootēch wōlēē bo maat nyēē irikitiitē wōlēē mākung'woonchi :soboan ankuriirunee ng'wēny.”

Kāānēētiisyēēt nyēē lēēl āk nyoo kibo kēny

⁵¹ Yu kēēwoong' :Yēesu kumwooy ng'aleechaa, kuteebee rubiikyii kule, “Ōkāsē ng'aleechuutēchu?” Kukēt rubiikēy kule, “Ēē, kēēkāsē.” ⁵² Yotoo nanyuun kumwoochi icheek kule, “Kunyoo, kāānēētiin ake tukul nyēē / kiikiineet kurubta keyy bāytooyiisyēētaab Yēyiin,

kukerkeey chii nyēē inēmu ām chookēenyii tukuuk chēē leelach āk chēē yōōsēch.”

Kitay Yēēsu :biikaab saang'nyii
(*Māārko 6:1-6*)

⁵³ Yu keewaany :Yēēsu kōōnēētiisyēē tyoonkōōchoochoo, kung'eetee yooto. ⁵⁴ Nto lētuunoo kuyit Nāāsārēēt wōloo kinērēē. Yooto kōōnēētiis ām *kōōtaab saayeeet. Yu kakas :biiko wōlēē kiinēētitooy, koolat ankuteebee keye kule, “Wōlēē kinyōōrtooy :chiichi ng'oomnātooni āk kāāmuukēywēēchu bo kwōng'uut ku ānō? ⁵⁵ So! Mābo nee :wēēriitēnyi kāātoong'iintonoo? Mā kaamet nyoo / kēēkuurēē Maaryaa ānku ng'eetaabkaamet oob Yāākōbō, Yōōsēēf, Simōōni ākoo Yuuta? ⁵⁶ Kēēboontē keye oob mbo cheebkaamet tukul? Kunyi ii, konyoorta ānō :chiichi ng'aleechu tukul?” ⁵⁷ Kitay :bichoo Yēēsu.

Nto tēē yoo kumwoochi :Yēēsu bichooto kule, “-/Mākēēkoonyitē *wōōrkooyoo ām saang'nyii nto kōōng'waa, nteenee koonyitē :biikaab saang'ta ake.”

⁵⁸ Manaayeyee wōlooto :Yēēsu ng'aleek chēē chaang' chēbo kwōng'uut kuuyu kimēēkoosēē keye :biiko inee.

14

Ki ng'oo man :Yēēsu?
(*Māārko 6:14-29; Luuka 9:7-9*)

¹ Kikas :Bāytooyiintēēt *Ērōōtē / kyoomtooy Yēēsu. ² Kumwoochi motwoorikyii kule, “Bātisāniintēēt Yoowaana :nyooto nyēē

kookung'eetee meet! Kiyooto nyi ōkāsē kuyēyisyēē kāāmuukēywēēchoo bo kwōng'uut.”

³⁻⁴ Kimiitē yēē kichoomnyo :Ērōōtē āk Erootyaa koorkeēetaab ng'eetaabkaamet nyēē /kikēēkuurēē Filibō. Kimwoochinē :Yoowaana Ērōōtē kule, “Makaraam 'intii ng'eetaabkoomēt kusobē.” Yooto kōōwuruur :Erootyaa Ērōōtē kukerta Yoowaana kōōtaab kibратиisyek. ⁵ Kimāchē yooto :Ērōōtē kubakach Yoowaana nteenee kiiywey biiko, kuuyu kichāmtooy :bichoo kule *wōōrkooyoontēēt :Yoowaana.

⁶ Nto miitē yēē /kikyoomē saakweet nyēē king'erēkyinēē :Ērōōtē bēsyēēt nyēē /kikēēsichēē, chokutuumēē :chēēbtaab Erootyaa taayeetaab biiko. Yooto kung'erech :Ērōōtē kut ⁷ kōōwoolchi keey chēēbooto kule ikoochinē kiyēē kateeb. ⁸ Wokuteebēē :chēēboo kaamet nto tēē yoo chokumwoochi Ērōōtē kule, “Āmāchē mētitaab Yoowaana /kēēyibunēēnoo kibseesweet!” ⁹ Yooto kwoorookēn :Bāytooyiintēēt, nteenee kuuyu kikiikōōwoolchi keey chēēboo ām taayeetaab tāyēēkyii, kumwaayta /kēēyēchi kiyooto kitēēbē. ¹⁰ Kunyoo /kibokeechwenta mētitaab Yoowaana ām kāābrātiisyō ¹¹ nto yityo /kēēyibchinēē chēēbkēy kibseesweet. Kunam :chēēboo mētooto ānkuyibchi kaamet. ¹² Lētuunoo bokumuy Yoowaana :rubiikyii nto yityo bokumwoochi Yēēsu.

Kibay :Yēēsu biiko chēē kikēēyētēē kisyēērōōk

muut

(*Māārko 6:30-44; Luuka 9:10-17; Yoowaana 6:1-13*)

¹³ Yu / kābokyoomchi Yēesu ng'aleechaa, kung'ēētyēē wōlooto kimii ānkwooyyēē mwēēnkēēt kumāchē kuba yēē kimālēēkit :chii. Nto kukāsē :biiko kuu nyooto, koosaab sakaramteetaab tōōliilēēt kwaalach Yēesu. ¹⁴ Kurēkunēē :Yēesu mwēēng', ankukas biiko chēē ki chaang' miisin, kukāsyi kiisayta ānkōōsoobchi bōōrwēk.

¹⁵ Nto kwiimēnē :kōōrēēt, kōōnookyi :rubiik ānkumwoochi kule, “Ntēē kāākwiimēn :kōōrēēt ānku suurkwēēnnyoo :wōli! Mwoochi bichu simkuroot subokwaalaat āmiik chēē kāriibēē moonikwaa.” ¹⁶ Kuwāl :Yēesu kule, “Mēērook kuba. Ōkoochi :akweek kiyēē kaam.” ¹⁷ Kukētyi

:rubiik Yēesu kule, “Ntēē mukaatiinek muut āk *burburiinēk āyēēng' baateey chēē kēēboontē!”

¹⁸ Kumwoochi :Yēesu kule, “Ōkōōnoo baa āmiichooto.” ¹⁹ Kumwooy :Yēesu kule kōōbuur

:biiko yoo bo saateet. Nto miitē yoo kunam mukaatiinekēy muut āk burburiinēkēy āyēēng' ankukas barak kubirchi Yēyiin kōōnkōy. Nto yityo kubcheyaabchey ānkōōkoochi rubiikyii kubchēchinoot biiko. ²⁰ Kyoomiis :bichoo tukul kut kubiyoong'iis. Nto bērē kōōruruuchoot :rubiik āmiik chēē /kikiituuchaat, kunyiy kērēboonik taman āk āyēēng'. ²¹ Biiko chēē kyaam āmiichu ku murēnik kisyēērōōk muut /kumānāākiyyiitito chēēbyōōsōōk āk lēēkōōk.

Kiwēēsyētēē :Yēesu bēēko barak

(*Māārko 6:45-52; Yoowaana 6:15-21*)

²² Yooto bakeenke, kōōkiimchi :Yēesu rubiikyii kulaany mwēenkēēt simkoonto kutākumii :inee kōō-āmiisē biiko. ²³ Nto yu kāākōō-āmiis bichoo, kootooch nkityō lekemeet ake barak wokusaay. Kwiimēnē :kōōrēēt kutākumii :inee wōlooto nki-tyō. ²⁴ Yooto tukul, kikiikuwo :mwēenkēēt tōōliil kwēen ānkimiitē kōōsooyēnē :wusōōnēēt. ²⁵ Nto yu kāng'ēeyēn :kōōrēēt, kuwēesyētēē :Yēesu bēeko barak ākoy wōlēē kimii :rubiikyii. ²⁶ Nto bēre kukas :rubiikyii kuwēesyētoonunēē tōōliilēēt, kumuuyo miisin ānkumwooy kule, “Chii ēē, nto āyiin!” Kumwooyē kuu nyooto kōōnchōōytōōs bakeenke nyēē kāākubōōtoon. ²⁷ Yooto kumwoochi :Yēesu rubiichoo kule, “-Mōōmuuyē! Nto yu anii nyoo.” ²⁸ Kukāsē :Bētērō kuu nyoo, kumwooyē kule, “Yoo inyiing' ii, Mokoryoontēēt, imwoowoo āwēesyētēē bēeko barak ākoy wōloo imiitē.” ²⁹ Kuwālchi :Yēesu Bētērō kule, “Chōō naas.” Kurēkunēē :Bētērō mwēeng' ankootaar bēeko barak ānkutākyi keey Yēesu. ³⁰ Yu kakas wusōōnēēt, kunyokoriit ānkutoow kuling'taat. Yooto kutooree kāānchōōyto kule, “Wōōy, ānkiisārwoo wē, Mokoryoontēēt!” ³¹ Kōōyokooyto :Yēesu āwut ankunam Bētērō. Nto tēē yoo kumwoochi kule, “So, ntēē iyābē kuu nyi? -Mēēkoosēēnoo keey?” ³² Nto yu kaakulaany :tukwaay mwēeng', kuteeman :wusōōnēēt. ³³ Kukutunkyi :biiko choo kimiitē mwēeng' Yēesu kumwooyē kule, “Kubooyiit man, inyiing' Lakwataab Yēyiin.”

 14:23 Luuka 5:16

14:25 Āyub 9:8

14:26 Luuka 24:37

14:31 Mat. 6:30; 8:26; 16:8; 17:20

14:33 Mat. 16:16; 27:54;

Määrkō 15:39; Yoowa. 1:34

*Kiisoob :Yēesu biikaab Keneesareet
(Māārko 6:53-56)*

³⁴ Nto yu kaakwaay, bokōōyyoonyēē yēē / kikēēkuurēē Keneesareet. ³⁵ Yu kēēnkēt :biikaab wōlooto kule ki Yēesu :nyooto, kukuurootēē biiko soong'wēk chēē ki laatoos. Kikiimutyi Yēesu biiko tukul chēē kimnyoontōos. ³⁶ Kusoom :bichooto kimnyoontōos Yēesu kule, “Ichām wēech kēētiiny buch maaseekaab kotootookaab sireeng'uung'.” Kisob :chii ake tukul nyēē kitiiny maaseechaa.

15

*Tooytoochiintōos :mākuutēkaab Yēyiin āk kiru-
utēkaab Farisaayeeek
(Māārko 7:1-13)*

¹ Nto mii bēsyēēt ake, kukwaanee *:Farisaayeeek alake āk kānēētikaab kiruutēk Yēerusālēēm ankuteebee Yēesu kule, ² “Am nee yu mārubē :rubiikuuk ntāsimuutēkaab mbo kuuko? Ntēē -mēētāsiimē :icheek āwunnyēk nto āmiisyē?” ³ Kuwālchi :Yēesu kule, “Ntēē ōkwētyinē akweek mākuutēkaab Yēyiin ankoorub ātēbuutēkaab mbo kuukoong’?” ⁴ Kimwooy oob :Yēyiin kule, ‘Iywey kōōn āk koomēt?† Chii nyoo chubē kwaan nto kaamet, kunyoolchinē :meet.’† ⁵ Nteenee ōmwooyē :akweek kule yoo kāmwoochi :chii kaamet nto kwaan kule, ‘Kiito ake tukul nyoo kātāākōōnook, kukyaasat kubo Yēyiin,’ ⁶ nto yooto mēēbērē mächāktōos kooywey sikiikyii. Ōmōōntooy :akweek kuu nyiitēnyi ng'ālyoontēētaab Yēyiin

---

14:36 Mat. 9:20   **15:2** Luuka 11:38   † **15:4** Chuy. 20:12; Kiruu. 5:16   † **15:4** Chuy. 21:17; Laawi. 20:9

ankoorub ātēbuutēkwook nkit. ⁷ Ōyēyē keey sōō kutyaa kule ōchurtootiin! Kibēēr :wōōrkooyoontō bo Yēyiin *Isaaya yoo kimwooyē kule:

⁸ ‘Koonyitēēnoo :bichoo kuutuww, āmāboontēēnoo moo.

⁹ Ānkoo kasaaya :bichoo, -māākāsyinē, kuuyu chōōnēē :kānēētiisyēēng'waa wōlēē mii :biich buch.’†”

Nee :nyēē yēyē chiito kumātililiit ām wōlēē mii :Yēyiin?

(Māārko 7:14-23)

¹⁰ Nto miitē yoo, kumwoochi :Yēesu biiko kuyisyi keey inee nto yityo kumwoochi kule, “Okas baa ng'ālyoontooni: ¹¹ Mēēbērē kiyēē iwutē kuutiitaab chii :nyēē yēyē chiichoo kumātililiit, nteenee nyēē yēyē kumātililiit ku kiyoo chōōnēē kuutiinyii.”

¹² Yu keewaany :Yēesu kumwooy kuu nyooto, kōōnookyi :rubiikyii, ānkumwoochi kule, “Kēēnkēt :inyiing' kule kāng'woonchi *Farisaayek :ng'aleechaa 'kēēmwooyē?” ¹³ Kuwālchi :Yēesu kule, “+/Makeeng'eeyta keet ake tukul nyēē kimāchoonē :Baaba nyoo mii kibkōōnkōy. ¹⁴ Kunyi -mooyiimee keey :akweek Farisaayeechaa. Kōryootiin :bichoo. Nto yoo kēēntōōchi :cheebkoraatyaanteet ake ake, kōōsuuchinē :tukwaay ng'wēēn.”

¹⁵ Yooto kumwooy :Bētērō kule, “Iboorwēēch ng'aleechaa bo tiliilinto.” ¹⁶ Kuwālchi :Yēesu kule, “So, ākoo mānōōnkēt kura? ¹⁷ -Mōōnkēt :akweek kule kiy ake tukul nyoo wēētēē kuut kuwēētii moo ānkuwokuwo saang'? ¹⁸ Nto ng'aleek choo kwoonēē kuut kukwoonēē :choo mēt ānku chooto

† **15:9** Isaaya 29:13   **15:14** Mat. 23:16, 24; Luuka 6:39; Room. 2:19

chēē yēyē chiito kumātililiit. ¹⁹ Kiyēē chōōnēē mēt ku kāāsōōtēywēēk chēē miyootēch kuu chēbo rumiisyēēt, martaayeet, sikornateet, chōōrsēēt, mōlōlchinooyēētaab ng'al āk ng'ōōmsēēt. ²⁰ Tukuuk chooto chēē yēyē chiito kumātililiit. Nteenee yoo koomiis :chiito kumaneentasiim āwut, māyēyē :yooto kumātililiit :chiichoo ām wōlēē mii :Yēyiin.”

Kiyēētyēēchi :Yēēsu cheebyoosya nyēē kimā Cheebyuutayaa

(Māārko 7:24-30)

²¹ Yu kang'eetee :Yēēsu yooto ākoo rubiikyii, kuwo ākoy kōōrēētaab kiriinkēētaab Tiirō āk Sitōōn.

²² Yooto kuchōōnchi :cheebyoosyeet ake nyēē kimā Cheebyuutayaa. Kibōloobōl kumwooyē kule, “Mokoryoontēēt, *Mōchōkōrēētaab Tāwuti, ankiiriireenaa! Mii kōōyiyimē chēēbnyuu :tāmirmiryēēt nyēē miyaat.”

²³ Mānāāwālchi :Yēēsu cheebyoosyaanaa ng'ālyoo ām baanaa. Yooto kubēēchi :rubiik Yēēsu ankusaaysaay kule, “Mwoochi, naas, kuwēēchi keey ntēē kābōloobōloot kuu nyi.”

²⁴ Kuwālchi :Yēēsu cheebyoosyaanaa kule, “Cheebyoos, /kikiyookwoo anii baateey wōlēē miitē :biikaab *Isrāyēēl choo kēēchiir chēē kiikubootyo.” ²⁵ Kōōnookyi :cheebyoosyeet Yēēsu, kukutunyēē taayeenyii ānkumwoochi kule, “Ānkiiyēētyēēchoo oō, Mokoryoontēēt!”

²⁶ Kulēēnchi :Yēēsu, “Makaraam / kiinēm āmnyoontēētaab lēēkōōk / ānkēēmētyi ng'ōōkin.”

²⁷ Kuwālchi :cheebyoosyaanaa kule, “Wuu

nyooto sinee oō, Mokoryoontēēt, ntēē āmē mbo :ng'ōōkin seeserik yoo āmiisyē :biikwaa.” ²⁸ Yu kāmwooy :cheebyoosyaanaa kuu nyooto, kuwālchi :Yēesu kule, “Cheebyoos, kuuyu 'ikoosēēnoo keey miisin, /kāākēēchāmuung' kuu wōloo 'kēēmāktooy.” Kumwooyē :Yēesu kuu nyooto kusobē bakeenke :chēēbtaab cheebyoosyaanaa.

Kiisoob :Yēesu biich chēē chaang' chēē kimā Yuu-tayek

(Māārko 7:31-37)

²⁹ Nto tēē yoo kung'eetee :Yēesu yooto kumur sakaramteetaab Tōōliilēētaab Kalilaaya, kiitooch yēē tōrōōr ānkōōbuur ng'wēny sukōōnēētiis. ³⁰ / Kikiimutyi biiko chēē chunkutootiin, chēē kōryootiin, chēē sōnkōchootiin, chēē kirātākiis :ng'ēlyēēbik āk alak chēē chaang' / ānkiikoochi taayeetaab Yēesu. Kōōsoob :Yēesu bichooto tukul. ³¹ Yu kakas :biiko kung'āloolē :choo kikirātākiis :ng'ēlyēēbik, kāsobcho :choo kisōnkōchootiin, kubeesyēt :choo kichunkutootiin ankukasta :choo kikōryootiin, koolat ānkusilto Yēyiintēētaab *Isrāyēēl.

Kibay :Yēesu biiko chēē kikeēytēē kisyēērōōk ang'wan

(Māārko 8:1-10)

³² Nto miitē yoo kukuur :Yēesu rubiikyii ānkumwoochi kule, “Ntēē kaariiree bichu. Kōōkiibuurtē keey bēsyōōsyēk sōmōk āmāmii :kiyēē āmē! Mēēbērē +māāmwoochi kuba kumanaa-am kiy kuuyu imuuchē kōōmiistoochi :kēmēwuut kēēltaab too.”

³³ Kuwāl :rubiikyii kule, “Nto wōlēē sikeeny-oorte āmit chēē yēmē biich chēē tēē chu ām surkwēēnooni ku ānō?” ³⁴ Kuteebee :Yēesu kule, “Ōboontē mukaatiinek ata?” Kuwālchi :rubiik kule, “Kēēboontē tisab āk *burburiinēk chēē ng'ēri.”

³⁵ Yooto, kumwoochi biiko kōōbuur ng'wēny nyēē katet keey. ³⁶ Nto tēē yoo kunam mukaatiinechaa tisab āk burburiinēk, nto yu kāākubirchi Yēyiin kōōnkōy, kubcheyaabchey ānkōōkoochi rubiik kubchēchinoot biiko. ³⁷ Kwoomiis :biiko tukul kut kubiyoong'iis. Nto yu kēeruruuchoot :rubiik āmiik chēē king'ēt, koonyiit kērēboonik tisab. ³⁸ Nto laatitaab biiko chēē kyoomiis, ki kisyēērōōk ang'wan / kumānāākiiyiitito chēēbyōōsōōk āk lēēkōōk.

³⁹ Nto mii yoo nanyuun, kōō-āmiis :Yēesu biko kubēēchi keey ankulaany :inee mwēēnkēēt ākoo rubiikyii ānkuwo ākoy saang'ta ake nyēē / kikēēkuurēē Makataan.

16

Kitay :Farisaayee kōōyēnchi Yēesu

(Māārko 8:11-13; Luuka 12:54-56; 11:29)

¹ Nto miitē bēsyēēt ake, kukwoonchi *:Farisaayee ākoo *Satukaayee Yēesu kumāchē kutyem. Kimwoochi kuyēchi icheek kiy nyēbo kwōng'uut sukōōnkētēē kule boonto :inee kāāmuukēywēēk chēē kwoonēē kibkōōnkōy. ² Nteenee kuwālchi :Yēesu kule, “Yoo imēnē, ōmwooyē :akweek kule, ‘Mākumusēs tuun :kōōrēēt, kuuyu arraa :wōliin bo barak.’ ³ Nto yoo bo kōōrōōn, ōmwooyē kule, ‘Yiiwoot ra, kuuyu kaarraniit :wōliin bo barak

ānkutuuluunkēnoot.’ Ōnkētē :akweek kiyēē ibooru :wōliin bo barak yoo kaarraniit -āmōōnkētē kiyēē ibooru :ng’aleek chu ōkāsē kuyēyāktōōs. ⁴ Biich chēē miyootēch choo kiikutewēchākiis :chēē tēēbē /kēēyēchi kiy nyēbo kwōng’uut. Ng’aleek baateey chēbo kwōng’uut chēē +/mākiiboorchichi ku choo kibo Yoona.”

Yooto kubakaakta :Yēesu bichooto ānkuwēētēē mwēēnkētēē āk rubiikyii.

Ōriibēē key kiyēē bāyēēnook :Farisaayeeek āk *Satukaayeeek

(Māārko 8:14-21)

⁵ Nto yu kayit tōōliilēēt biitoniin, koosoot :rubiik kule kikiikuwuutyēē mukaatiinek.

⁶ Kumwoochi :Yēesu kule, “Ōriibēē key kiyēē bāyēēnook :Farisaayeeek āk *Satukaayeeek.”

⁷ Kung’alaalee :rubiichoo ng’aleechaa ānkumwooy kule, “Kāmwooy kuu nyooto kuuyu manaakeenamaanu mukaatiinek.” ⁸ Nto yu

kēēnkēt :Yēesu kiyēē king’āloolēē :rubiikyii, kuteebē kule, “-Mōōkoosēēnoo key kārōomin?

Ām nee yu ōmiitē ōmwooyē kule manoonamaanu mukaatiinek? ⁹ Mānōōnkēt kiy ākoy kura?

-Mōōsōōtē mukaatiinechaa ki muut choo kyoomē :biiko kisyēērōōk muutu āk kaatuukanik choo

kyōōruruuchē kunyiy kērēboonichoo? ¹⁰ Nto mbo naas mukaatiinechaa ko tisab choo kwoomē

:biiko kisyēērōōk ang’wanu āk kaatuukanik choo kwōōruruuchē kunyiy kērēboonichoo? ¹¹ Ām

nee simōōnkēt kule kāmāāng’āloolwook kurubta

16:4 Mat. 12:38; Luuka 11:16; Yoowa. 6:30   **16:6** Luuka 12:1

16:8 Mat. 14:31   **16:9** Māārko 6:52   **16:9** Mat. 14:20   **16:10**

Mat. 15:37

keyy āmiik? !Kāāmwoowook, ōriibēē keyy kiyēē bāyēēnook :Farisaayeechaa āk Satukaayeechaa!”
 12 Yooto nanyuun, kōōnkēt :rubiichoo kule mēebērē kimwoochinē ichēek :Yēesu kuriibēē keyy āmiik nteenee kimwoochinē kuriibēē keyy kāānēētutuutēkaab Farisaayēek āk chēbo *Satukaayēek.

King'oonkyi :Yēyiin Bētērō kule ki ng'oo :Yēesu (Māār-kō 8:27-30; Luuka 9:18-21)

13 Yu kāwokuyit :Yēesu ākoo rubiik rōōrōōkēētaab *kiriinkēētaab Kayisareeya Filiibi, kuteebee rubiikyii kule, “Mwooyē :biiko kule *Wēritaab Chii, ku ng'oo?” 14 Kuwālchi :rubiik kule, “Mwooyē :alake kule inyiing' Bātisāniintēēt Yoowaana, kubērē :alake *Eliiya, nto alak kumwooyē kule Cheremnyaa nto ku ake ām *wōōrkooyikaab Yēyiin nyēē kaakung'eetee *kāābkwoombiich.”
 15 Kulēēnchi Yēesu, “Nto akweek, ōbērē anii ku ng'oo?” 16 Kumwooy :Simōōni Bētērō kule, “Inyiing' *Kāārārōokiintēēt, Lakwataab Yēyiin.”

17 Yooto kumwooy :Yēesu kule, “Simōōni araab Yoona, ibēruuroot. Mā chii :nyēē kāng'oong'uung' ng'aleechu, nteenee Baaba anii nyoo miitē kibkōōnkōy. 18 Kunyi, +māākuuriing' kule Bētērō* ānku +māātēēkyi kitawaani kōōnyuu nyēē -mēebēlē :Buunyoontēēt. 19 +Māākōōniing' kāāmuukēywēek chēbo Bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Kiy ake tukul nyēē ikērē ām kōōrooni, +/makeeker ām kibkōōnkōy. Nto nyēē iyootē ām kōōrooni, +/makeeyaāt ām

16:14 Mat. 14:2; 17:10-13; 21:11   **16:16** Mat. 4:3; 14:33; Yoowa.

6:69; Yēyuut. 14:15   * **16:18** Ibooru :kaaynaani kule kitaweet.

16:18 Luuka 22:32; Yoowa. 1:42; 21:15-17; Kala. 2:6-9; Ēfēes. 2:20

kibkōnkōy.” ²⁰ Yu keewaany :Yēesu kumwooy kuu nyooto, kōōkiimchi rubiikyii masimkumwaaytaat kule inee :Kāārārookiintēēt.

King'alaalee :Yēesu meenyii āk ng'eeteenyii bo meet

(Māārko 8:31-33; Luuka 9:22)

²¹ Kuchakee yooto kuwo taay kutoow :Yēesu kumwoochinē rubiikyii kule ākoy kuwo :inee Yēerusālēēm ānkubuntēē nyāliluutēk chēē chaang' ām āwunnyēkaab booyik, mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch āk kāānēētikaab kiruutēk. Kimwooy mbo subak kule ākoy /keebakach inee nto miitē bēsyēētaab sōmōk /kiing'eetee meet.

²² Yooto kuwēēto :Bētērō Yēesu komos ānkumwoochi kule, “Acha oō, Mokoryoontēēt! Mēērook kuyēyākiis :ng'ala chēē wuu choo ām wōlēē imiitē!”

²³ Yooto kōōtuukyi Bētērō batay ānkumwoochi kule, “Sateenaa keyy wē, Syeetaani! -Mēēyēku kāānākuut ām wōlēē āmiitē. 'Isōōtē kuu wōlēē isōōtitooy :biiko, āmēēbērē kuu wōloo māktooy :Yēyiin.”

Wuuyinto nyēē buntēē :rubiintēētaab Yēesu

(Māārko 8:34—9:1; Luuka 9:23-27)

²⁴ Nto tēē yoo kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, “Chii ake tukul nyoo māchē kurub ng'aleekyuu, kutay kiyēē māchē :mooyēēnyii amanyokoriit meet.† Yoo kaakucham kuyey

16:19 Mat. 18:18; Luuka 11:52; Yoowa. 20:23 **16:20**

Māārko 8:30; 9:9 † **16:24** Yoo /kākēwēēkyiin yuutēyu ng'ālyoo āk ng'ālyoo kumwooyē kule 'ankunam murtooywoontēēnyii'. Ām bēsyōōsyēchooto, ki yoo kanamaat :chiito murtooywoontēēt kōōbooru kule miitē /bokēēbākāchē.

kuu nyooto, kuruba. ²⁵ Nyoo kāyēētyi keey soboontaab kōōrooni, mākōōboot soboonnyii bo kibchuulyo. Nto nyoo kēēkooyto soboonnyii ām kōōrooni kubo anii, mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo. ²⁶ Kāroomnyo nee nyēē nyōōru :chii yoo kēētukuulchi keey tukuukaab kōōrooni ānkōōboot soboonnyii bo kibchuulyo? Nto kiy nee nyēē imuuchē :chii kuwalee soboonooto? ²⁷ Āmiitē :anii, *Wēritaab Chii wāāchōōnii ām Lēbkēēyyēētaab Baaba āk malayikaanikyii, ānkuchāyēchi chii ake tukul kurubta keey kiyēē kiikuyey. ²⁸ !Kāāmwoowook, mii :biiko alake yu chēē mābēku kumanaakas Wēritaab Chii kuyibu bāytooyiisyēenyii.”

17

Kiweek :eertaab Yēēsu (Māārko 9:2-8; Luuka 9:28-36)

¹ Nto yu kakeeyta :bēsyōōsyēk lo, kulaang'ta :Yēēsu ākoy tulwēēt ake barak, kuboon-tootē keey Bētērō, Yāākōbō āk Yoowaana ng'eetaabkaametiitaab Yāākōbō. ² Kumiiitē wōlooto, kuweek :eertaab Yēēsu kukāsē rubiik, koolekecheech kuu asiista. Kileelakiitu :nkicheek sirookyii kule mang'! ³ Yooto kukas :rubiichoo *Muusa āk *Eliiya kwoomē lōkōōy āk Yēēsu. ⁴ Kulēēnchi :Bētērō Yēēsu, “Mokoryoontēēt, karaam nyēē tyaa kēēmiitē yuutēyu. Kany atech

---

16:24 Mat. 10:38-39; Luuka 14:27; 1Bēt. 2:21 **16:25** Luuka 17:33; Yoowa. 12:25 **16:27** Tyēēn. 62:12; Cherem. 17:10; Mat. 13:41-42; 25:31-46; Yoowa. 5:29; Room. 2:6; Ng'oong'. 22:12 **17:1** Mat. 26:37; Māārko 5:37; 13:3

kēryōōnik sōmōk, nyeeng'uung', nyēbo Muusa ākoo nyēbo *Eliiya.”

⁵ Kutākung'āloolē :Bētērō, kuchō :boolteet nyēē ki lebkey miisin ankoolaambuuch icheek ānkuchōōnēē :kuutiit booltaanaata kumwooyē kule, “Lakwanyuu :nyi nyēē āchāmē ānkāāng'ērēkyinē. Kunyoo, ōkāsyinē kiyēē mwooyē.”

⁶ Yu kakas :rubiichoo kuutiinaa, kumuuyo ānkōōbutyi ng'wēny kukubuy kuut. ⁷ Kuwo :Yēesu yooto ankutabtab icheek kumwoochinē kule, “-Mōōmuuyē, ōng'ēētyē.” ⁸ Nto yu kēētōrōōr :rubiichoo mētēwook, māmiiitē :chii ake tukul nteenee Yēesu nkit.

⁹ Yu kimii kurēkunēē lekem, kōōkiimchi :Yēesu rubiichoo kule, “-Mōōmwoochi chii kiyēē kookas, ākoy yoo /kaakiing'eetee *Wēritaab Chii meet.”

Kiineet :Yēesu wōlēē kiwuu :chōōnēētaab *Eliiya (Māārko 9:11-13)

¹⁰ Kuteebē :mbo Bētērō Yēesu kule, “Ām nee naas, sukumwooyē :kāānēētikaab kiruutēk kule māchāktōōs kōōyēēw *:Eliiya kurook, nto chōōnii *:Kāārārookiintēēt?”

¹¹ Kuwālchi :Yēesu kule, “Mwooyē :bichoo man. Intōōwu :Eliiya sukukaramiit :kiy ake tukul. ¹² ! Kāāmwoowook, kiikuchō Eliiya ānkimēēnkētē :bi-choo, nteenee kiyeyee kiy ake tukul nyēē kimāchē. Nto ām kēēlto nyēē wuu nyooto, makunyalil *:Wēritaab Chii ām āwunnyēkaab bichooto.” ¹³ Yooto nanyuun kōōnkēt :rubiichoo kule kimiitē :Yēesu kung'āloolēē Bātisāniintēēt Yoowaana.

17:5 Kiruu. 18:15; Mat. 3:17

17:8 2Bēt. 1:16-18; Ng'oong'. 1:16

17:11 Mal. 4:5-6; Mat. 16:14

17:13 Mat. 11:14

*Imuuchāktōōs:kīy ake tukul ām chii nyoo ikoosēē
key Yēyiin*

(Māārko 9:14-29; Luuka 9:37-43a)

14 Yu kāākurēk :Yēesu āk rubiichoo, kuba ākoy yoo kimiitē :rubiik chuut alake kuboonto keyy bi-iko chēē kichoong'ēch chēē kikiikōōruruuch keyy. Yooto, kuchō :chiito ake ānkukutunyēē taayeetaab Yēesu 15 ānkumwoochi kule, “Mokoryoontēēt, ri-iree wērinyuu nyēē boonto mēwuunkook. Iyi-imē :bōōroo miisin kutōōrchinē kwaak mā nto ku bēēko. 16 Kāāmutyi rubiikuuk nteenee man-aakoomuuch.”

17 Yooto kumwooy :Yēesu kule, “Kunuurēch sōō, :biiko alake nyēē tyaa. Nto yu manookaaseenaa keyy! +Māābuurtook ākoy āyu? +Māāmuytoohook ākoy āyu? Omutwaa anii wēēroo.” 18 Kōōbēbēēto :Yēesu tāmirmiryoonoo miyaat kung'eetee wēēroo. Yooto, kusob :wēēroo bakeenke.

19 Nto miitē yoo kuboonto keyy Yēesu āk rubiikyii, kuteebee :rubiik kule, “So, ām nee simakiimuuch :acheek tāmirmiryoonoo miyaat?” 20 Kuwālchi :Yēesu kule, “Kuuyu -mōōkoosēēnoo keyy kāroomin. Kāāmwoowook, nto oboontē kaakaaseet nyēē mining' nyēē tēē kēbuswoontēētaab *aritaaliit, nto ōmuuchē ōmwoochi tulwooni kule, 'Ng'eetee yu ānkiiwē yuun' kung'eētē. Māmii :kīy nyēē ibēlook. 21 Mēēmuuchāktōōs:tāmirmiryēēt nyēē wuu nyooto, yoo manoosaay ānkōōkir āmiisyēt.”*

17:20 Mat. 13:31; 14:31; 21:21 * 17:21 Mātinyē :siruutēk alake kērēywoontēētaab 21.

*King'alaalee :Yēesu subak meenyii āk
ng'eteetaab meet*

(Māarkō 9:30-32; Luuka 9:43b-45)

²² Nto yēe kimiitē kubēesyētē :tukul ām Kalilaaya, kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, “Mii / bokiiyokoochinē *Wēritaab Chii āwunnyēkaab biikaab kōōrooni. ²³ +/Makeebakachaa nto miitē bēsyēetaab sōmōk /kiing'eteena meet.” Kiyey :yooto kwoorookēniis :rubiik miisin.

Kikweyta :Yēesu syuuruutaab Kōōtaab Yēyiin

²⁴ Yu kayit :Yēesu āk rubiikyii Kaabernaam, kukwa :kāāruruukikaab *syuuruutaab *Kōōtaab Yēyiin ankuteebē Bētērō kule, “Mākwēyē :kāānēetiintēēng'woong' syuuruut nyēbo Kōōtaab Yēyiin?” ²⁵ Kuwālchi :Bētērō kule, “Kwēyē.” Kuwo :Bētērō kō, nto baanta nyooto mächē kung'alaal, kumwoochi :Yēesu kule, “Ikāsē :inyiing' kule nee oō, Simōōni? Ng'oo :nyēē kwēchinē bāytooyikaab kōōrooni syuuruut? Lōkōkwaa nto biiko alak?” ²⁶ Kuwālchi :Bētērō kule, “Kwēchinē :biiko alake.” Kumwoochi :Yēesu kule, “Akoo tookunoot kule mākwēyē kiy :lēekōōy. ²⁷ Nteenee yoo simākēekustoochi bīchu, iwē ākoy tōōliil ānkiiwiirchi ntawaaniit bēēko. Nto *burburyoontēēt nyoo bo taayta inam, ing'aany kuutiinyii. +Meenyoorte āriit beesyaanteet nyēē yēmē kukweytee :biiko āyēēnku syuuruut. Iyibchi bichoo kubo syuuruut nyeenyuu ākoo nyeeng'uung'.”

18

Ng'oo :nyēē wōō?

(Māārko 9:33-37; Luuka 9:46-48)

¹ Nto mii bēsyēēt ake, kuteebē :rubiik Yēēsu kule, “Ng'oo :nyēē wōō ām bāytooyiisyēētaab Yēyiin?” ² Kukuur :Yēēsu leekwa nyēē mining' kōōyyoong'to keyy rubiik ³ ānkulē, “!Kāāmwoowook, yoo kamooweekse ōbuur kuu wōloo wuunto :lēekōōy chēē minkēēch, mākoy kōōwut :chii ām akweek bāytooyiisyēētaab Yēyiin. ⁴ Kunyi, nyoo yibē keyy ng'wēny kuu leekwa, ku wōō :nyooto miisin ām bāytooyiisyēētaab Yēyiin. ⁵ Nto nyoo tōrōōchē chii nyēē wuu lakwani ām kaayneenyuu, kukaakutoroochaa anii.

Ōriibēē keyy kentaayeet

(Māārko 9:42-48; Luuka 17:1-2)

⁶ Chii nyoo kaken ake nyēē takukuskus ām kāāyēnēēt, kumisiyinē /kēērātyi rwaa nyēē wōō kaat /ānkēētōrchi araaray kuling'ta. ⁷ Tyaa sōō :ng'wooninto nyēē mākunyōōr :biiko choo kēntooy biich. Mii :biiko chēē makuken biiko alak kutaya, nteenee mākung'woonchi sōō kule nee chiichoo kēnē ake.

⁸ Yoo kēēsākyiing' :āwung'uung' nto kereen-keeng'uung' itayaa, itilte! Kaykay inyōōru *soboontaab kibchuulyo iboontē āwut akeenke nto ku kereeng' akeenke kusiir iboontē āwunnyēk tukwaay nto ku kērēēnkōōk tukwaay / ānkēētōrchiing' wōlēē bo maataab kibchuulyo. ⁹ Yoo kēēsākyiing' koong'uung' itayaa, ilōōtu!

Kaykay inyōōru *soboontaab kibchuulyo iyuu kimekoong'nyaa kusiir iboontē koonyek tukwaay /ānkēētōōrchiing' wōlēē bo maataab kibchuulyo.”

*Māmāchē :Yēyiin kubot :chii ake tukul
(Luuka 15:3-7)*

¹⁰ Kitas taay :Yēesu kumwoochi rubiikyii kule, “Ōriibē keey! -Mōōmōōntooy ake tukul ām chu tākung'ārng'ār. Kubooyiit man, tinyē :icheek malayikaanikwaa chēē boonto keey Baaba ām kibkōōnkōy ākookoy.* ¹² Yoo boonto :chii kēēchiirēkyii bokol ānkubot :akeenke ii, kuyēyē kule nee? Bākooktooy oob chuut tāmānwookik sokool āk sokool ankuwokucheeng'aat nyoo kābotē? ¹³ Kubooyiit man, ng'ērēchē miisin kubo nyooto akeenke kusiir chuut alak. ¹⁴ Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, māchāmē :kōōn nyoo mii kibkōōnkōy kubot mbo :akeenke ām bichooto tākung'ārng'ār.”

*Choolwookātēēt ākoo nyooyeetaab kaat
(Luuka 17:3-4; Mataayo 16:19)*

¹⁵ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Yoo kāchoolwookēnchiing' :ng'eetaabkoomēt iwēētē komos ānkuwēēboorchī lēēluutyēenyii. Nto yoo kākāsuung', 'kukēēyisu inee. ¹⁶ Nteenee yoo kāmākāsuung', iwēētē keey chiito ake nto ku biich āyēēng', sukumiitē :biiko āyēēnku nto sōmōku :chēē chāmchiintōōs kule wuu nyooto /

18:9 Mat. 5:29-30 * **18:10** Tinyē :siruutēk alake kērēywoontēētaab 11: Kichōōnii :Wēritaab Chii chokōōrāroochē choo kiikubootyo. **18:14** Yoowa. 10:11-15 **18:14** Luuka 3:6; Room. 15:16; Ibu. 5:9; 2Bēt. 3:9 **18:15** Laawi. 19:17; Kala. 6:1

sikiitiil ng'ályoo. ¹⁷ Nto yoo kāmākāsyi bichoo, ōmwoochi booyikaab kanisa ng'aleek tukul. Nto yoo kāmākāsyi booyichoo, ōyib inee kuu wōloo /kēeyibtooy chii nyoo -mēenkētē Yēyiin nto kuu kāāruruukiintēetaab *syuuruut.”

¹⁸ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Kiy ake tukul nyēē ōkērē ām kōōrooni, +/-makeeker ām kibkōōnkōy. Nto kiyēē ōyootē ām kōōrooni, +/-makeeyaata ām kibkōōnkōy.

¹⁹ Āmwoowook subak kule, yoo kākāsyiin :biiko āyēēnku ām kōōrooni yoo sooyē kumāchē kiito ake, kuyēchinē :Baaba nyoo mii kibkōōnkōy kuu wōlēē kāmāktooy. ²⁰ Yoo kātuuyo :biiko āyēēnku nto ku sōmōk kuyēyiisyēē kaayneenyuu, āboontē keey āk icheek.”

/Kēēnyōōchinē keey kaat

²¹ Nto miitē yoo kuteebee :Bētērō Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, māchāktōōs ānyōōchi kaat ng'etaabiya areet ata yoo kāchoolwookēnchoo? Ara, ākoy areet tisab?” ²² Kukētyi :Yēesu kule, “-Mēēnyōōchinē kaat areet tisab baateey, nteenee kunyil tāmānwookik tisab āk tisab.”

²³ Yooto kumwooy :Yēesu kule, “Wuu nyi :bāytooyiisyēēetaab Yēyiin: Kimwoochi :bāytooyiintēēt wootwookikyii kukwa /bokeeng'alaalee wōlēē kiwuu :yiisyōōnuutēkwaa.

²⁴ Kiboonto :wootwookiintēēt nyēē kibo taay

18:16 Kiruu. 19:15; Yoowa. 8:17; 2Kōōr. 13:1; 1Tēm. 5:19; Ibu. 10:28 **18:17** Room. 16:17; 1Kōōr. 6:1-6; 2Kōōr. 6:17; Tiitō 3:9-11

18:18 Mat. 16:19; Yoowa. 20:23 **18:19** Mat. 7:7 **18:22** Toowu. 4:24 **18:23** Mat. 25:19

bēsēnto nyēē wōō miisin.† 25 Nto kuuyu ki wōō :bēsēnoo nyēē kimēēmuuchē kuyaakta, kumwooy :mokoryoontēēt kule / kyaalta wootwookiintonoo āk kanyii tukul kunam wōlēē mii :cheebyoosyeenyii, lōkōkyii āk kiy ake tukul nyēē kiboonto / keeyaaktee bēsēnooto. 26 Kukutunyēē :wootwookiintonoo taayeetaab mokoryoontēēnyii ankuriiree keey kule, ‘Lēyyē, mokoryoontēēt, tēēkōōnoo sōō bārooyinto sāāyookuung’ bēsēng’uung’ tukul.’ 27 Kuriiree :mokoryoontoonoo chiichoo ānkōōmiisiyi bēsēnooto kootyaaktaayakay.

28 Nto yu chuytooy :wootwookiintonoo saang’ kutuuyēē wootwookiintēēt nyiin ake. Kiboonto :nyoo bēsēntaab nyiitēnyi nyēē mābo laat.‡ Yooto kutēryēkyinē nyiin kumāchē kookeet ānkubērē, ‘Yookwoo bēsēnyuu!’ 29 Kukutuny :nyiin ankusaaysaay murēētkēy kule, ‘Murooni, tēēkōōnoo bārooyinto ēē, wē, sāāyookuung’ bēsēng’uung’.’ 30 Nteenee kitāyiis :chiichoo ānkukwēr nyiin ākoy kōōk wokurat ākoy bēsyēēt nyēē kayaaktee bēsēnoo! 31 Nto yu kakas :wootwookik chuut alake kiyēē kayeyakay, kunērēēkiis miisin ānkubokumwoochi mokoryoontēēng’waa kiyēē kiyeyakay.

32 Yu kakas :mokoryoontēēt ng’aleechaa, kukuur wootwookiintonoo ānkumwoochi kule, ‘Iyēku sikoran. Yu kwēēriirēē keey :inyiing’ āmiisuung’ anii bēsēnoo kwēēboontē tukul. 33 So, kwaaming’ :nee simeeriiree :nkinyiing’

† 18:24 Kiyēmē :beesaanichu kwaal tuuka kisyēērōōk konom.

18:27 Luuka 7:42 ‡ 18:28 Kiyēmē keey :bēsēnoo āk tuch āyēēng’ baateey.

wootwookiintēēt nyiin ake?’ ³⁴ Kinyēēr :mokoryoontoonoo ankunam chiichoo kukerta kō kung'woonchi ākoy kuyaakta bēsēntaab biich tukul.

³⁵ Kunyi, mākuyēwook :Baaba nyoo mii kibkōōnkōy kuu nyooto yoo -mōōnyōōchinē keey kaat.”

19

*Kiineet :Yēesu kule miyaat :bareetaab kooyēēy
(Māār-kō 10:1-12)*

¹ Yu keewaany :Yēesu kumwooy ng'aleechaa, kung'eetee Kalilaaya ānkutākyi keey yēmēētaab Yuuteeya. Kisyēbunēē biitēētaab koong'asiis nyēbo āynēētaab Yoortaan. ² Kurub ām wōlooto :biiko chēē chaang' ānkōōsoob choo kimnyoontōōs.

³ Nto tēē yoo, kukwoonchi *:Farisaayeeek alake Yēesu kumāchē kutyem, ankuteebee kule, “Chām wēēch :kiruutēk kukwet :chii koorkēēnyii kubo ng'ālyoo ake tukul?” ⁴ Kuwālchi :Yēesu kule, “Manoosuman :akweek siruutēk yoo mwooyē kule, yu kitoowu :Yēyiin kuyēyē kōōrēēt, ‘Kiyey murēn āk koorko,’† ⁵ ānkumwooy kule, ‘Kiyooto nyēē yēyē murēn kung'eetee kōōtaab kwaan āk kaamet ankoomut koorkēēnyii ānkunoomnyo :tukwaay kuyēk kiy akeenke.’† ⁶ Mēēbērē tāku biich āyēēng', nteenee kāākuyēk kiy akeenke. Kunyoo -mēēbēēsyo :chii kiyēē kiikōōnoomnyo :Yēyiin.”

18:33 Mat. 5:7   **18:34** Mat. 5:26   **18:35** Mat. 6:14-15; Ēfēēs. 4:32; Kolos. 3:13; Yāāk. 2:13   † **19:4** Toowu. 1:27   † **19:5** Toowu. 2:24   **19:5** Ēfēēs. 5:31

⁷ Kuteeb subak :Farisaayeechaa kule, “Ām nee sukumwooy *:Muusa kule, kusirchinē :saanteet koorkeēt barweet nyēē bārēē kooyēyto nto kwētē koorkeēt?” ⁸ Kukētyi :Yēesu kule, “Kichāmwook akweek :Muusa ōkwētē kooruukwook kuuyu wuuyēch :mukuulēywēkwook. Nteenee kimāwuu nyoo yu kibo taay. ⁹ !Kāāmwoowook, chii nyoo kwētē koorkeēnyii ām ng’aleek chēē māmāmē keey āk martaayeet, ānkulē keemut koorkeēt ake, kukaakumarta :chiichoo.”

¹⁰ Yooto kumwoochi :rubiik Yēesu kule, “Yoo ākoo wuu chu :ng’aleek ām wōlēē miitē :murēno āk koorkeēnyii kukaykay kumēemutiis :chii.”

¹¹ Kuwālchi :Yēesu rubiikyii kule, “-Mēēmuuchē :chii ake tukul kucham ng’aleechu, nteenee choo kiikung’oonkyi :Yēyiin. ¹² Choong’ēch :ng’aleek chēē yēyē biiko kumākēesyō. Miitē :alake chēē / kikēēsichē kumēēmuuchē kusich, kukilātē alak :biiko nto alak, kitay kēēsyēēt kubo bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Nyoo imuuchē kucham, kucham.”

*Biiko chēē iwutē bāytooyiisyēētaab Yēyiin?
(Māārko 10:13-16; Luuka 18:15-17)*

¹³ Nto miitē yoo, / kiimutyi Yēesu lēēkōōk kule kutiinyēē āwunnyēk kōōbēruur. Nteenee kiiburyoong’to :rubiikaab Yēesu bichoo.

¹⁴ Kumwoochi :Yēesu kule, “-Mooraany, nteenee ōbāroochi lōkōchu minkēēch kukwa wōlēē āmiitē, kuuyu biiko chēē wuu chuutēchu :chēē iwutē bāytooyiisyēētaab Yēyiin.” ¹⁵ Yooto, kōōbēruur lōkōchoo, nto yityo kuwēēchi keey.

19:7 Kiruu. 24:1-4; Mat. 5:31

19:9 Mat. 5:32; 1Kōōr. 7:10-11

19:14 Mat. 18:3

*Wuuy kōōwut :chii nyēē boonto bāytit Kaab Yēyiin
(Māārko 10:17-27; Luuka 18:18-27)*

¹⁶ Nto miitē bēsyēēt ake kuchō :chiito ake ankuteebee Yēesu kule, “Kāānēētiintēēt, nee :nyēē karaam nyēē māchāktōōs ayey sāānyōōru *soboontaab kibchuulyo?” ¹⁷ Kuwālchi :Yēesu kule, “Ām nee yu 'keetebeenaa kurubta keey kiy nyēē karaam? Yēyiin baateey :nyēē karaam. Nto yoo imāchē siiminy nyēē karaam, iriib kiruutēkaab Yēyiin.” ¹⁸ Kuteebee :chiichoo Yēesu kule, “Imwooyē kiruutēk nkōchō?” Kulēēnchi :Yēesu, “-Meebakach chii, -meemarte, -mēēchōōrsē, -mēērātyi chii ng'wiiynan, ¹⁹ iywey kōōn āk koomēt ankiicham laatyēeng'uung' kuu wōloo ichāmtooy keey.”† ²⁰ Kumwooy :chiichoo kule, “Ntēē ārubē kiruutēchu tukul. Ara nee nyēē taakustaat?” ²¹ Kuwālchi :Yēesu kule, “Yoo imāchē siichurte, wee-alte kiy ake tukul nyēē iboontē ānkiikoochi bānoonik kiyēē 'kēēnyōōru. Yoo 'keeyey kuu nyooto, irubwaa. +Mēēnyōōru bāytit nyēbo man ām Kaab Yēyiin.” ²² Yu kakas :chiichoo kuu nyoo, kusimikta nyēē kāng'woonchi, kuuyu ki wōō :bāytit nyēē kiboonto.

²³ Nto tēē yoo kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, “Wuuy sōō kule nee kucham :chiito nyēē boonto bāytit bāytooyiisyēētaab Yēyiin. ²⁴ ! Kāāmwoowook, nyumnyum kōōwut *:tembes koong'taab sintaaniit kusiir kōōwut :chii nyēē boonto bāytit Kaab Yēyiin.” ²⁵ Yu kakas :rubiik

---

† **19:19** Chuytaayēet 20:12-16; Kiruutēk 5:16-20; Laawiik 19:18
19:19 Chuy. 20:12-16; Laawi. 19:18   **19:19** Māārko 12:31
19:21 Mat. 8:21-22; Luuka 12:33   **19:22** Tyēēn. 62:10

ng'aleechaa, kumuuyo miisin ānkumwooy kule, “Ara ng'oo, naas, :nyēē imuuchē /kiiraraach?”
 26 Yooto kōōrōōtoot :Yēēsu rubiichoo ānkumwooy kule, “Mēēmuuchāktōōs :ng'aleechu ām wōlēē mii :chiito, nteenee imuuchāktōōs :kiy tukul ām wōlēē mii :Yēyiin.”

*Kiyēē nyōōru :biiko choo kaakurub Yēēsu
 (Māārko 10:28-31; Luuka 18:28-30)*

27 Yooto, kumwooy :Bētērō kule, “Kēēnyōōru nee :acheek chu kookeebakaakte kiy ake tukul ankeerubiing'?” 28 Kumwoochi :Yēēsu kule, “! Kāāmwoowook, yoo bāytooyiisyē *:Wēritaab Chii āk Yēyiin ām kōōrēēt nyoo lēēl, +mōōbāytooyiisyē :ak-week rubiikyuu tamanu āk āyēēng'. +Mōōtiilchinē ng'aleek ārootunwēēk taman āk āyēēng' chēbo Isrāyēēl. 29 Nto chii ake tukul nyēē kaakubakaakta koorin nto mbo ng'eetaabkaamet nto mbo cheebkaamet nto kwaan nto kaamet nto lēēkōōk nto ku mbareenik kubo anii, mākunyōōr tukuuchoo kunyil bokol nto miisin, mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo. 30 Nteenee biiko choo yibē keyy barak ām kōōrooni mākubooyiit lēt ām Kaab Yēyiin, nto choo yibē keyy ng'wēny ām kōōrooni mākubooyiit taayta ām Kaab Yēyiin.”

20

Biikaab yiisyēēt ām mbareetaab musābiibuunēk

1 Kitas taay :Yēēsu kumwooy tyoonkōōchēēt ake kule, “Wuu nyi :bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Kimii

19:26 Toowu. 18:14; Āyub 42:2; Cherem. 32:17; Luuka 1:37; 18:27

19:28 Mat. 25:31; Luuka 22:30; 1Kōōr. 6:2; Ng'oong'. 3:21 19:29

Mat. 6:33; 10:37; 25:46 19:30 Mat. 20:16

:chiito ake nyēē kiboonto mbareenyii nyēbo *musābiibunēk. Kimusta :chiichoo bēsyēēt ake kōrrōōn wokucheeng' biiko chēē kāyēchi yiisyēēt ām mbaraanaa. ² Yoto kukāsyiin :chiichoo āk biikaab yiisyēēt kule mākukwēchi bichoto beesaanik chēē / kikēyēyiisyēē ām bēsyēēt akeenke. Yoto nanyuun kukwēr bichoo mbareen.

³ Nto yēē ki āsiiswēk sōmōk chēbo kōrrōōn, kuwo :chiichoo wōlēē kiiruruukyinē keey :biiko kumāchē yiisyēēt. ⁴ Kumwoochi chiichoo bichoo kule, 'Obe :nkakweek bōōyēyiisyē mba-reeng'waanii, sāākwēwook kiyēē yemaat.' ⁵ Kuba :bichoo.

Kiyyeey :chiichoo yoto āsiiswēk chēē kimāchē kuyitē lo āk yēē kimii āsiiswēk sokool wokukwēr biiko alak. ⁶ Chokuwo subak yēē kimāchē kumii :asiista taman āk akeenke. Kunyōōr subak biiko alak chēē kimii kēēyyoong'iis. Kuteebee choo kule, 'Ām nee yu sōōyyoonyēē :akweek yu kwiimēn?' ⁷ Yoto kuwāl :bichoo kule, 'Kēēmiiitē yu kuuyu māmii :chii nyēē kaakusireech kēēyēchi yiisyēēt.' Kumwoochi :chiichoo bichoo kule, 'Okwaa :nkak-week bōōyēyiisyē ām mbareeng'waanii.'

⁸ Nto yu kararakta :asiista, kumwoochi :chiichoo kibo mbaraanaa chiinyii nyēē kiyyoonkyinē yiisyēēt kule, 'Kuur biikaab yiisyēēt tukul ānkiikwēchi beesaanikwaa choo kāyēyiisyēē. Itoowunēē choo / kākēēsirē lēt ankiitas taay ākoy choo / kākēēsirē taay.' ⁹ Yoto nanyuun, kukwa :biikaab yiisyēēt choo / kākēēsirē asiistaab taman āk akeenke / ānkēēkwēchi beesaanik

chēē / kīkēēyēyiisyēē bēsyēēt akeenke. ¹⁰ Nto yu kakwa :choo / kīkēēnyōōyēē / kēēsīrē, kubērē tōōs +/ mākēēkwēchi chēē chaang' kusiir chuut, nteenee / kīkēēkwēchi icheek tukul beesaanik chēē / kīkēēyēyiisyēē bēsyēēt akeenke. ¹¹ Kutoow :akeenke kuwookuutyēē chiitaab mbareet ¹² kumwoochinē kule, 'So, ntēē kāyēyiis :bichu / kātākēēsīrē asiista akeenke buch, ānkī-āyēēchēēnēēch acheek chu kakyaamee keey yiisyēēt ānkēēyōōtu asiistaab bēēt?'

¹³ Kuwālchi :chiitaab mbareet chiichooto kule, 'Lēyyē, tilyaani, nee :nyēē miyaat? Kākēēkāsyyīnē oob kule +/ mākēēkwēwuung' beesaanik chēbo bēsyēēt akeenke? ¹⁴ Wēēchi keey! Kaacham ākwēchi chiito nyoo kāchōōnii lēt beesaanik chēē tēē cheekuuk. ¹⁵ Ākoo -māāboontē :anii kāāmuukēywēēk ayeyee beesaanikyuu kiyēē āmāchē ayeyee? Nto katuuyiitiing' keey :moo kubo mooyēēnyuu nyēē lēēl oō?' "

¹⁶ Yooto kooteryeech :Yēēsu kule, "Nteenee biiko choo yibē keey ng'wēny mākubooyiit taayta, nto choo yibē keey barak mākubooyiit lēt."

Nyēbo sōmōk kung'āloolēē :Yēēsu meenyii āk ng'eeteenyii

(Māārko 10:32-34; Luuka 18:31-34)

¹⁷ Nto yu kimiitē :Yēēsu kōōtōōchē Yēērusālēēm kuwēeto rubiikyii taman āk āyēēng' komos ānkumwoochi kule, ¹⁸ "!'Kookas, kēēmiitē kēēbēētii ākoy Yēērusālēēm. +/Mābokiiyokoochi *Wēritaab Chii mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo kāānēētikaab kiruutēk. Makooruustaa / keebakachaa

19 ānkōōyokoochoo biikaab Rooma. Mākōōntosuuroo :choo ānkubirsēētoo kulālchoo ānkukwērtōochoo *murtooywoontēēt. Nto miitē bēsyēētaab sōmōk +/makiing'eeteenaa meet.”

*Wōō :ng'oo ām biikaab Kiriistō
(Māārko 10:35-45; Luuka 22:24-27)*

20 Nto miitē yoo, kuchōōnto :cheebyoosyeetaab Sebetaayo wērikyii ānkukutunyēē taayeetaab Yēesu kumāchē kusoomso. 21 Kuteebee :Yēesu kule, “Imāchē nee?” Kuwāl :cheebyoosyaanaa kule, “Chāmwoo kōōbuurunēēniing' :wērinyuu ake āwutaab taay kōōbuurunēē :ake āwutaab kaataam ām Bāytooyiisyēēng'uung' nyoo chōōnii.”

22 Kumwoochi :Yēesu kule, “-Mōōnkētē kiyēē osoomē. Ōmuuchē :akweek ocham ōbuntēē nyāliluutēk chēē +māānyōōru :anii?” Kuwālchi :bichoo Yēesu kule, “Kiimuuchē.” 23 Kumwoochi :Yēesu kule, “+Mōōnyāliilchē sinee kuu anii, ānkoo kuwuu nyooto, -māāboontē kāāmuukēywēēk ākōōnook ātēbto nyēbo āwutaab taay nto ku nyēbo kaataam. Baaba Yēyiin :nyēē yēytoochinē biiko bārooyinwēchoo.”

24 Yu kakas :rubiik chuut alake tamanu ng'aleechaa, kunyēērchi murēchooto āyēēng'.

25 Yooto kukuur :Yēesu rubiichoo tukul ānkumwoochi kule, “Ōnkētē kule bāytooyik chēē mii kōōroni kumāchē kōōboorchi biiko alak kule icheek :chēē bāytooyiisyē ānkuboonto kāāmuukēywēēk kubiir chuut. 26 Nteenee

-mookany kuwuyiit nyooto ām wōlēē ōmiitē :akweek. Kunyoo yoo māchē :chii ām akweek

kuyēk nyēē wōō, kumāchāktōōs kuyēētyēēchinē chuut. ²⁷ Nto nyoo māchē kubāytooyiis, kumāchāktōōs kuyēchinē chuut yiisyēēt. ²⁸ Kyāāchōōnii *Wēritaab Chii sichāāyēchi biiko yiisyēēt, āmēēbērē kyāāchōōnii / subokēēyēwoo. Kichāākooytē soboonnyuu sukusobcho :biiko chēē chaang'."

Kiisoob :Yēesu cheebkoraatiisyek āyēēng'
(Māārkō 10:46-52; Luuka 18:35-43)

²⁹ Nto yu ng'ēētēē :Yēesu Yēērikō ākoo rubiikyii, kurub lēt :biiko chēē chaang'. ³⁰ Kimii :biiko alake āyēēnku chēē kikōryootiin kēēbuurēē kēēlto komos. Yu kēēnkēt kule ki Yēesu :nyi kimii kukēēytooy, kukuurchi barak kule, “*Mōchōkōrēētaab Tāwuti, iriireeneech, ankiiriireeneech!” ³¹ Kōōburoong'to :biiko kule, “Ōsiisyē!” Nteenee kukuurchi barak :bichoo miisin kule, “Mōchōkōrēētaab Tāwuti, ankiiriireeneech!” ³² Kōōyyo :Yēesu ankuteebee cheebkoraatiisyechara kule, “Ōmāchē āyēwook nee?” ³³ Kuwālchi kule, “Mokoryoontēēt, kēēmāchē keekaste.” ³⁴ Kukāsyi :Yēesu bichoo kiisayta ānkutiiny koonyekwaa. Kukasta :bichoo areet akeenke ankurub Yēesu.

21

/ Kikeetorooch Yēesu ām Yēērusālēm kuu Bāytooyiin
(Māārkō 11:1-11; Luuka 19:28-38; Yoowaana 12:12-19)

20:27 Mat. 23:11   **20:31** Mat. 1:1; 9:27; 12:23; 15:22; 21:9, 15; 22:41-46; Māārkō 11:10; Luuka 1:32, 69; 2:11; Yoowa. 7:42; Ng'oong'. 5:5   **20:34** Mat. 9:27-30

1 Nto yu kariikta :Yēesu āk rubiikyii saang'ta ake nyēē /kikēēkuurēē Beetfaaka ām Lekemeetaab *Musēytuuniinēk, 2 kumwoochi rubiikyii ayēēng' kule, “Obe ākoy saang'iin. +Mābōōnyōōru sikiryō nyēē siirwaak nyēē boonto keey kaamet. Otyaach tukwaay ānkōōkwērwoo. 3 Nto yoo kateebeenaak :chii ng'ālyoo, olēēnchi mächē :Mokoryoontēēt ānkumākukēt areet akeenke.”

4 Kiityiich :ng'aleechu kiyoo kimwooyē *:wōōrkooyoontēēt ake kule,

5 “Ōmwoochi biikaab Yēerusālēēm kule. Ong'nyoo bāytooyiintēēng'woong'.

Miitē kuchōōnii wōlēē ōmiitē.
Yiboot keey ng'wēny

ānkuchōōnēē sikiryō nyēē siirwaak.”†

6 Yooto nanyuun kuba :rubiichoo ayēēnku ankubokuyey kuu yoo kimwoochinē :Yēesu.

7 Kibokootyaach ānkukwēr siirwaakaanaa bo sikiryō āk kaamet. Yu kayit, kwaalyaktee sikiroochoo tukwaay sirookwaa chēē /kiiliiktēē keey, nto tēē yoo kutēbēē :Yēesu nyoo ki siirwaak.

8 Yooto kōōyiitochinoot :biiko chēē chaang' sirookwaa kēēltaab too, nto alak kubutoot sokēēkaab sōōsik kōōkoochinoot kēēlooto kōōboor koonyit. 9 Kityēēnchinootē barak :biiko chēē kimii taay āk chēē kimii lēt kumwooyē kule,

“Kutōrōriit *:Mōchōkōrēētaab Tāwuti!

Ibēruuroot :nyi chōōnii ām kaayneetaab Yēyiin!
Kutōrōriit :Yēyiin ām kibkōōnkōy!”†

10 Kuyitu Yēerusālēēm, kōōwāywooytōōs :biiko tukul ānkutēēbē kule, “So, ng'oo :nyi?”

† 21:5 Seka. 9:9   21:5 Mat. 5:5   21:8 2Bāy. 9:13   † 21:9
Tyēēnwookik 118:26   21:9 Mat. 20:30-31

11 Kuwāl :bichoo kikwoontooy keey Yēesu kule, “Wōōrkooyoontēēt Yēesu :nyi, nyoo bo Nāāsārēēt ām Kalilaaya.”

Nyēbo āyēēng' kukwētēē :Yēesu biiko biiwuutaab Kōōtaab Yēyiin

(Māārko 11:15-19; Luuka 19:45-46; Yoowaana 2:13-22)

12 Nto tēē yoo, kōōwut :Yēesu biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. Kimii yooto :biiko chēē kiwālāng'tooy beesaanik āk alak chēē kyooltooy chēēbtuukēēnikaab kōrōsēēk āk cheemung'aariisyeek alak. Kuwunukto :Yēesu meesoosyekaab bichoo kiwālāng'tooy beesaanik kōōtyēēlākiis. Kiityeel mbo nkicheek ng'ēchērōōkaab choo kyooltooy chēēbtuukēēnik ankukwet bichoo tukul kuba saang'.¹³ Kimwoochinē :Yēesu bichoo kule, “Mwooyē :siruutēk kule, ‘Bo :Kōōnyuu saayeet,’† nteenee kyooweek :akweek ‘kuyēk kēbēnyoo nyēbo sāsiik.’†”

14 Yooto /kiimutyi Yēesu cheebkoraatiisyeek āk chēē kichunkutootiin. Kōōsoob :Yēesu bichoo.

15 Kinyēēr :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch āk kāānēētikaab kiruutēk miisin yu kakas ng'aleek chēbo kwōng'uut chēē kiyey :Yēesu āk wōlēē kityēēntooy :lēēkōōk ām biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin kōōkoostooy Yēyiin kule, “/ Kiikaasta *Mōchōkōrēētaab Tāwuti!”¹⁶ Yooto, kumwoochi :bichoo Yēesu kule, “Imiitē ikāsē kiyēē mwooyē

21:11 1Bāy. 1:38-40   **21:11** Kiruu. 18:15; Mat. 16:14; 21:46; 26:68; Luuka 7:16; Yoowa. 1:21, 25; 6:14; 7:40   † **21:13** Isa. 56:7
 † **21:13** Cherem. 7:11   **21:14** Mat. 11:5-6; 15:29-31

:lōkōchu ēē?” Kulēnchi :Yēesu, “Ēē, ākāsē. Manoosuman :akweek yēēt ake ām siruutēk yoo mwooyē kule, ‘Kiiyey :inyiing’ Yēyiin kookaastiing’ :lēekōoy āk chēērērōōk?”†

¹⁷ Kung'eetee :Yēesu Yēerusālēēm ānkuwokurwoowunēē *kiriinkēētaab Beetannya.

Mutiiniit nyēē kimaayey āmit

(Māārko 11:12-14, 20-24)

¹⁸ Nto yu kāyyēekunēē kumiitē :Yēesu kōōyēyē Yēerusālēēm, kwaam :kēmēy. ¹⁹ Kukas kēētīt ake nyēē /kēēkuurēē *mutiiniit nyēē kimii kēēlto komos, kuwo yooto. Kimanaayey :kēētoo lokoyeek nteenee kitinyē sokēēk chēē kituumtuumēn kityō. Kuchub :Yēesu kēētooto kule, “-Mataweeyey lokoyeek yēēt ake!” Kumwooyē kuu nyooto kuyoomē :kēētoo bakeenke.

²⁰ Kukāsē :rubiik ng'aleechu kumuuyo ankuteebee key kule, “So, keeyaam :nee mutiiniini areet akeenke?”

²¹ Kumwoochi :Yēesu rubiichoo kule, “! Kāāmwoowook, yoo ōkoosēē key Yēyiin ām mooyēēt akeenke, ōmuuchē oyey kiyēē kāāyēchi :anii mutiiniini, āmēēbērē nyooto sōō, baateey, nteenee ōmuuchē mbo ōmwoochi lekemeet kule, ‘Ng'eet ānkuwēēwiirchi key araray,’ kuyēyē :lekemaanaa kuu nyooto. ²² Yoo ōkoosēēnoo key, ōnyōōru kiy ake tukul nyoo ōsooyē.”

Kāāntōōyikaab Yuutayeeek chēē ki kāwōōt

(Māārko 11:27-33; Luuka 20:1-8)

---

† **21:16** Tyēenwookik 8:2   **21:16** Mat. 11:25   **21:19** Cherem. 8:13; Luuka 13:6   **21:21** Mat. 17:20; Luuka 17:6; 1Kōōr. 13:2; Yāāk. 1:6   **21:22** Mat. 7:7

23 Nto yu kēēyēēw :Yēesu biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin, kutoow kōōnēētiis. Yoto kukwa :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch āk booyik ankuteebee kule, “Kāāmuukēy nee chēē iyēyēē :inyiing’ ng’aleechu? Ānku ng’oo :nyēē kōōniing’ kāāmuukēywēēchooto?”

24 Kuwālchi :Yēesu bichoo kule, “+Maatee-beenaak :nkanii tēēbuutyēēt akeenke. Yoo kōōwālwoo, +māāmwoowook chiichēē kikōōnoo kāāmuukēywēēk ayey ng’aleechu. 25 Ātēēbē kule ii, kikwoonēē ānō :kāāmuukēywēēk choo kiibātisāniisyēē :Yoowaana? Ara kikwoonēē wōlēē mii :Yēyiin nto wōlēē mii :biich?” Kulēēnchi keey :bichoo nkityōōniin, “Yoo kakeemwaay kule kikwoonēē :kāāmuukēywēēkyii wōlēē miitē :Yēyiin kutēēbēēnēēch kule, ‘Ntēē simōōyēnchi?’ 26 Nteenee kēēnyōkōōrēch keemwaay kule kikwoonēē wōlēē mii :biiko, kuuyu chāmchiintōōs :biiko tukul kule ki *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :Yoowaana.”

27 Yoto kuwālchi :bichoo Yēesu kule, “-Mākiinkētē.” Kumwoochi :Yēesu bichoo kule, “-Māāmwoowook :nkanii chiichēē kikōōnoo kāāmuukēywēēk ayey ng’aleechu.”

Tyoonkōōchēētaab wēērin āyēēng’

28 Kumwoochi :Yēesu bichoo kule, “Mii yu :ng’ālyoo. Kimii yēēt ake :chiito ake nyēē kiboonto wērikyii āyēēng’. Nto tēē yoo, kumwoochi :kwaan wēēriit nyēē wōō kule, ‘Wēnyoo, iwē ra mbareetaab *musābiibuunēk wēyēyēiisyē.’ 29 Kulēēnchi :wēēroo kwaan, ‘-Māāmāchē.’ Nto nyēē mā tyaa, kuweech kāāsōōtēywēēkyii ānkuwo.

³⁰ Kuwēēchi :boontoonoo wēēriit nyēē min-ing' ānkumwoochi nkinee kuu yoo kāmwoochinē nyiin. Kumwooy :nyoo kule, 'Āwēētii oō, āboonyuu,' āmāwo. ³¹ Nkōnō ām wērichoo :nyēē kiyey kiyēē kimāchē :kwaan?"

Yu kateeb :Yēesu kuu nyooto, kuwālchi :bichoo kule, "Nyoo ki wōō." Kumwoochi :Yēesu bichoo kule, "!" Kāāmwoowook, imuuchāktōōs kuba Kaab Yēyiin :kāāruruukikaab *syuuruut ākoo chēemurēniisyēk tōōmiitē :akweek. ³² Āmwooyē kuu nyooto kuuyu kichokōōboorwook :Bātisāniintēēt Yoowaana kēēlto nyēbo churtaayeet ankootay :akweek ōyēnchi, nteenee kiyyēnchi :kāāruruukikaab syuuruut ākoo chēemurēniisyēk. Ānkoo mbo yu kabookas kēēyēnchi :bichoo, manooweeksee ng'ōōkiswookikwook ānkōōyēnchi."

Kiisyoor :Yēesu miyootyēētaab kāāntōōyikaab Yu-utayeek

(Māārko 12:1-12; Luuka 20:9-19)

³³ Kimwoochi subak :Yēesu bichoo kule, "Ōyēbchi yiit subak tyoonkōōchooni: King'eet :chiito ake kuchaan *musābiibuunēk mbareenyii ankuker. Nto yityo kubal ng'wēēnēēt nyēē sukurōōtyinē :muumēēkaab lokoyeeakaab kēētoo yoo /kakiireem. Kiteech mbo kēryēēt nyēē sukuriibēē :chiito mbaraanaa. Nto tēē yoo, kumwoochi biiko alak bokuriibchi mbaraanaa si yoo kāākururyo :musābiibuunēchoo kubchēchiin. Nto kāākuyityo, kuruuto :chiitaab mbareet. ³⁴ Yu kābokururyo :lokoyeechaa, kōōyook :chiitaab mbareet motwoorikyii bokuyibchi inee kereeryaanteet

nyeenyii nyēbo musābiibuunēk. ³⁵ Yu kayit, kunam :bichoo kiriibē mbaraanaa motwooriintēēt akeenke ānkubirsēēt. Kibakach ake nto nyiin ake, kuwiiraatee rwoontōōk. ³⁶ Kōōyookto subak :chiichoo motwoorik alak chēē kēēytēē choo kibo taay. Nteenee /kibokēēyēchi nkicheek ng'aleek chēē wuu choo /kikēēyēchinē chuut. ³⁷ Nto nyēbo lēt kutukul kōōyookto :chiichoo wērinyii kuwo mbaraanaa kubērē tōōs makooywey :bichooto. ³⁸ Nteenee kukāsē :bichoo wēritaab chiichoo, kukuurē keyy bakeenke kule, 'Murēchu, ong'nyi lakwataab chiichiito! Okany keebakach sikēēyibchi keyy mbaraani.' ³⁹ Kunam :bichoo wēēroo ānkukwēryoot kuwo tuuyta saang' ankubakach!

⁴⁰ Kunyoo, yoo chōōnii :chiitaab mbareet ii, chokuyēyēē nee bichooto kiriibē mbareenyii?"

⁴¹ Kuwāl :biiko kule, "Bākāchē kibng'ōōkisiisyēchoo ānkōōkoochi mbaraanaa biiko alak chēē imuuchē kuriibchi sukōōkoochinē inee kereeryaanteet nyeenyii."

⁴² Yooto kumwoochi :Yēesu bichoo kule, "Ky-oosuman oob ām siruutēkaab Yēyiin yoo mwooyē kule,

'Rwaanteet nyoo kitāyē :biiko kuteekta

:nyēē kōōkuyēk tiyēywoontēētaab kōōto.

Kōkōōnu :Yēyiin tiyēywoontooni

ānkubo kwōng'uut sōō nyēē tyaa yoo kēēkāsē!†

⁴³ Kunyoo āmwoowook kule +/mākiinēmuneēnook bāytooyiisyēētaab Yēyiin / ānkiikoochi biiko choo makuyey ng'aleek chēē chāmē :Yēyiin. ⁴⁴ Chii

ake tukul nyēē karyaach rwaantaanaa, makutir-tir. Nto nyoo kēēsuuchi :rwaantaanaata, kuruumē.”*

⁴⁵ Nto yu kakas :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo *Farisaayek tyoonkōōchoonoo, kōōnkēt kule king'ālōolēē :Yēēsu icheek. ⁴⁶ Yooto kucheeng' kēēlto nyēē kanamee Yēēsu, nteenee kinyōkōriitu biiko chēē ki chaang' ām yooto kuuyu kiyyēnchiintōōs :bichooto kule *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :Yēēsu.

22

Tyoonkōōchēētaab saakweetaab kooyēēyto (Luuka 14:15-24)

¹ Kitas taay :Yēēsu kumwoochi biiko tyoonkōōchēēt ake subak kule, ² “Wōlēē wuu :bāytooyiisyēētaab Yēyiin kumii kule: Kimii :bāytooyiintēēt ake nyēē kiyēytoochi wērinyii saakweetaab kooyēēyto. ³ Nto tēē yoo, kōōyookto motwoorikyii bokukuuroot tāyēēk chēē kimāchāktōōs kukwa saakweet. Nteenee kutay :tāyēēchoo kukwa. ⁴ Kōōyookto subak motwoorikyii alak kule, ‘Bōōmwoochinootē tāyēēchooto kule kaayeeny yeeyiik āk wuunōōk chēē lumlumēch. Ōkwoonchi keey kyaam saakweenyoo kuuyu kāāchōb :anii kiy ake tukul.’ ⁵ Nteenee kitay :bichoo ng'aleechaa ānkubēēchi keey. Kiwokuyēyiis :ake ām mbareenyii nto ake kuwo mung'aareenyii. ⁶ Kunam :choo king'ētu motwoorikaab chiichoo,

* **21:44** Mātinyē :siruutēk alake kērēywoontooni. **21:44** Isa. 8:14-15 **21:46** Mat. 21:11; 26:4-5 **22:2** Mat. 9:15

koonyaliilset ankubakach alak. ⁷ Yooto kunyēer :bāytooyiintonoo ānkōōyookto biikyii bo lukēet bokwaaraanta rumiichoo ankubeel kiriinkēeng'waa. ⁸ Nto tēē yoo kumwoochi motwoorikyii kule, 'Kāākuchōbākoy :saakwaanēeb kooyēy. Nteenee kāmēētākunyoolunoot kukwa :biiko choo kwāākuurē. ⁹ Kunyoo, obe wōloo bo sachaaraan bōōmwoochi chii ake tukul nyēē kōōnyōōru kuchō saakwaani.' ¹⁰ Kubeetaat :motwoorichoo bokōōruruuch biiko tukul chēē kiimuuch kunyōōr nyēē mātiny kule ng'oo :ng'oo. Kiwool keyy :tāyēēk kut kunyiy :kōōtaab saakwa.

¹¹ Nteenee yu kāwokuchō :bāytooyiintēēt chokukas tāyēēk, kukas chiito ake nyēē kimaneelaach sirook chēbo saakweetaab kooyēyto choo / kikiikiikoochi. ¹² Kuteebee :boontēetaab saakwa chiichoo kule, 'Nto ii, tilyeenyuu, 'kēēchōō :inyiing' kule nee kō āmā sirookaab saakweetaab kooyēyto?' Kusiis :chiichoo āmā ng'ālyoo. ¹³ Nto tēē yoo kumwoochi :bāytooyiintēēt motwoorikyii kule, 'Orat chiichi āwunnyēk ākoo kērēenkōōk ānkōōwiirchi saang' wōliin bo mēēnānēēt wokung'woonchi :soboon ankuriirunee ng'wēny.' ” ¹⁴ Kiiwoong' :Yēēsu tyoonkōōchoonoo kumwooyē kule, “Chaang' :biiko chēē kuurootiin nteenee churtooy :chēē ng'ēri.”

*Kibokutech :kāāntōōyik alake Yēēsu
(Māārko 12:13-17; Luuka 20:20-26)*

¹⁵ Kikwaany keyy :moonikaab *Farisaayeeek nto yooto, bokung'alaalee kiyēē makutechee Yēēsu sukunam. ¹⁶ Yooto, kōōyookto :bichoo

biikwaa āk chēbo *Ērōōtē kubēēchi Yēesu. Kuyitē kumwoochinē Yēesu kule, “Kāānēētiintēēt, kiinkētē kule 'ibooyē manta ānkiinēētē biiko ām kēelto nyēbo man kōōnkēt kiyēē mächē :Yēyiin. Māwēēchiing' :chii ānkoo ku inee ku ng'oo. ¹⁷ Kunyi ii, mwoowēēch, baa, kāāsōōtēywēēkuuk, ara karaam kēēkwēchinē bāytooyiintēētaab Rooma *syuuruut nto miyaat?” ¹⁸ Nto kuuyu kiinkētē :Yēesu ruurumuung'waa, kumwoochi kule, “Ōyēku sōō, kiblembechiis nyēē tyaa! Kābōōtēkyoo nee? ¹⁹ Ōbooru baa, :akweek beesyaantaanaata / kēēkwēytēē syuuruut.” / Kiiboorchī beesyaanteetkēy. ²⁰ Kuteebee bichoo kule, “Bo ng'oo :mēti āk kaaynaani mii beesyaantaani?” ²¹ Kuwāl :biikēy kule, “Bo bāytooyiintēētaab Rooma.” Yooto nanyuun, kumwoochi :Yēesu bichoo kule, “Māchāktōōs ōkoochi bāytooyiintonoo kiinyii, nto Yēyiin, ōkoochi nyēē nyeenyii.”

²² Yu kakas :bichoo ng'aleechaa, koolat, nto tēē yoo kubēēchi keey.

Ng'eeteetaab meet

(Māārko 12:18-27; Luuka 20:27-40)

²³ Nteenee kukwoonchi subak Yēesu *:Satukaay-eek alake bēsyoonoto. Kiiyēnchinē :bichoo kule yoo kaakume :chiito, kukaakume kutukul nyēē mēēbērē wokung'ēētēē meet bēsyēēt ake.

²⁴ Yooto, kuteebee :bichooto Yēesu kule, “Kāānēētiintēēt, mwooyē :kiruutēkaab Yēyiin choo kikōōnu *:Muusa kule yoo kame :chiito āmānāāsikyiiin leekwa ākoo koorkēēnyii, kōōntiiyē

:ng'eetaabkaametiitaab chiichooto koorcoonoo, sukusikiyi nyiin lēēkōōk chēē / sikēēkuurtēē.
 25 Kunyoo ii, ntēē kimii :chiito ake kēny nyēē kiboonto wērikyii tisab. Nto yu kāwokuwōōyiyit :wēēriit kibooreetyeet, kukēēsyō. Nto mii yoo, kumēēchi keey nyēē mānāāsikiyi :koorkoonoo leekwa. 26 Kōōntiyyiis :wēēriit nyēē kirubu nyooto kimēē. Kiibuurchiin :nkinee ākoo koorkoonoo ankume āmānāāsikiyiin āk koorkoonoo leekwa. Kōōntiyyiis :wēēriit nyēē kibo sōmōk. Kōōbuurto keey :nyoo nkinee koorkoonoo, nto mii yoo, kume :nkinee nyēē mānāānyōōr leekwa. Kiyeyakay kuu nyooto kut kubēk :wērichoo tukul āmā lēēkōōy.
 27 Nto mii lētūunoo, kume :nkinee koorkoonoo.
 28 Kunyoo, kēēmāchē imwoowēēch: Mākubooyiit ng'oo :koorkoonoo kōōyyiin kāng'eētyēē :bichooto tukul meet, kuuyu kubooyiit man, kiikoomut :bichoo tukul koorkoonoo?"

29 Kuwālchi :Yēēsu kule, "Ōkustootiin kuuyu -mōōnkētē :akweek kiyēē ibooru :siruuṭēkaab Yēyiin āk wōlēē wuu :kāāmuukēywēēkyii. 30 Yoo kāākung'eētyēē :biiko meet, mēēbērē tākōōmutē keey subak. Ibuurē kuu :malayikaanikaab Yēyiin.
 31 Nteenee kurubta keey ng'eeteetaab meet nyēbo biiko choo kiikubēk ii, mwoowook nee :Yēyiin
 32 yoo mwooyē kule, 'Anii Yēyiintēētaab *Abraam, Isaka ākoo Yāākōbō'?† Yoo /kakeemwa kule bo :Yēyiin anum, kōōbooru :yooto kule tākusoboot :chiichooto ānkoo kiikume kēny."

33 Yu kakas :bichoo ng'aleechaa, koolat wōlēē kiinēētitooy :Yēēsu.

*Kiruutyēēt nkōnō :nyēē wōō?**(Māārko 12:28-34)*

³⁴ Nto yu kakas *:Farisaayeek kule kaakoomuukta :Yēesu *Satukaayeek, kōōruruuch keey. ³⁵ Nto tēē yoo, kutyem :kāānēētiintēēt ake nyēbo kiruutēk Yēesu, kuteebee kule, ³⁶ “Nto ii, kāānēētiintēēt, kiruutyēēt nkōnō :nyēē wōō ām kiruutēkaab *Muusa?” ³⁷ Kuwālchi :Yēesu kule, “Mwooyē :siruutēk kule,

‘Icham Yēyiintēēng’uung’
 ām mooyēēng’uung’ tukul,
 soboonng’uung’ tukul,
 āk kāāsōōtēywēēkuuk tukul.’†

³⁸ Kiruutyēēt :nyiiṭēnyi nyēbo koomānuut ānku wōō ām tukul. ³⁹ Nto nyēbo āyēēng’ kōōrōōbērē nyiin kumwooyē kule, ‘Icham laatyeeng’uung’ kuu wōloo ichāmtooy keey.’† ⁴⁰ Iyumē :kiruutēchuutēchu āyēēnku kiruutēkaab Muusa tukul ākoo siruutēkaab *wōōrkooyik.”

*Ng’oo :Kāārārookiintēēt?**(Māārko 12:35-37; Luuka 20:41-44)*

⁴¹ Kumiiṭē *:Farisaayeek kukēēruruuch keey, kuteebee :Yēesu kule, ⁴² “Ōsōōtē nee :akweek kurubta keey *Kāārārookiintēēt nyoo ōkānyoonu? Chōōnēē kōōtaab ng’oo?” Kuwāl :bichoo kule, “Kōōtaab *Tāwuti.” ⁴³ Kukētyi :Yēesu kule, “Ām nee, naas, sukumwoochi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin Tāwuti kukuur Kāārārookiintēēt kule ‘Mokoryoon-tēēt’? Kimwooy oob :Tāwuti kule,

⁴⁴ ‘Kimwoochi :Yēyiin Mokoryoontēēnyuu kule:

† 22:37 Kiruu. 6:5 † 22:39 Laawi. 19:18 22:40 Mat. 7:12

Ibuurunēē āwunyuu nyēbo taay

ākoy yoo kaayeyiing' itēbēē buunikuuk.†

⁴⁵ Kunyi, yoo kuurē :Tāwuti Kāārārookiintēēt kule 'Mokoryoontēenyuu' kōōmuuchāktōōs kule nee kuchōōnēē :Kāārārookiintēēt kōōtaab Tāwuti?" ⁴⁶ Mānāākēt :chii ake tukul ng'ālyoo amanaatakukany :bichoo kuteebēē Yēēsu tēēbuut ake tukul kung'eetee yooto kuwo taay.

23

Kiikiimchi :Yēēsu biiko kumarub atēbuutēkaab Farisaayeeek

(Māārko 12:38-40; Luuka 20:45-47)

¹ Nto miitē yoo, kumwoochi :Yēēsu rubiikyii ākoo biiko chēē kimii yooto kule, ² "Yibē keey *:Farisaayeeek āk kāānēētikaab kiruutēk kule icheek chēē inkētē koobanybaany siruutēkaab *Muusa. ³ Ōkāsē sinee kiy ake tukul nyēē mwoowook, ntee-nee -moorub yēyuutēkwaa kuuyu māyēyē :icheek kiyēē inēētē. ⁴ Ing'irēē biich :bichu tukuuk chēē nyikiisēch āmāmāchē :icheek mbo kut kutiiny tukuuchooto.

⁵ Yēyē kiy ake tukul kumāchē kule sukukas :biiko kule kiikōōnēmchi keey :icheek Yēyiin. Iwōōyitē tukuuk chēē mii :siruutēkaab Yēyiin ānkuryookyi keey tokoch āk wōlēēb āwuun. Ikōōyitē mbo maaseekaab sirookwaa kusiir chēbo biiko alak / sikēēbērē tōōs sooyē :icheek miisin! ⁶ Kicham :bichoo kutēbēē wōloo /kēēkoonyitē ām sookwoonuut

---

† **22:44** Tyēēn. 110:1   **22:44** Māārko 12:36   **22:46** Mat. 20:30-31   **22:46** Māārko 12:34; Luuka 20:40   **23:3** Room. 2:21-23   **23:5** Chuy. 13:9; Kiruu. 6:8; 22:12; Mat. 6:1

āk ng'ēchērōōk choo bo taay ām kooriikaab saay-eet. ⁷ Kicham /kiisubooyootē nyēbo koonyit ām wōlēē chaang' :biich ankicham /kēekuure ām koonyit kule 'Mokoryoontēēt'.

⁸ -Mookany kukuurook :chii kule 'Mokoryoontēēt' kuuyu Mokoryoontēēt ku akeenke baateey ānkōōtuubchē :akweek tukul. ⁹ Āmōōtōrōōr chii ām kōōrooni kule 'Baaba,' kuuyu oboontē Kōōn akeenke ānkumiitē kibkōōnkōy. ¹⁰ -Moocham kukuurook :chii kule 'Kāāntōōyiin nyēē wōō' kuuyu oboontē Kāāntōōyiintēēt nyēē wōō akeenke nto nyooto ku *Kāārārookiintēēt. ¹¹ Nyēē wōō miisin ām akweek ku nyoo yēētyēēchinē chuut. ¹² Chii nyoo yibē keyy barak +/makiichuchuuk nto nyoo yibē keyy ng'wēny, +/mākiitōrōōr.”

*Kiiburyoong'to :Yēēsu kiblembechiis
(Luuka 11:42-52)*

¹³ Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek kāānēētikaab kiruutēk ākoo *Farisaayeeek, kiblembechiisyechu! Ōkērēē keyy kurkeet nyēē wēētii Kaab Yēyiin nyēē -mōōbāroochinē biiko alak kōōwut āmēēbērē ōwutē :akweek mbo nkityō.*

23:6 Luuka 14:7   **23:8** Yoowa. 13:13   **23:11** Mat. 20:26-27; Māārko 9:35; Luuka 9:48   **23:12** 1Sām. 2:8; Tyēēn. 18:27; Kāālēw. 3:34; Isa. 57:15; Mat. 18:4; Luuka 1:52; 14:11; 18:14   * **23:13** Tinyē :siruutēk alake kērēywoontēētaab 14: Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek kāānēētikaab kiruutēk āk Farisaayeeek! Kiblembechiisyechu! Ōlātu koor chēē musuuk ōyibēē tukuukwaa, ānkōōsooyē miisin ōyēyē keyy kule ōchurtootiin. Mākōōng'woonchook :Yēyiin miisin kusiir chii ake tukul nyēē kiikukusta.

15 Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek kāānēētikaab kiruutēk āk Farisaayeek, kiblembechiisyechu! Ōmbākootēē tōōliiloon āk rōōrōōkiis ōmāchē ōnyōōru chiito akeenke nyēē karubaak. Nto yoo kōōnyōōru, oyey bichoo koolaambuuch :ng'ōōkistaab Kibrōkōsyoontēēt kusiirook.

16 Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek cheebkoraatiis choo ōrēētootē alak! Ōnēētē kule, 'Yoo keewaalee keyy :chii *Kōōtaab Yēyiin, māmii :ng'ālyoo, nteenee yoo keewaalee keyy *ta-aabuutaab Kōōtaab Yēyiin kunāmē muumeekyii.'

17 Cheebkoraatiisyechu, ōbērbērēch sōō, nyēē tyaa. Nkōnō nyēbo koomānuut kubiir ake: ta-aabuut nto Kōōtaab Yēyiin nyoo itiliilē ta-aabuut?

18 Ōmwooyē mbo subak kule, 'Yoo keewaalee keyy :chii *kāābkōrōs ām Kōōtaab Yēyiin, kumāmii :ng'ālyoo, nteenee yoo keewaalee keyy kiyēē tuwēntooy kubo kōrōsēēk, kunāmē :muumeekyii.'

19 Ōkōryootiin sōō, nyēē tyaa. Nkōnō nyēbo koomānuut kusiir ake: kōrōsēēk nto kāābkōrōs nyoo itiliilē kōrōsēēk? 20 Kunyoo, yoo keewaalee keyy :chii kāābkōrōs, kaakoowaalee keyy nkinee kiito nyoo /kākēēsooytooy ām kāābkōrōs. 21 Nto nyoo iwoolēē keyy Kōōtaab Yēyiin, kaakoowaalee keyy Kōyooto ākoo nyoo minyē āriit. 22 Nto nyoo iwoolēē keyy kibkōōnkōy, kaakoowaalee keyy ng'echereetaab bāytooyiisyēēt bo Yēyiin ākoo nyoo ibuurēē ng'echeraanaata.”

23 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek kāānēētikaab kiruutēk ākoo *Farisaayeek, kiblembechiisyechu!

Ōkoochinē Yēyiin akeenke ām taman nyēbo tukuuchoo /kiitōōyēē āmiik. Nteenee kyookweeste ng'aleekaab koomānuut ām Mākuutēkaab Yēyiin. Chooto ku manta, kiisayta ākoo kaakaaseet. Karaam ōkoochinē Yēyiin ng'ooluutyēēng'woong' nteenee karaam miisin ōyēyē ng'aleechaa alak. ²⁴ Cheebkoraatiisyechu irēētootē biich! Ōyiimēē keey tukun chēē minkēēch ankoobakaakte tukun chēbo koomānuut. ²⁵ Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek kānēētikaab kiruutēk ākoo Farisaayek! Kiblembechiisyechu! Okerkeeye tērēkōōy chēē /kiiwuunē wōlēēb saang' nto wōliin bo āriit kutuuryootiin. ²⁶ Ōkōryootiin :Farisaayek! Ōwuunē kurook terekyeet āriit nto kāakuyityo mākutlilit :nkinee wōlēēb saang'.

²⁷ Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek kānēētikaab kiruutēk āk Farisaayek, kiblembechiisyechu! Okerkeeye mbēērōōs chēē /kikeemas kuleelakiitu wōlēēb barak nto wōliin bo āriit kunyiyaat :koyikaab muuswēk āk kiy ake tukul nyēē mā tiliil.† ²⁸ Okerkeeye :akweek mbēērōōsyēchoo kuuyu ōboorunēē wōlēēb saang' kule ōchurtootiin nteenee ām āriit, kyoowung'te keey ng'ōōki ānkōōyēku kiblembechiis miisin.”

²⁹ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek kānēētikaab

23:23 Laawi. 27:30; Miiika 6:8; Seka. 7:8-10; Mat. 9:13; 12:7; 22:34-40; Luuka 18:12 **23:24** Mat. 15:14 **23:25** Māarkō

7:4 **23:26** Yoowa. 9:40 † **23:27** /Kikiiyiilē chookayit nyēē lēel kochonkoosyechaa /kikēēmuchinē biiko simātiiny :chii kumēēnkētē. /Kikēēyibē chiito nyoo kātiiny muusyoontēēt nto kochonkoosyechaa kule mā tiliil. Nto yooto nanyuun kimāyēmāksē wokusaay āk Yuutayek chuut. **23:28** Luuka 16:15

kiruutēk āk Farisaayeeek, kiblembechiisyechu! Ōtēekyinē *wōrkooyikaab kēny tukuuk chēē / kiisōotēē ānkōōkārorānē mbēerōōsyēkaab biiko choo churtootiin, ³⁰ sōmwooyē kule, ‘Nto kikēēmiitē kōōrēēt ām bēsyōōsyēkaab mbo kuuko, nto kimākēēwāstooy korotiikaab wōrkooyichu kuu wōloo kiyēytooy :biikyoo chēbo kēny.’ ³¹ Nto kuuyu ōkuurē bichu kule mbo kuuko, ōchāmchiintōōsii nkityō kule okerkeeye mbo kuukoong’. ³² Kunyi, otas taay naas, ōyēyē ng’ōōkistaab mbo kuukoong’! ³³ Ng’oomng’ookichu! Ōmuuchē kule nee ochilil -/ makiiruusteenaak maataab kibchuulyo? ³⁴ Āmiitē āyookwook wōrkooyik, biiko chēē boonto kiirnātēēt āk kāānēētik. +Mōōkwērtoochi alak murtooywōōsyēk obakach, nto alak +mōōbir ām kooriikwook bo saayeet ankookwetaatee kiriinkōōsyēk. ³⁵ Kunyoo +/- mākiing’woonchook kubo biiko tukul choo / kikeebakach buch, koonamee Ābēl ākoy Sekaryaa Araab Berekyaa nyoo kyōōbākākyinē kwēēnuutaab Kōōtaab Yēyiin ākoo *kāābkōrōs. ³⁶ !Kāāmwoowook, biiko chēē wuu chuutēchu :chēē nyōōru ng’wooninoo tukul.”

Kāwōōtyoontiitaab Yēērusālēēm

(Luuka 13:34-35)

³⁷ Kibōlchi :Yēesu Yēērusālēēm kumwoochinē kule, “Wōōy, wēē, Yēērusālēēm, wē, Yēērusālēēm! Irumē wōrkooyik ānkiiwiirēē rwoontōōk biiko choo iyooku :Yēyiin kule kuyisuung’! Kyaasyeem kunyil areet chēē chaang’ kule āyisu biikuuk kuu wōloo yisuntooy :nkokya kinyiinyiyēēnik

kōōwut kebebaakyii, nteenee m̄nēēkōōnoo kut ayey kuu nyooto. ³⁸ Kunyi mākuyoochiin :Kōōtaab Yēyiin. ³⁹ !Kāāmwoowook kuchakee raat kuwo taay mātābōōkāsoo subak, ākoy omwaay kule, ‘Ibēruuroot :nyoo chōōnii ām kaayneetaab Yēyiin.’†”

24

+/Mākiiturbuub Kōōtaab Yēyiin

(Māārko 13:1-2; Luuka 21:5-6)

¹ Nto yu miitē :Yēesu kuwēēchinē keyy kukang'eetee *Kōōtaab Yēyiin, kōōnookyi :rubiikyii ānkōōboorchii inee wōlēē / kikeeteekta Kōōtaab Yēyiin. ² Yooto kumwoochi :Yēesu rubiichoo kule, “-Mōōbēng'tēē ōchōrōkyinē tukuuk tukul chēē wuu chu. Kāāmwoowook, +/mākiiturbuub tukuuchu tukul nyēē māmii :rwaa mbo akeenke nyēē ng'ētu kookemeeraat keyy ake.”

Nyāliluutēk āk wusiisyēt

(Māārko 13:3-13; Luuka 21:7-19)

³ Nto yu mii :Yēesu kēēbuurēē Lekemeetaab *Musēytuuniinēk āk rubiikyii nkit, kuteebēē :rubiik kule, “Mwoowēēch, āyu yēē yēyāktōōs :ng'aleechaa 'kēēmwooyē? Kiy nee :nyēē +makeekasee yēē iyēēwunēē :inyiing' āk yēē yitu :tabantaab kōōrēēt?”

⁴ Kumwoochi :Yēesu kule, “Ōriib keyy! -Mookany /kiiberbeeraak. ⁵ Choong'ēch :biiko chēē makukwaanaat ankuyey keyy :ake tukul kule inee ku kārārōokiintēt. Mākōōbotbootoot :bichoo biiko chēē chaang'. ⁶ +Mookas kubārē keyy :biiko ām

---

23:37 Mat. 22:6; 5:12   **23:38** 1Bāy. 9:7-8; Cherem. 22:5   † **23:39** Tyēēn. 118:26   **24:2** Luuka 19:44   **24:5** Mat. 24:24; 2Tēēs. 2:9-10; 1Yoowa. 2:18

kōōrēēt /ānkyoomu ng'al chēbo booryoot, nteenee -mōōmuuyē. Māsinkuyitu :tabantaab kōōrēēt ānkoo kāyēyākiis :tukuuchoo. ⁷ Mākubooryo :bōrōryēēt ake āk ake, kubooryo :kōōrēēt ake āk ake. Mākuchō :kēmēwuut ānkutookunootēē :kibring'ring'nyēēt komoswookik chēē chaang'. ⁸ Ng'wooninto nyēē kāāmunēē moroontoon :nyoo nto yitu :kōōrēēt nyēē lēēl.

⁹ +/ Makeechaamtaak, / kēēwusook, / keebakachaak /ānkēēwēchook ām kōōrōōsyēk tukul kuuyu ōyēnwoo. ¹⁰ Makoochuchuuyee keye :biich chēē chaang' kaakaaseet ankuchaamtaat keye āmēēkōōriiku keye. ¹¹ Makuyey keye :biiko chēē chaang' kuyēk *wōōrkooyikaab Yēyiin ānkutēwēch biiko chēē chaang'. ¹² Mākuwōōyit :ng'ōōkisto kut kubot :chamateet. ¹³ Nteenee +/ makiiraraach chiito nyoo kamuyta ākoy tabanta. ¹⁴ Nto subak, +/ makyaamtee Lōkōōywēchu Kāroomēch bo Kaab Yēyiin kōōrēēt kumukuul kukas :biikaab yēēmōōsyēk tukul, nto yitu :tabanta.”

*Wōlēē +/makiiserweetita Yēērusālēēm
(Māārko 13:14-20; Luuka 21:20-24)*

¹⁵⁻¹⁶ Kimwooy :Yēesu subak kule, “Yoo kookas 'kiyoo -mēēriiku :Yēyiin'† nyoo king'ālōolēē :wōōrkooyoontēēt Tānnyēēl kukēēyyoonyēē Kōōtaab Yēyiin, māchāktōōs kumwēchi :biiko choo miitē Yuuteeya lekem. (Kuyeb yit :chii nyoo sumānē ng'aleechu.) ¹⁷ Nto yoo kanyoorta :ng'aleechu

24:9 Luuka 6:22   **24:10** Mat. 10:35; 1Tēm. 4:1   **24:11** Mat. 7:15

24:12 2Tēm. 3:1-5   **24:13** Mat. 10:22; Ng'oong'. 14:12   **24:14**

Mat. 10:17-22; Yoowa. 16:1-4   **24:14** Mat. 28:19   † **24:15-16**
Tānnyēēl 9:27; 11:31; 12:11

chii kumii kōōnyii barak, -mēēwut kō kule kōōnēm kiy ake tukul nyēē sukumwēyto, ¹⁸ ameeyeyey :chii nyoo miitē mbareen kaa kule wokunam sireet nyēē iliiktēē keey. ¹⁹ Lēyyē, mākuwuuyiityi sōō kule nee ām bēsyōōsyēchooto kooruuk choo kōōyootiin āk choo irēēriisyē! ²⁰ Osaay Yēyiin kule māyēyākiis :ng'aleechu yoo yiiwoot nto ku bēsyēētaab *Sabaato. ²¹ Mākuwōōyit :ng'woonintaab bēsyōōsyēchooto kusiir ng'woonin ake tukul nyēē kiikutook kuchakee kayey :Yēyiin kōōrēēt, āmākoy kutook :ng'woonin ake nyēē tēē nyoo bēsyēēt ake. ²² Nteenee kiikoonwaakiit :Yēyiin bēsyōōsyēchooto kuuyu mii :biikyii chēē kiikukwey nyēē nto kimanaakoonwaakiit, nto māmii :chii nyēē kātāwokusobē.

*Kāārārookik chēē mābo man
(Māārko 13:21-23; Luuka 17:23-24)*

²³ Yoo kāmwoowook :chii ake tukul kule ong'nyi *Kāārārookiintēēt nto ong'nyiin, -mōōyēnchi, ²⁴ kuuyu makukwa :biiko chēē makuyey keey kuyēk kāārārookik āk *wōōrkooyikaab Yēyiin. Makuyey :bichu ng'al chēbo kwōng'uut sukung'eet, yoo imuuchāktōōs, kutēwēch biikaab Kiriistō choo kwēyootiin. ²⁵ Kāsīmāsōōwook, kookas?

²⁶ Kunyoo, yoo kāmwoowook :chiito ake kule, 'Ong'nyiin Kāārārookiintēēt miitē suurkwēēn,' -moobe wōlooto, nto kumwoowook kule, 'Ong'nyi kawunyey keey kisēēnkē', -moocham. ²⁷ Kuu yoo iwēchēē koong'asiis / bokeekasee tinkey, kukērkēyitu nyooto :wōlēē chōōntooy *:Wēritaab

Chii. ²⁸ Wōloo mii :mōtōōng'wēk, kumii yooto :muuswēk.”

*Kiyēē ibooru chōōnēētaab Yēēsu
(Māārko 13:24-27; Luuka 21:25-28)*

²⁹ Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Yoo bēku :nyāliluutēchoo bo bēsyōōsyēchooto, ‘Mākumis :asiista, āmēētākōōluuwu :araawēet. Mākōōtintimākoy :wōliin bo barak ānkōōsuuw :kookeelik.’†

³⁰ Yooto +māābooru keey *:Wēritaab Chii ām barak. Mākuriiryō :biikaab kōōrooni tukul yoo kakasa āchōōnēē boolik barak ām kāāmuukēywēēk āk lēbkēyyēētaab Yēyiin. ³¹ Yoo /kēēkuutē koontiit kuchēchi barak, +māāyooktē malayikaanikyuu kuba komosta ake tukul nyēbo kōōrēēt bokōōruruukoot biiko choo kwēyootiin.”

*Bēsyēēt nyoo iyēēwu :Yēēsu
(Māārko 13:28-32; Luuka 21:29-33)*

³² Kumwooy subak :Yēēsu kule, “Yoo inkātu :kēētoo / kēēkuurēē *mutiiniit, kōōbooru kule kaakuriik kumusēs. ³³ Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, yoo ōkāsē kuyēyāktōōs :tukuuchoo tukul, ōnkēt kule kaakuriik :bēsyēēt nyoo āyēēwunēē. ³⁴ ! Kāāmwoowook, mābootōōs :biikyuu choo kyaakwey ānkoo kāyēyākiis :tukuuchoo tukul. ³⁵ Mākubot :barak āk ng'wēny, nteenee mābotē :ng'ālyoontēenyuu. ³⁶ Māmii :chii nyēē inkētē

24:27 Luuka 17:24; 1Tēēs. 5:1-3; Yāāk. 5:7-8   **24:28** Luuka 17:37

† **24:29** Isa. 13:10; 34:4   **24:29** Isa. 13:10; 34:4; Chōōw. 2:10; Akaay 2:6, 21   **24:30** Seka. 12:10-14; Māārko 13:26   **24:31** Mat. 13:41; 1Kōōr. 15:52; 1Tēēs. 4:16

bēsyēēt nyēē āyēēwunēē. -Mēēnkētē :malayikaanik
āmāānkētē mbo :nkanii, nteenee Baaba nkit :nyēē
inkētē.

Ōchōb keey

(Māārko 13:35; Luuka 17:26-36; 12:39-40)

³⁷ Kērkeyiitu :yoo kariik āyēēwunēē :anii
*Wēritaab Chii āk bēsyōōsyēchoo kibo Noowa.
³⁸ Kutoombo kuchōōnii yooto :taambiliilyeet,
kyoomiisyē :biiko, kuyyēēsyē, kōōmutiisyē /
ānkiimutē chuut ākoy bēsyoonoo kiiwutē :Noowa
mwēēng'. ³⁹ Kimēēnkēt :bichoo kiyēē kimii
wokuyēyāktōōs ākoy yoo kichōōnii :taambiliilyeet
ankubakach bichoo tukul. Makukerkeyiit
nyooto bēsyoonoo chōōnii :Wēritaab Chii. ⁴⁰ Yoo
mii :murēnik āyēēnku mbareen, +/ mākēēyib
akeenke / keebakaakta ake. ⁴¹ Nto yoo mii
:kooru āyēēnku kung'ooysēē rwaanteet, +/
mākēēyib akeenke / keebakaakta ake. ⁴² Kunyi,
ōriib keey kuuyu -mōōnkētē bēsyēēt nyēē
chōōnēē :Mokoryoontēēng'woong'. ⁴³ Ōrōōtootē
ng'ālyoontooni: Nto inkētē :chiitaab kayta āsiiswēk
chēē chōōnēē :chōōriintēēt, nto riibsē -/mākēēbut
kanyii. ⁴⁴ Kunyoo mākāktōōs ōchōbootiin
:nkakweek, kuuyu mākuchō *:Wēritaab Chii ām
āsiiswēk chēē -mōōmoonkyinē.

Motwooriin nyēē /kiikoosēē keey

(Luuka 12:41-46)

⁴⁵ Ara ng'oo nanyuun nyēē motwooriin nyēē
/kiikoosēē keey ānku ng'oom? Nyēē kiikoosēē

24:36 Yēyuut. 1:7   **24:39** Toowu. 6:11-13; 7:7-13; 2Bēt. 3:6

24:43 1Tēes. 5:2; 2Bēt. 3:10; Ng'oong'. 3:3   **24:44** Mat. 25:13

keyy ku nyoo itōōrchinē :mokoryoontēēt biikaab
 kanyii kubāyē nyēē māmii :wuuyin. ⁴⁶ Ibēruuroot
 :chiichoo yoo kānyōōr :mokoryoontēenyii
 kuyēyē yiisyoonoo nyēē karaam! ⁴⁷ !
 Kāāmwoowook, mākōōkoochi :mokoryoontoonoo
 motwooriintonoo kōōyyoonkyi tukuukyii tukul
 chēē boonto.

⁴⁸ Nteenee yoo miyaat :motwooriintonoo,
 mākumwooy kule, ‘Lōō yēē chōōnii :mokoryoon-
 tēenyuu.’ ⁴⁹ Yooto mākubirsēēt motwoorik chuut
 ākung'āsyānchi keyy kwoomiis ānkuyyēēsyo ākoo
 kibōōkitiis. ⁵⁰ Nto yoo kāchō :mokoryoontēenyii ām
 bēsyēēt nyēē -mēēmoonkyinē :motwooriintonoo,
⁵¹ māchokōōng'woonchi motwooriintonoo
 ānkutōōrchi wōlēē mii :kiblembechiisyeek chuut,
 wokuriirunee ng'wēny.”

25

Tyoonkōōchēētaab tiibiik taman

¹ Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule,
 “Okany āmwoowook wōlēē wuu :chōōnēētaab
 bāytooyiisyēētaab Yēyiin nyēē lēēl. King'eet :tiibiik
 alake tamanu kunam taariinekwaab bokutorooch
 saanteet nyēē mākiisyē. ² Kibērbērēch :muutu
 kung'oomēch :chuut muutu. ³ Kinam :choo
 kibērbērēch taariinek cheekwaa amanaanamtaat
 keyy mwaaniinek. ⁴ Nteenee kinamtaat keyy
 :choo king'oomēch mwaaniinek. ⁵ Yooto
 wokooliiny :saanteetkēy. Kukās :tibichoo kut
 kōōnuukiis ānkuruuyo.

⁶ Nto miitē kwēemooy kwēēn, / kēēkuur kule, ‘Kaakuyit :saanteet! Nyoo, okwaa baa, otorooch!’ ⁷ Kung'ēetyo :tibichoo tukul ankuyeyta taariinekwa. ⁸ Yooto kumwoochi :chu kibērbērēch chu king'oomēch kule, ‘Ntēē miitē kumistōōs :taariinekyoo acheek, ōroong'wēēch mwaaniinek.’ ⁹ Kukētyi :choo king'oomēch kule, ‘Acha. Nto nyuun kurārchēēch acheek. Boo-al chēēkwook.’ ¹⁰ Kung'ēetyo bokwooliis. Nto kumiitē kēēltaab too kubēētii, kuyitu :saanteet. Yooto kōōwutē :choo kichōbootiin kōōtaab saakweet āk saanteet /ānkēēkērē kurkeet.

¹¹ Nto tēē yoo kuyit :nkicheek chu kibēētii mwaanik ānkōōng'ēētiis kule, ‘Iyootwēēch! Iyootwēēch! Yootwēēch kurkeet!’ ¹² Nteenee kuwālchi :chiichoo kule, ‘-Māānkētook :anii.’”

¹³ Kiiwoong' :Yēēsu tyoonkōōchoonoo kule, “Kun-yoo, ōriib keey naas, kuuyu -mōōnkētē bēsyēēt nto ku āsiiswēk chēē āyēēwunēē anii.”

Ikaaman kiyēē /kākēēkōōning'
(Luuka 19:11-27)

¹⁴ Kitas taay :Yēēsu kumwooy tyoonkōōchēēt ake kurubta keey bāytooyiisyēētaab Yēyiin kule, “Kimii :chii nyēē kimāchē kuwo ruutooy, kukuur motwoorikyii ānkōōtōōrchi chii tukuuk chēē kiimuuchē kuriib. ¹⁵ Kiitōōrchi nyēbo taay beesaanik kisyēērōōk konom, kōōtōōrchi ake kisyēērōōk tibtēm nto ake kōōtōōrchi nyoo kisyēērōōk taman. Nto kāākuyityo, kuruuto. ¹⁶ Kiwokuyēyiisyēē :nyoo /kikiitōōrchinē

25:12 Luuka 13:25   **25:12** Mat. 7:23   **25:13** Mat. 24:42, 44, 50;
Māārkō 13:33, 35; Luuka 21:34-36   **25:15** Māārkō 13:34   **25:15**
Room. 12:6

kisyēērōōk konom beesaanichaa areet akeenke kubāsunēē alak kisyēērōōk konom. ¹⁷ Kunyōōr :nkinee nyoo / kikiitōōrchinē kisyēērōōk tibtēm kisyēērōōk alak tibtēm. ¹⁸ Nteenee kiwokubal :nyoo / kikiitōōrchinē kisyēērōōk taman ng'wēēnēēt ankukonor beesaanikaab mokoryoontēenyii.

¹⁹ Nto kaakukeeyta bēsyōōsyēk chēē chaang', kōōyēēwunēē :mokoryoontoonoo ruutooy. Kikuur ake tukul ām motwoorichoo chokumwooy wōlēē kibeeta :ng'aleekaab beesaanichaa.

²⁰ Kuchō :nyoo / kikiikoochinē kisyēērōōk konom ānkumwooy kule, 'Mokoryoontēēt, 'kikiitōōrwoo beesaanik kisyēērōōk konom, kunyi kas, baa, mii :kisyēērōōk alake konomu barak.'

²¹ Kuwālchi :mokoryoontēenyii motwooriintonoo kule, 'Kweeyey nyēē karaam / ānkiikoosēēning' keey! Kuu yoo 'kweemuuch ikaaman tukuuk chēē ng'ēri kut kubās keey, +māākōōning' ibāwu tukuuk chēē choong'ēch. Chōōnchi keey keetankas :tukwaay!'

²² Nto tēē yoo kuchō :nkinee nyoo / kikiikoochinē kisyēērōōk tibtēm, ānkumwooy kule, 'Mokoryoontēēt, 'kikiitōōrwoo beesaanik kisyēērōōk tibtēm, kunyi kas, baa, kōōkutāsyi keey :kisyēērōōk tibtēmu.'

²³ Kuwālchi :mokoryoontēēt kule, 'Kweeyey nyēē karaam, / ānkiikoosēēning' keey! Kuu yoo 'kweemuuch ikaaman tukuuk chēē ng'ēri kut kubās keey, +māākōōning' ibāwu tukuuk chēē choong'ēch. Chōōnchi keey keetankas :tukwaay!'

²⁴ Nto mii yoo, kuchō :nyoo / kikiikoochinē kisyēērōōk taman, ānkumwoochi mokoryoontēēt

kule, ‘Mokoryoontēēt, kwāānkētē kule iyēku chii nyēē kōrōōm nyēē 'kiicham ikēsē kiyēē kimēēchoonē ānkiiruruuchēē wōlēē mānēēyis kēbus. ²⁵ Kwaanyokoriitu, kunyoo kiwāābālchi beesaanikuuk ng'wēny akonor. Neennyi, onkyu beesaanikuuk.’ ²⁶ Kuwālchi :mokoryoontēēt kule, ‘Imiyaat ānkiiburēn! Ākoo kiinkētē :inyiing’ kule ākēsēē :anii āmiik wōlēē manaachaan ānkāāruruuchēē wōlēē mānāāyis ee? ²⁷ Karaam, nto kiikonoree lēnkuunēk wōloo bāsu keey, nto kāchāānyōōru kōōkutāsyi keey. ²⁸ Ōnēmuneē nyi beesaanichaa ānkōōkoochi chiito nyoo kāboonto beesaanik kisyēērōōk bokol. ²⁹ Chiito nyoo kāyēyiisyē kiyēē / kākiikoochi, +/ mākēētāsyi. Nto nyoo kāmāyēyiisyē / kiinēmuneē mbo nyooto / kākiikoochinē. ³⁰ Nto motwooriintooni kēwēyiin, ōwiirchi saang’ wōliin bo mēēnānēēt wokung’woonchi :soboon ankuriirunee ng'wēny.’”

Mākōōtilchi :Yēesu biiko ng'aleek

³¹ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Yoo chōōnii *:Wēritaab Chii ām wōōyinnyii kuu bāytooyiin kuboontoonu keey malayikaanik tukul, mākōōbuurēē ng'echereenyii bo bāytooyiisyēēt. ³² +/Mākiiruruukyi biiko tukul taayeenyii. Yooto, mākōōbēesyō biiko kuu yoo ibēēstōōs :ākiintēēt kēēchiirēk ākoo ng'oroorik. ³³ Mākutēbunēē :kēēchiirēk āwutaab taay kutēbunēē :ng'oroorik āwutaab kaataam. ³⁴ Mākumwoochi yooto choo miitē āwutaab taay kule, ‘Okwaa :choo

25:29 Mat. 13:12; Māarkō 4:25; Luuka 8:18

25:30 Mat. 8:12

25:31 Mat. 16:27; Yoowa. 5:22; Yuuta 14-15

kiikōōbēruurook :Baaba. Onam bārooyinng'woong'
 ām Kaab Yēyiin nyoo /kisimkēēchōbwook kuchakee
 /kakeeyey kōōrēēt. ³⁵ Ki yoo kaama :kēmēy,
 ōbāyoo, nto yoo kaama :melel, ōkōōnoo bēy chēē
 kaayyee nto yoo kāāruutoochook, ōtoochoo. ³⁶ Ki
 yoo māātinyē sira, ōloochoo, nto yoo kaamnyaan,
 ōrwoomoo, nto yoo /kikēērāto, bookasaa.'

³⁷ Yooto mākukētyi :choo churtootiin kule, 'Āyu
 yēē kyoomiing' inyiing' :kēmēy ankeebayiing'
 :acheek ōō, Mokoryoontēēt, ku āyu yēē kyoomiing'
 :melel ānkēēkōōniing' bēy chēē 'keeyyee? ³⁸ Ki āyu
 yēē 'kiiruutoochēēch ankeetaachiing' :acheek, ku
 āyu yēē kimēētinyē sira ankiilaachiing'? ³⁹ Āyu
 yēē 'kiimnyoonē :inyiing' ku āyu yēē 'kiirataat
 ankubokiirwaamiing' :acheek?' ⁴⁰ Mākukēt yooto
 kule, 'Kāāmwoowook, kiyēē kyōōyēchi ake tukul ām
 mbo ng'eetaabiya choo kuskus, kyōōyēwoo anii.'

⁴¹ Nto tēē yoo kumwoochi choo miitē āwutaab
 kaataam kule, 'Ōng'ēētyēē yu :chu ōruustooyootiin
 bōōkārbusyi wōlēē bo maataab kibchuulyo
 nyoo / kikēēyēytoochi Kibrōkōsyoontēēt ākoo
 tāmirmirookyii bo rōkōs. ⁴² Kyaama :kēmēy,
 -amoobayaa, kwaama :melel, -āmōōkōōnoo bēy.
⁴³ Āruutoochook, -amootaachaa. Āwē āmā sira,
 amanoolaachaa, amnyaan, amaboorwaamaa /
 ankeerata amabookasaa.' ⁴⁴ Mākumwoochi yooto
 :nkicheek bichooto kule, 'Āyu yēē kyaaming'
 :kēmēy, melel, nto iruutoochēēch, nto yēē
 kimēētinyē sira, nto yēē kiimnyoonē, nto kiirataat,
 āmākēēyētyēēchiing' ōō, Mokoryoontēēt?'
⁴⁵ Nto yooto mākukēt kule, 'Kāāmwoowook, yoo

mānōōyēchi kiy biikyuu choo kuskus, mēēbērē kyōōyēwoo anii kiy.’ ⁴⁶ Yooto nanyuun +/makiimut bichooto wōlēē wokung’woonchinē :soboon ākookoy /ankiimut choo churtootiin kuba wōlēē bo *soboontaab kibchuulyo.”

26

Kicheeng’ :buunikaab Yēēsu wōlēē makunamta inee

(Māārko 14:1-2; Luuka 22:1-2)

¹ Yu kēēwoong’ :Yēēsu kumwooy ng’aleechu tukul, kumwoochi rubiikyii kule, ² “Kuu yoo ōnkētē, kāākung’ēt :bēsyōōsyēk āyēēnku / kyaam *Saakweetaab Keeytaayeet, nto yooto +/ mākiiyokooytoo anii, *Wēritaab Chii, / bokēēkwertoochoo murtooywoontēet.”

³ Kiiruruukyi keey :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo booyikaab Yuutayeek kaytaab *kibkōrōs nyēē wōō nyēē / kikēēkuurēē Kayaafa. ⁴ Yooto kuchōb wōlēē makunamta Yēēsu /subokeebakach. ⁵ Kimwooy kule, “-Mookany keenam chiichi / kyoomē Saakweetaab Keeytaayeet, kuuyu imuuchē :biiko kuyey wōōrōōryēēt.”

Kiraang’tee :koorkēēt ake Yēēsu mwaayta mēt

(Māārko 14:3-9)

⁶ Nto yu miitē :Yēēsu Beetannyya ām kaab Simōōni chiichoo kikiikunāmē *:makereenik, ⁷ kuchō :koorkēēt ake nyēē kiboontoonu mwaay nyēē kiboong’u nyēē anyiny nyēbo beesaan chēē

25:45 Kāālēw. 14:21; Mat. 10:40, 42   **25:46** Mat. 16:27   **25:46** Tān. 12:2; Yoowa. 5:29; Room. 2:8; Yāāk. 2:13   **26:2** Māārko 8:31
26:3 Luuka 3:2; Yoowa. 11:49; 18:13, 24; Yēyuut. 4:6   **26:5** Mat. 21:46

chaang' miisin. Nto kumiitē :Yēesu kāmūrēē keey yēē /kyoomiisyēē, chokuraang'tee :koorkoonoo mētinyii mwaayaa. ⁸ Bērē kukas :rubiikaab Yēesu kuu nyoo, kung'woonchi ānkumwooy kule, “Ntēē sukunyarta :koorkooni mwaay kuu nyi? ⁹ / Kātākyooltēē mwaayi beesaan chēē chaang' / ānkiikoochi bānoonik.”

¹⁰ Kiinkēt :Yēesu kiyēē kimii kumwooyē :icheek. Yooto, kumwoochi rubiikyii kule, “Ōmāchēē nee :akweek koorkooni? Ntēē kāākuyēwoo anii ng'ālyoo nyēē karaam. ¹¹ Kookas, ōboontē keey :akweek bānoonik ākookoy, nteenee mēēbērē ōboontē keey anii ākookoy. ¹² Yoo kāroong'tēē :koorkoonoo mwaayi mēt, kāmīitē kuyēyto / subokeemuya. ¹³ !Kāāmwoowook, -/mākēewuutyēē koorkooni ām kiyēē kaakuyey yoo /kyoomtooy lōkōōywēk chēē kāroomēch ām kōōrēt tukul.”

*Kiinēm keey :Yuuta kuchaamta Yēesu
(Māārko 14:10-11; Luuka 22:3-6)*

¹⁴ Nto miitē yoo kung'eet :Yuuta Iskaryoot nyoo ki akeenke ām rubiikaab Yēesu taman āk āyēēng' ānkuwo wōlēē kimiitē :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch. ¹⁵ Kiwokuteebēe bichoo kule, “Kiy nee :nyēē ōkōōnoo yoo kāāchōbwook kēēlto onam chiichi?” / Kēēchāmchi *feetaanik sošom.* ¹⁶ Nto kuchakee yooto kuwo taay kucheeng' :Yuuta bārooyinto nyēē kachaamtee Yēesu.

26:11 Kiruu. 15:11 * **26:15** Ki laatitaab beesaanik :chu chēē kinyōōru :wootwookiintō nyēē kāyēyiis yiisyēētaab ārook ang'wan. Ki tēē nyooto mbo :laatit nyēē /kikyooltēē motwooriin nto /keekweyee mēt. **26:15** Chuy. 21:32; Seka. 11:12 **26:16** Yoowa. 11:57; 13:2

/Kikeeyeyta wōlēē /kyoomēē Saakweetaab Keeytaayeet

(Māārko 14:12-16; Luuka 22:7-13)

¹⁷ Nto yēē ki bēsyēētaab taayta nyēbo Saakweetaab mukaatiin chēē mākuutunootiin, kōōnookyi :rubiik yēē kimii :Yēēsu ankuteeb kule, “Ānō wōlēē imāchē keeyeyte / sikyaamee *Saakweetaab Keeytaayeet?” ¹⁸ Kuwālchi :Yēēsu kule, “Boocheeng'aate chii ām kiriing' ānkōōmwoochi kule, 'Kāmwooy :Kāānēētiintēēt kule: Kaakuyit :bēsyōōsyēkyuu. Kunyi, āmiitē āk rubiikyuu, chāā-āmēē Saakweetaab Keeytaayeet kōōng'uung!' ” ¹⁹ Bokuyeyta :rubiichoo saakwaanaa kuu wōloo kāmwooytoochinē :Yēēsu.

Kiiboor :Yēēsu chiito nyēē kimii wokuchoomtooy
(Māārko 14:17-21; Luuka 22:21-23; Yoowaana 13:21-30)

²⁰ Nto kumii kurātoorātē :kōōrēt, kōōbuur ng'wēny :Yēēsu ākoo rubiikyii taman āk āyēēng' kwoomiis. ²¹ Kumii kwoomiisyē, kumwooy :Yēēsu kule, “! Kāāmwoowook, mii :akeenke ām akweek nyēē makuchaamtaa.” ²² Kung'woonchi :rubiichoo ānkutoow :ake tukul kuteeb kule, “Ara anii oō, Mokoryoontēēt?” ²³ Kuwāl :Yēēsu kule, “Nyoo kiilābloobtooy :tukwaay mukaatiit terekyeet akeenke :nyēē makuchaamtaa. ²⁴ Makume *:Wēritaab Chii kuu yoo siraat. Nteenee mākung'woonchi sōō kule nee :chiito nyoo makuchaamtaa! Kaykay nto /kimākēēsich chiichoo.” ²⁵ Kumwooy :Yuuta kule, “Anii mbonō

oob oō, Mokoryoontēēt?” Kuwālchi :Yēesu kule, “Ēē, inyiing’.”

Kitoow :Yēesu saakweet nyēē lēēl

(Māarkō 14:22-26; Luuka 22:19-20; 1 Kōōriintēēk 11:23-25)

²⁶ Nto mii yoo, kunam :Yēesu mukaatiit ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy ankubetes nto yityo kōōkoochi rubiikyii kumwoochinē kule, “Bōōrnyuu :nyi, o-am.”

²⁷ Kunam terekyeet nyēē kimiitē *:tifaayiik ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy ānkōōkoochi rubiikyii kumwooyē kule, “Oyyee :akweek tukul.

²⁸ Korotiikyuu :chu chēbo *kiirootypeet nyēē lēēl† chēē +/makiitaata /sikēēnyōōchi kaat biiko chēē chaang’ kubo ng’ōōkiswookik. ²⁹ !Kāāmwoowook, -māwāāyyēē subak tifaayiichu ākoy bēsyoonoo āyyēē āk akweek tifaayiik chēē leelach ām Kaab Baaba.”

³⁰ Nto tēē yoo, kutyēēn kōōkoostoo Yēyiin, ānkung’eētyo kutākyi keyy Lekemeetaab *Musēytuuniinēk.

Kiiboor :Yēesu kule makutuuch keyy :Bētērō

(Māarkō 14:27-31; Luuka 22:31-34; Yoowaana 13:36-38)

³¹ Kumiitē kēēltaab too, kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, “Ōmiitē :akweek tukul bōōmwēyēēnoo kwēēmowuuniitēnyi, kuu yoo mwooyē :siruutēk kule, ‘+Maabakach ākiintēēt

---

26:25 Yoowa. 13:2, 21-30 † **26:28** Mātinyē :siruutēk alake ng’ālyoontēēt ‘nyēē lēēl’. **26:28** 1Kōōr. 10:16; 11:23-26 **26:28** Chuy. 24:6-8; Seka. 9:11; Māarkō 14:24; Ibu. 9:20; 10:29; 13:20

26:30 Luuka 22:39

kusērēēt :kēēchiirēk.† ³² Nto yoo kaang'eetee meet, +maantooy Kalilaaya.” ³³ Kuwālchi :Bētērō kule, “Ānkoo kāmweyēēniing' :chuut tukul mākoy abakaaktiing' :anii.”

³⁴ Kukētyi :Yēesu Bētērō kule, “Kāāmwoowuung', ām kwēēmowuuni, kutoombo kōōturkuuchē :kirkōōnkiit, +meetuuch keey :inyiing' areet sōmōk kule -mēēnkētoo.” ³⁵ Kuwāl :Bētērō kule, “Mākoy atuuch keey kule -māānkētiing'. Yoo kābo meet kēēbēku :tukwaay.” Kōōruumchi :nkicheek rubiik chuut tukul kuu nyooto.

*Kiwokusaayee :Yēesu Ketesemaane
(Māārko 14:32-42; Luuka 22:39-46)*

³⁶ Yu kayit :Yēesu ākoo rubiikyii yēē /kēēkuurēē Ketesemaane, kumwoochi kule, “Okanyaa yuutēyu, āwē :anii yuun waasaay.” ³⁷ Kuwēeto keey Bētērō ākoo wērichoo āyēēng' bo Sebetaayo. Kyaam :ng'uusng'uus Yēesu kut kulōōklōōkēn. ³⁸ Nto tēe yoo, kumwoochi mbo Bētērō kule, “Kāāmuy :anii kut wuu nyēē +maameey. Kunyi, ōng'ētunēē yuutēyu ānkōōkāsu.” ³⁹ Yooto koonakta taay kisich ānkukutuny ānkuyim kutiiny tokochta ng'wēny kusaay kule, “Baaba, yoo imuuchāktōōs, inēmtoowoo nyalili. Nteenee kuyeyakay kuu wōloo imāktooy, mēēbērē wōloo āmāktooy :anii.”

⁴⁰ Nto yu keeyey wōloo kimii :rubiikyii sōmōku kunyōōr kuruytōōs. Kumwoochi Bētērō kule, “Kāmōōmuuchē kēēkāsu tukul mbo asiista

---

† **26:31** Seka. 13:7   **26:31** Mat. 26:56; Yoowa. 16:32   **26:32**
Mat. 28:7, 10, 16   **26:35** Luuka 22:34-35; Yoowa. 13:36-38
26:39 Mat. 6:10; 20:22; Yoowa. 18:11; Ibu. 10:9

akeenke? ⁴¹ Mächāktōōs ōkāsū ānkōōsooyē simōō-
āsyi keey tyēmiisyēēt. Ōbērē nto oyey, āmāmii
:nkuruuk.” ⁴² Yooto kooyeey subak ankusaay kule,
“Lēyyē, Baaba, yoo mēēmuuchāktōōs /kiinēmtoowoo
nyalili, kuyeyakay kuu wōloo imāktooy.”

⁴³ Yu kēēyēew :Yēesu nyēbo āyēēng', kunyōōr
mbo Bētērō kārūuyo subak, kuuyu kiboonto
rwoonik chēē nyikiisēch. ⁴⁴ Kubakaakta rubiichoo
ankuwokusaay nyēbo sōmōk kumwooyē kuu yoo
kābo taay. ⁴⁵ Nto tēē yoo kooyeey wōloo kimiitē
:rubiik ānkumwoochi kule, “Ākoo tōōbēng'tēē
rwoonik? Okas, kaakuyit :āsiiswēk /kiiyokoochi
*Wēritaab Chiī āwunnyēkaab kibng'ōōkisiis!
⁴⁶ Ong'nyiin choomtooyiintēēt kāākuchō!
Ōng'eētyē bokēetuuyēē.”

/Kikeenam Yēesu nteenee kitay /kēēsār

*(Māārko 14:43-50; Luuka 22:47-53; Yoowaana
18:3-11)*

⁴⁷ Kutākumii :Yēesu kung'aloolē, kuyitu
:Yuuta nyoo ki akeenke ām rubiikaab Yēesu
taman āk āyēēng'. Kiboontoonu keey biiko
chēē chaang' chēē kitinyē chōōkiinēk ākoo
syaariinek chēē kiiyooku :mbo kibkōrōs chēē
wōōyēch ākoo booyik. ⁴⁸ Kikiisimkumwoochinē
:Yuuta bichoo kule, “Nyoo ōkāsē ātōrōōchē,
ōnāmē nyooto.” ⁴⁹ Kutākyinē keey :Yuuta
Yēesu bakeenke ānkutōrōōchē kumwooyē kule,
“Aase, Mokoryoontēēt.” ⁵⁰ Kukētyi :Yēesu

kule, “Kāchēētōrōōchoo man ōō, murooni?”
Kutēryēkyinē :bichoo Yēesu bakeenke.

⁵¹ Kukāsē :rubiintēēt ake nyēbo Yēesu kuu nyoo, kung'usu chōōkiit nto bēre kuyeb motwooriintēetaab *kibkōrōs nyēē wōō, kuchwenta yiitit kōōsuuyto. ⁵² Kumwoochi :Yēesu rubiintoononyii kule, “Kētyi chōōkiing'uung' kiraaru, kuuyu iwoong'tooy :chōōkiit chii nyoo kicham chōōki. ⁵³ -Mōōnkētē kule āmuuchē :anii ākuur Baaba kuyēetyēēchoo areet akeenke ānkōōmuuchē kōōyookwoo lukōōsyēk taman āk āyēēng' chēbo malayikaanik? ⁵⁴ Kāyityiin :ng'aleechu āk siruutēkaab Yēyiin.”

⁵⁵ Kuwēēkyi keye :Yēesu bichoo ānkumwoochi kule, “Ōbēre āntōōchinē :anii lukēēt nyēē māchē kuweech kōōrēēt sookwaante chōōkiinēk āk syaariinek boonamaa? Ntēē kwāāboontē keye :anii akweek kwaak ām biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin ānēētiisyē. Kwaamaak :nee simoonamaa yooto? ⁵⁶ Nteenee ityiichē :ng'aleechu tukul siruutēkaab *wōōrkooyik.” Kimwēyēē :rubiik Yēesu!

Kumii :Yēesu taayeetaab kōōkwēēt nyēē wōō nyēbo Yuutayeeek

(Māārko 14:53-65; Luuka 22:54-55, 63-71; Yoowaana 18:13-14, 19-24)

⁵⁷ Nto mii yoo kukwēryoot :bichooto Yēesu kaab Kayaafa, kibkōrōs nyoo wōō. Kikiikōōruruukyi keye wōloto :kāānēētikaab kiruutēk ākoo booyik. ⁵⁸ Kiinaamaat :Bētērō Yēesu ākoy kiyēnkuutaab kaytaab chiichoo bo kōrōs ānkōōbuur āk riibiikaab kayaata sukukas kiyēē makuyeyakay.

59 Kimach *:kōōkwēētaab Yuutayeek tukul kōōyyoonkyinē :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch, kule kunyōōr ng'alyoo nyēē miyaat nyēē nāmē Yēēsu / sikiitiilchi meet. 60 Nteenee mānāānyōōr ng'alyoo ānkoo kisyem :biich chēē chaang' kumōlōlchi Yēēsu ng'al. Nto yityo kōōnēm keey :biiko alake āyēēnku 61 ānkumwooy kule, “Kimwooyē :chiichi kule imuuchē kōōturbuub Kōōtaab Yēyiin ankuteechee bēsyōōsyēk sōmōk.” 62 Kōōyyo *:kibkōrōs nyēē wōō ankuteebee Yēēsu kule, “Itinyē wōlēē ituuktooy keey ām ng'aleechu mwooyē :bichu?” 63 Kusiisiyi keey :Yēēsu. Kumwoochi subak :kibkōrōs nyoo wōō Yēēsu kule, “Ātēēbēēniing' ām taayeetaab Yēyiin kule ii, ‘Inyiing' man *Kāārārookiintēēt, Lakwataab Yēyiin?” 64 Kuwāl :Yēēsu kule, “Ēē, wuu nyooto, 'keemwaay. Nteenee āmwoowook akweek tukul kule: +Mookas *Wēritaab Chiī kōōbuurunēē āwutaab taay nyēbo Nyoo bo Kāāmuukēy ankookas kuchōōnēē boolik.”

65 Kikwaany keey :moo chiichoo wōō bo kōrōs kut kubaach sirookyii ānkumwooy kule, “!Kookas, kaakookerkeeyee keey :chiichi Yēyiin! Nee ake :nyēē / tākēēmwoowēēch kurubta keey āk chiichi? Kookas oob wōlēē kāākōōntosuurto Yēyiin? 66 Ōbērē nee :akweek?”

/ Kēēlēēnchi, “Misyinē :meet.” 67 King'utyinē :alake koonyek ānkōōtuluuchē, kusyēēchē :alake 68 sukumwoochinē kule, “Kāārārookiintooni, ng'oo :nyoo kābiring'?”

26:61 Yoowa. 2:19 26:64 Tān. 7:13; Māārko 12:36; 13:26

26:65 Laawi. 24:16; Chōōw. 2:13; Yoowa. 10:33; 19:7 26:67

Isa. 50:6; 53:5; Mat. 27:30 26:68 Mat. 21:11

Kituuch keey :Bētērō

(Māārko 14:66-72; Luuka 22:56-62; Yoowaana 18:15-18, 25-27)

⁶⁹ Yooto kumiitē :Bētērō yoo kibo biyy, kuchō :chēēbto ake nyēē ki motwooriin ānkumwoochi kule, “Kwēēboontootē keey :nkinyiing' Yēesu nyēbo Kalilaaya.” ⁷⁰ Nteenee kutuuch keey :Bētērō ām taayeetaab biiko tukul kule, “-Māānkētē kiyēē imiitē imwooyē.” ⁷¹ Nto tēē yoo kōōnookyi :Bētērō yēbo oreet nyēē wēētii kayaata. Bērē kukas :chēēbto ake, kumwoochi biiko kule, “Ki-boontootē keey :chiichi Yēesu nyēbo Nāāsārēēt.”

⁷² Kutuuch keey subak :Bētērō kut kuchubchinē keey kule, “-Māānkētē :anii chiichi!” ⁷³ Nto nyēē mā tyaa kōōnookyi Bētērō :biiko chēē kikiiyyoonyēē yooto ānkumwoochi kule, “Kubooyiit man, inyiing' :ake. Kerkeey :ng'elyebng'uung' nyēbo chiichi.” ⁷⁴ Kuchubchi keey :Bētērō kule, “-Māānkētē :anii chiichi!” Kubēkunēē :ng'aleechaa kuutiinyii, kōōturkuuchē :kirkōōnkiit bakeenke.

⁷⁵ Yooto nanyuun koosoot :Bētērō yoo kimwooyē :Yēesu kule, “Kutoombo kōōturkuuchē :kirkōōnkiit, +meetuuch keey :inyiing' areet sōmōk kule -mēēnkētoo.” Yooto kuwo saang' ānkuwokuriir nyēē ng'waa miisin.

27*/Kikēēkwērchi Yēesu Bilaato*

(Māārko 15:1; Luuka 23:1; Yoowaana 18:28)

¹ Nto yu kāmwook :asiista, kootiil mbo kibkōrōs chēē wōōyēch tukul āk booyikaab Yuutayeek kule / keebakach Yēesu. ² Yooto, / keerat :Yēesu /

ānkēēkwērchi *:Bilaato nyoo kāāyyoong'iintēētaab Rooma.

*Kiriirunee :Yuuta ng'wēny
(Yēyuutēk 1:18-19)*

³ Nto yu kakas :Yuuta nyoo kichoomtooy Yēēsu kule / kaakiiruusta Yēēsu, kuriirunee ng'wēny. Kikētyi feetaanichaa ki sosom mbo kibkōrōs choo wōōyēch āk booyik. ⁴ Kimwoochi kule, “Kwaayey ng'ōōki achaamte chii nyēē bēērē keey.” Yooto kukētyi :bichoo kule, “Kukwaaneeniing!”

⁵ Yooto nanyuun kuwiirchi :Yuuta feetaanichaa *Kōōtaab Yēyiin ānkuwokookeet keey. ⁶ Yu kānyōōr :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch feetaanichaa kumwooy kule, “Sālōotiin :beesaanichu koroti, kunyi mēērook / kiikoochi lēnkuutaab Kōōtaab Yēyiin.” ⁷ Kung'alaal :bichoo nto mii yoo, kootiil kule / bokyaalee mbareet nyēē / sikeēmuchinē biich chēē sobooy. /Kikēēkuurēē mbaraanaa Mbaraab Kibtērēēn. ⁸ Kiyooto nyēē kiyey /kēēkuurē wōloto ākoy kura kule, “Mbaraab Koroti”.

⁹ Kuyityiin :yooto āk kiyēē kimwooyē *:wōōrkooyoontēēt Cheremnyaa kule, “/ Keenam betekik sosom chēbo feeteet choo kyooltēē inee *:Isrāyēēliik ¹⁰ ankwaalee mbaraab kibtērēēn kuu wōloo kimwooytoowoo :Yēyiin.”†

*Kumii :Yēēsu taayeetaab Bilaato
(Māārko 15:2-5; Luuka 23:3-5; Yoowaana 18:33-38)*

¹¹ Nto kumii :Yēēsu taayeetaab *Bilaato, kuteebee :bāytooyiintonoo kule, “Inyiing’

27:3 Mat. 26:15   **27:8** Yēyuut. 1:18-19   † **27:10** Sekaryaa 11:12-13; Cheremnyaa 19:1-13; 32:6-9

:bāytooyiintēetaab Yuutayeek?” Kukētyi :Yēesu kule, “Wuu nyooto sinee.”

¹² Nto yu keeteeyee keey :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk booyikaab Yuutayeek kurubta keey Yēesu, kusiisi keey. ¹³ Kuteebē :Bilaato kule, “-Mēēkāsē wōlēē tēē :ng'aleek chēē mwooyē :bichu kule !kiiyey?” ¹⁴ Mānāākēt :Yēesu ng'ālyoo mbo kisich. Kuboty :tonkoy bāytooyiintonoo.

Kiisimchi :kāāntōōyikaab Yuutayeek Bilaato kubakach Yēesu
(*Māārko 15:6-15; Luuka 23:13-25; Yoowaana 18:39—19:16*)

¹⁵ Kiityooktooy :bāytooyiintēt ām kēnyiit ake tukul kibratyaanteet akeenke nyoo kaakutool :biiko. / Kikēēyēyē kuu nyooto yoo / kyoomē *Saakweetaab Keeytaayeet. ¹⁶ Kimii ām bēsyōōsyēchooto chiito ake nyēē kikiikuchiis miisin kut / kikiikeerat. / Kikēēkuurēē chiichoo Baraaba. ¹⁷ Kunyoo, kuteebē :Bilaato biiko chēē kikiiruruukyi keey yooto kule, “Ng'oo :nyēē ōmāchē :akweek ātyooktoowook, Baraaba nto Yēesu nyoo / kēēbērē *Kāārārookiintēt?” ¹⁸ Kimwooyē :bāytooyiintonoo kuu nyooto kōōnkētē kule kiituuyiiti :icheek Yēesu moo.

¹⁹ Kutākumiitē :Bilaato kēēbuurēē ng'echereenyii bo bāytooyiisiyēt, kōōyookyi :koorkēenyii ng'ālyoo kule, “Kweeyiimaa :kiirwootik kuyyēech kubo chiichoo. Kunyi, -meeyeyee kiy kuuyu bēērē keey.” ²⁰ Kutēē yooto tukul, kitas taay :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk booyikaab Yuutayeek

kōōwuruur bichoo kumwaayta / kiityaakta Baraaba / ankeebakach Yēesu. ²¹ Kuteeb subak :bāytooyiintonoo kule, “Nkōnō ām bichu āyēēng' nyēē ōmāchē :akweek ātyooktoowook :anii?” Kulē, “Baraaba.” ²² Kuteeb subak :Bilaato kule, “Ayeyee nee Yēesu nyoo / kēebērē *Kāārārookiintēt?” Kōōruumchi :bichoo tukul kule, “/ Keebakach!” ²³ Kumwooy :bāytooyiintonoo kule, “Rōkōs nee :nyēē koyey :chiichi?” Kubōloobōl :bichoo kumwooyē kule, “/Keebakach! /Keebakach!”

²⁴ Yu kakas :Bilaato kule kāmēētākōōmuuchē bichoo ānkiimuuchē koong'etng'eet wōōrōōryēēt, kuram bēēko ānkōōwuunēē āwunnyēk taayeetaab bichoo kumwooyē kule, “Kukwaaneenaak :korotiikaab chiichi, ābēērē keyy :anii.” ²⁵ Yooto, kuwāl :bichoo tukul kule, “Kany kwaameech acheek :korotiikaab chiichi āk lōkōkyoo!”

²⁶ Yooto kōōtyooktoochi :Bilaato bichoo Baraaba ānkōōkoochi / kiityōōlsēt Yēesu nto tēē yoo kōōyokooyto /bokēēkwērtoochi murtooywoontēt.

*Kiintosuur :biikaab lukēēt Yēesu
(Māārko 15:16-20; Yoowaana 19:2-3)*

²⁷ Kukwēryoot :biikaab lukēēt Yēesu kaytaab bāytooyiintēt *Bilaato nto tēē yoo, kōōruruukyi keyy :lukēetaab booryēt tukul Yēesu. ²⁸ Kubuutēē Yēesu sirook ānkōōlookyi sireet nyēē arraa, ²⁹ kutaay kuutwēetaab kātōok ānkōōkēmēērchi mēt kuyey wuu nyēē bāytooyiin. /Kikiikoochi kunamee kirōkto āwunyii nyēbo taay ānkubokukutunyēē :bichoo taayeenyii kuyey keyy wuu nyēē

27:24 Kiruu. 21:6-8   **27:25** Choos. 2:19; Cherem. 26:15; Mat. 21:37-41; 22:7; Yēyuut. 5:28   **27:28** Luuka 23:11; Yoowa. 19:2

kākoonyit Yēesu kumwoochinē kule, “Kimkim! Bāytooyiintēetaab Yuutayeek!”³⁰ Kung'utyi ānkōōsōrunēē kirōkoo kimii āwut ānkōōkōryōōnyēē mēt.³¹ Yu /kāākiintosuur, /kiirēekunēē siraanaa arraa /ānkiilookyi sirookyii choo kōbo kwaak nto tēē yoo, /keebeeta /subokēēkwērtoochi murtooywoontēēt.

/ Kikēēkwērtoochi Yēesu murtooywoontēēt / ānkiinchuruur

(Māārko 15:21-32; Luuka 23:26-43; Yoowaana 19:17-27)

³² Kumii /kēēbēetooy, /kēētuyēē chiito ake nyēē kibo Kurēen nyēē /kikēēkuurēē Simōōni. /Kēēkērchinē nyoo koong' bakeenke kukalab murtooywoontēetaab Yēesu.³³ Nto yu /kakeeyit yēē /kikēēkuurēē Kolkoota (kaayneet nyēē ibooru kule ‘Rōkyēetaab Mēt’)³⁴ /kiikoochi Yēesu *tifaayiik chēē /kikiikeetasee saakityeek* alak kule kuyye. Nto bēre kuchamcham, kutay kuyye.

³⁵ Nto yu kāākukwērtoochi :bichoo Yēesu murtooywoontēēt, kubar *sēkēeryēēt sukōōnkētēē kule ng'oo :nyēē mākuyib sireet nkōnō.³⁶ Nto kāākuyityo, kutēbēē :bichoo yooto kuriib Yēesu.³⁷ /Kikiikēēsirchi kiito ake ng'aleek chēē kiyey /sikiitiilchi Yēesu meet chēē kimwooyē kule: YĒĒSU :NYI NYOO BĀYTOOYIINTĒĒTAAB YUUTAYEEK. /Kikēēkwērtoochi kiyooto yoo bo mētitaab Yēesu barak ām murtooywoontēēt.³⁸ /Kikēēkwērtoochi nkicheek kibng'ōōkisiis āyēēng'

27:29 Mat. 27:11   **27:30** Mat. 26:67   **27:31** Mat. 20:19 * **27:34** /Kikēēyēiisyē saakityeechaa kōōboot ng'wooninto. **27:34** Tyēēn. 69:21   **27:35** Tyēēn. 22:18   **27:37** Mat. 27:11

murtooywōosyēkwaa. / Kikiyyoong'to ake kutābān āwutaab Yēesu nyēbo taay / ānkiyyoong'to ake komostaab kaataam. ³⁹ Kiinchuruurē :biiko chēe kimurē yoto Yēesu ānkukwērtooy mētēwook ⁴⁰ kumwoochinē kule, “Ntēe kwēebērē +mēeturbuub *Kōōtaab Yēyiin ankiiteechee bēsyōōsyēk sōmōk? Iraraach keey, naas. Yoo inying' :Lakwataab Yēyiin, irēkunēē murtooywoontoonoo!”

⁴¹ Kiinchuruur Yēesu :nkicheek mbo kibkōrōs chēe wōōyēch, kānēētikaab kiruutēk ākoo booyik. ⁴² Kimwooyē kule, “Kiisoobē :chiichi biiko alak, ntēe -mēesoob keey naas. Mā inee :bāytooyiintēetaab *Isrāyēēl? Yoo keemuuch kurēkunēē murtooywoontooni, +mākiyyēnchi. ⁴³ Kwēekoosēe keey oob :chiichi Yēyiin ānkumwooyē kule, ‘Āyēku Lakwataab Yēyiin?’ Kany kusār naas :Yēyiin yoo chāmē.” ⁴⁴ Kiinchuruur :nkicheek kibng'ōōkisiisyēchoo /kikēēkwērtoochinē murtooywoontēt āk inee.

Kime :Yēesu

(Māārko 15:33-41; Luuka 23:44-49; Yoowaana 19:28-30)

⁴⁵ Kichō :mēenānēēt bēēt nyēe kiker kōōrēēt tukul, kung'eetee āsiiswēk lo ākoy āsiiswēk sokool. ⁴⁶ Yu kayit āsiiswēk sokool, kōōnchō :Yēesu kule, “Yēyiintēenyuu, Yēyiintēenyuu, ntēe 'keebakaaktaa anii!”† (Kimwooyē yoto ām kuutiinyii kule, “Ēli, ēli, lema sabaktani?”)

27:38 Isa. 53:12   **27:39** Tyēēn. 22:7; 109:25   **27:40** Māārko 15:39; Yoowa. 2:19   **27:42** Mat. 27:11   **27:43** Tyēēn. 22:8; Māārko 15:39   **27:45** Āmōōs 8:9   † **27:46** Tyēēn. 22:1

47 Yu kakas :biikaab lukēēt chēē kimii yooto, kulē, “Miitē kukuurē *Eliiya.” 48 Yooto kulabatee :akeenke ām icheek kiroonkuryēēt ankooluumta *tifaayiik chēē ki tāytāy ānkurutyi kiroonkuryoonoo kēētīt nto yityo kōōyokoochi kuutiitaab Yēesu. 49 Kimwooyē :alake kule, “Okany keekas yoo mākuchō :Eliiya chokooraraach!”

50 Kiinchō :Yēesu ankung'et.

51 Yooto bakeenke, kukērēērunēē keey āyēēng' kuchakee barak ākoy ng'wēny :ankeet nyēē ki rikimim nyoo /kikiyēēlēē Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin. Kiitimiimākoy :kōōrēēt ānkōōtēēsiis :rwoontōōk. 52 Kiitēēsiis :kochonkoosyek kuyootākiis ānkung'ēētyo :biiko chēē chaang' choo kikiikubēk ānki churtootiin. 53 King'ēētyēē :bichoo kochonkoosyek, nto yu / kaakiing'eetee Yēesu meet, kuba Yēerusālēm ānkōōboorchī keey biiko chēē chaang'.

54 Yu kakas :nyēē wōō nyēbo lukēēt āk biikyii choo kiriibē Yēesu kibring'ring'nyoonoo ākoo ng'aleek tukul chēē kiyēyākiis, kumuuyo ānkumwooy kule, “Kubooyiit man, ākoo Lakwataab Yēyiin :chiichi!”

55 Kikiyyoong'iis :chēēbyōōsōōk alake chēē chaang' yēē lōō kutoobēnē kiyēē kiyēyāktōōs. Chēēbyōōsōōchooto :choo kiboontootē keey Yēesu kuchakee Kalilaaya kuyēētyēēchinootē. 56 Alak ām chooto ku Maaryaa nyēbo Maktaala, Maaryaa kaametiitaab Yāākōbō āk Yōōsēēf ākoo kaametiitaab wērichoo kibo Sebетаayo.

27:48 Tyēēn. 69:21 27:51 Chuy. 26:31-33; Ibu. 10:19-20

27:54 Mat. 14:33; 26:63 27:56 Luuka 8:2-3

Wōlēē/kikeemuyta Yēēsu
(Māārko 15:42-47; Luuka 23:50-56; Yoowaana
19:38-42)

⁵⁷ Nto yu kēēmēn :kōōrēēt, kuchō :chiito ake nyēē ki rubiintēētaab Yēēsu ānkiboonto bāytit nyēē wōō. Kibo *kiriinkēēt ake nyēē / kikēēkuurēē Arimataaya nto kaayneenyii ku Yōōsēēf. ⁵⁸ Kiwo :chiichoo wōlēē kimii :Bilaato ānkusoom /kiikoochi bōōrtaab Yēēsu. Kuchāmchi :Bilaato /kiikoochi. ⁵⁹ Kimwaayta :Yōōsēēf / kiirēēkunēē bōōrtaab Yēēsu murtooywoontēēt /ankeeratee ankeet nyēē tiliil. ⁶⁰ Nto tēē yoo, wokōōkoochi kochonkeenyii nyēē kitākōōwōrē / ānkimānāākēēmuchi chii. Yooto kuwunukyi rwaanteet nyēē wōō kuker kurkeetaab kochonkaanaa ānkuwēēchi keey. ⁶¹ Kikiibuurēē :Maaryaa nyēbo Maktaala ākoo Maaryaa nyiin ake yooto kukas kochonkaanaa.

/Kikēēriib wōloo/kikēēmuchinē Yēēsu

⁶² Nto yu kāyyēēkunēē, yēē ki bēsyēētaab *Sabaato, kubēēchi :mbo kibkōrōs ākoo *Farisaayeeek *Bilaato ānkumwoochi kule, ⁶³ “Mokoryoontēēt, kimwooyē :ng'wiintonoo bo chii yooto kitākusoboot kule, ‘+Maang'eetee meet yoo kaakukeeyta :bēsyōōsyēk sōmōku,’ ⁶⁴ kunyi mwaayte /kēēriib kochonkaanaa ākoy bēsyoonoo bo sōmōk. Nto buch, imuuchē :rubiikyii bokuchoor muusto nto tēē yoo kumwoochi biiko kule /kookiing'eetee meet. Makumiyatiit yooto :ng'wiiynaneet nyiitēnyi bo lēt kusiir nyoo kibo taay.” ⁶⁵ Kuwālchi :Bilaato kule, “Obeete riibiik

alak bōōriib kochonkaanaa kuriibākoy kuu wōloo ōmuuktooy.”

⁶⁶ Kuba :bichoo ānkubokōōtiiny kurkeetaab kochonkaanaa kāroomin kumoolchi rwaantaanaa yooto ānkōōkoochi riibiichoo kuriib.

28

King'eetee :Yēesu meet

(Māārko 16:1-8; Luuka 24:1-12; Yoowaana 20:1)

¹ Yu kēērir :kōōrēēt kukookukeeyta :bēsyeētaab *Sabaato, kuwo :Maaryaa nyēbo Maktaala ākoo Maaryaa nyiin ake bokooraam kochonkaanaa.

² Yooto, kōōring'riing' :kōōrēēt miisin kuuyu kikiikurēkunēē *:malayikeetaab Yēyiin barak, kiwo ākoy kochonkaanaa ānkuwunukto rwaanteet ānkōōbuurēē barak. ³ Kiilēkēchēēchē :malayikaanaa kuu yoo keewech :kōōrēēt anki leelach :sirookyii kuu kweyaanteet. ⁴ Yooto kumuuyo :riibiichoo kimii yooto ānkubōōtoon kut wuu nyēē mākubēk.

⁵ Kumwoochi :malayikeet chēēbyōōsōōchoo kule, “-Mōōmuuyē, ānkētē :anii kule ōchēēng'ē :akweek Yēesu nyoo / kōkēēkwērtoochinē murtooywoontēēt.

⁶ Māmiitē yu nteenee kaakung'eetee meet kuu yoo kimwooyē. Okwaa bookas wōloo kōmiitē ⁷ ankoobe areet akeenke bōōmwoochi rubiikyii kule, ‘Kaakung'eetee :Yēesu meet ankumakoonto Kalilaaya wōlēē bōōnyōōrchinē.’ Kookas oob?”

⁸ Yooto kung'ēētyo :chēēbyōōsōōchoo areet akeenke ankulabat bokumwoochi rubiikaab

Yēesu ng'aleechaa. Kitinyē bōotoonik chēē katasta keey ng'erekweek chēē chaang'. ⁹ Kumii tākulābātē, kutuuyēē Yēesu. Kootaakwees icheek :Yēesu nto yityo kukutuny kukōōb kērēenkōōkaab Yēesu nyēē kākutunkyi. ¹⁰ Nto tēē yoo, kumwoochi :Yēesu kule, “-Mōōmuuyē. Bōōmwoochi mbo ng'eetaabiya kuba Kālilaaya bokēēnyōōryē wōlooto.”

Kiyēē kimwooy :riibiik

¹¹ Kumiitē :chēēbyōōsōōchoo kubēētii, kikiikung'ēētyo :riibiik alake ankuba kiriing' bokumwoochi mbo kibkōrōs chēē wōōyēch kiy ake tukul nyēē kaakuyeyakay. ¹² Nto yu kāākutuuoyo :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo booyik kuchōb ng'aleek. Kiikoochi riibiichoo beesaanik chēē chaang' ¹³ ānkumwoochi kule, “Omwaay kule, ‘Kokwa :rubiikaab Yēesu kwēēmooy ankuchoor muustaab Yēesu kukākēēruuyē!’ ¹⁴ Nto yoo kāyityi :ng'aleechu bāytooyiintēēt, +mākēēmwoochi :acheek kāroomin āmēēbērē makunamaak akweek :ng'ala.” ¹⁵ Kunam :riibiichoo beesaanichaa ankuyey kuu yoo / kākēēmwoochinē. / Kikyaamtaatee ng'aleechaa kimwooyē :riibiichoo wōlēē miitē :Yuutayeek ākoy kura.

Ng'aleekaab lētuut chēē kiikiimchi :Yēesu rubi-ikyii

(Māār-kō 16:15-18)

¹⁶ Kiba :rubiichoo ki taman āk akeenke lekem ām Kalilaaya wōloo kimwoochinē :Yēesu kule kuba. ¹⁷ Nto yu kakas :rubiichoo Yēesu,

kukutunkyi. Nteenee manaacham :alake kule ki Yēesu :nyooto. ¹⁸ Yooto kumwoochi :Yēesu rubiichoo kule, “/ Kōōkēekōōno anii kāāmuukēywēek tukul chēē miitē kibkōōnkōy āk chēē miitē ng'wēny. ¹⁹ Kunyoo obeetaate bōrōryōōsyēk tukul ankooyey biiko kuyēk rubiikyuu. Ōbātisānē ām kaayneetaab Baaba, nyēbo Leekweet ākoo nyēbo Tāmirmiryēētaab Yēyiin. ²⁰ Ōnēētē bichooto kooywey kiy ake tukul nyēē kāāmwoowook. Nto kubooyiit man, āboontē keey akweek ākoy tabantaab kōōrēēt.”

28:17 Mat. 14:31   **28:18** Tān. 7:13-14; Yoowa. 3:35   **28:19** Mat. 24:14; Māarkō 16:15-16; Luuka 24:47; Yēyuut. 1:8; 2:38; 8:16; Room. 6:3-4; 1Kōōr. 1:13-16; 10:2; 2Kōōr. 1:13; Kala. 3:27; Ēfēes. 4:5
28:20 Yoowa. 14:26; Yēyuut. 2:42; 18:10

Biibilya Nyēē Tiliil
New Testament in Sabaot (KE:spy:Sabaot)

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Sabaot

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

Printed book ISBN 9966002030

The New Testament

in Sabaot

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files
dated 29 Jan 2022

c68c9dca-518f-544b-a52e-82240cf64928